

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

building
local
promise.

Центр «Нова Європа»
Київ

"М'ЯКА СИЛА" УКРАЇНИ В РЕГІОНІ

**ЩО ЗМІНИЛОСЬ
ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА
ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО?**

**КЕЙСИ БІЛОРУСІ, ГРУЗІЇ,
МОЛДОВИ, КАЗАХСТАНУ ТА РОСІЇ**

Дискусійна записка
Центр «Нова Європа»
Київ/2020

«М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В РЕГІОНІ

**ЩО ЗМІНИЛОСЬ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА
ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО?**

**КЕЙСИ
БІЛОРУСІ, ГРУЗІЇ, МОЛДОВИ, КАЗАХСТАНУ ТА РОСІЇ**

Дискусійна записка
Центр «Нова Європа»
Київ / 2020

Ця публікація підготовлена Центром «Нова Європа» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст публікації є винятковою відповідальністю Центру «Нова Європа» та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Авторка ідеї: **Альона Гетьманчук,**
директорка, Центр «Нова Європа»

Авторка: **Ганна Медведєва,**
аналітикиня, Центр «Нова Європа»

Головний рецензент: **Сергій Солодкий,**
заступник директора, Центр «Нова Європа»

Рецензенти: **Євген Жовтис,**
директор, Казахстанське міжнародне бюро з прав людини
та дотримання законності

Корнелій Какачія,
директор, «Грузинський інститут політики»

Лео Літра,
старший аналітик, Центр «Нова Європа»

Вадим Можейко,
аналітик, «Білоруський інститут стратегічних досліджень»
(BISS)

Редакторка: **Маріанна Фахурдінова,**
аналітикиня та менеджерка з комунікацій, Центр «Нова Європа»

ЗМІСТ

1. Вступне слово	4
2. Методологія	6
3. «М'яка сила» України в Білорусі: Ordnung muss sein	7
4. «М'яка сила» України в Грузії: сприйняття через безпековий вимір	24
5. «М'яка сила» України в Молдові: віддзеркалення молдовського запиту на зміни	37
6. «М'яка сила» України в Казахстані: крізь фільтр стабільності	55
7. «М'яка сила» України в Росії: заспокійлива дія Володимира Зеленського	70
8. Висновки	88
9. Рекомендації	91

1. ВСТУПНЕ СЛОВО

Альона Гетьманчук,
директорка Центру «Нова
Європа»

«Подивіться на нас — усе можливо!»¹ — саме з таким закликм Володимир Зеленський звернувся до мешканців інших пострадянських країн у першу ж мить після оголошення результатів екзит-полів президентських виборів, згідно з якими він отримав у другому турі голосування рекордну підтримку у 72,7%.

Цей лаконічний і достатньо спонтанний заклик насправді містив значно більше сенсів, аніж могло видатись на момент перемоги Зеленського. На відміну від попередніх передвиборчих перегонів в Україні, в президентських виборах 2019 року взяв участь і здобув блискавичну перемогу не просто непрофесійний політик, але й російськомовний комедійний актор, відомий у багатьох пострадянських країнах. Відтак перебігом процесу обрання нового президента України цікавились не лише експерти й політично активні громадяни, але й ширший загал^{2,3}. Зеленський акумулював інтерес та увагу до свого обрання відразу з двох важливих для аудиторії пострадянських країн ракурсів — як позасистемний політик та телевізійний і кіноселебриті.

Із моменту обрання Зеленського нові можливості отримала і Україна. За вдалої і продуманої стратегії та успішних трансформацій у самій Україні, президентство Зеленського могло б посприяти одночасно трьом важливим цілям позиціонування України серед пострадянських країн, а також російськомовного світу загалом (не плутати з «руським міром»). По-перше, це зростання інтересу та цікавості до України та подій, що відбуваються всередині нашої країни, а не лише у контексті війни Росії проти України. По-друге, перетворення України на альтернативний Москві центр тяжіння і привабливу модель розвитку для населення інших пострадянських країн. Нарешті, персоналізований чинник — перетворення Зеленського на своєрідного конкурента Путіна для російськомовних громадян різних країн світу. Все це в комплексі могло б посприяти посиленню «м'якої сили» України у низці пострадянських країн.

Відповідь на ці, визнаємо, амбітні питання ми спробували надати з допомогою дослідження, яке ґрунтується на концепції «м'якої сили», запропонованої у свій час професором Гарвардського університету Джозефом Наєм. Як відомо, дефініція «м'якої сили» позначає здатність держави досягати своєї мети завдяки власній привабливості, а не примусу⁴. На думку Ная, першочерговими джерелами формування «м'якої сили» є політичні цінності, зовнішня політика і культура⁵.

Це не перша для нас праця подібного стибу. У 2011 році аналітики Центру «Нова Європа» («ЦНЄ») вже зверталися до цієї теми у своїй роботі «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики»⁶. Автор концепції «м'якої

1 Зеленський до пострадянських країн: Подивіться на нас – усе можливо. (2019, квітень 21). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2685936-zelenskij-do-postradanskih-krain-podivitsa-na-nas-use-mozливо.html>

2 Walker, S. & Roth, A. (2020, March 7). Volodymyr Zelenskiy: 'My White House invitation? I was told it's being prepared'. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/07/volodymyr-zelenskiy-tv-comic-who-became-ukraine-president-trump-putin>

3 Тогузбаев, К. (2019, квітень 22). Усе можливо? Взгляд из Казахстана на выборы в Украине. Радио Азаттык. Режим доступу <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-ukraine-election-zelenskiy-poroshenko/29896772.html>

4 Nye, J. (1990). Bound to Lead: the changing nature of American power. New York: Basic Books.

5 Nye, J. (2008). Public diplomacy and soft power. Annals of the American Academy of Political and Social Science, No 616.

6 Гетьманчук А., Єнін Є., Зарембо К., Пилявець О., Озимок І., Солодкий С., Шинкарук К. (2011). М'яка сила України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. Режим доступу <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Myaka-syla-Ukrayiny-v-regyone.pdf>

сили» професор Джозеф Най особисто схвалив розроблену нашою аналітичною командою методологію.

Нове дослідження послуговується методологічними й аналітичними напрацюваннями попереднього аналізу і пропонує розглянути «м'яку силу» України в п'яти пострадянських країнах — Білорусі, Грузії, Казахстані, Молдові та Росії. Як і попереднє дослідження, воно стало можливе завдяки підтримці USAID/ENGAGE та РАСТ, за що ми надзвичайно вдячні нашим партнерам.

Наше попереднє дослідження майже 10 років тому продемонструвало, що головною «м'якою силою» України є її демократія. Дещо забігаючи наперед, можемо констатувати, що демократична, орієнтована на зближення з Європейським Союзом Україна залишається найбільш привабливою і сьогодні. Причому навіть для тих наших сусідів, які орієнтуються на інші геополітичні центри впливу. Україна не є цікавою і привабливою як маленька Росія чи велика Білорусь. Вона цікава на пострадянському просторі саме як трендсеттер демократичних та євроінтеграційних процесів. Це важливо розуміти українським можновладцям, у яких все ще залишається потенціал перетворити президентство Зеленського на фактор «м'якої сили» України на пострадянському просторі.

2. МЕТОДОЛОГІЯ

У методології ми використали принцип тріангуляції⁷, який враховує такі методи дослідження:

- 1 **Кількісний метод.** Анкетування серед 55 експертів, які працюють у сферах політичної аналітики, міжнародних відносин, культури та бізнесу із застосуванням 13 індикаторів, які було розроблено на основі трьох джерел формування «м'якої сили» (таблиця 1). Окремо була виділена категорія «Популярність української продукції», яка дозволяє врахувати й економічний вимір сприйняття України. Кожен із індикаторів оцінено закордонними експертами за 10-бальною системою, де найвищий бал позначає найкращий, найбільш виразний рівень певного відображення «м'якої сили». Зведений індекс «м'якої сили» — усереднений показник, який вираховано з загальної суми оцінок, поділеної на кількість індикаторів.

Таблиця 1. Індикатори «м'якої сили»

Параметри	Середнє значення за 10-бальною системою
1. Політичні цінності	(зведений бал по категорії)
1.1. Впровадження реформ, внутрішній курс на демократизацію	
1.2. Феномен Володимира Зеленського	
1.3. Здатність сприяти врегулюванню конфлікту на Донбасі	
2. Зовнішня політика	
2.1. Здатність України бути послідовним і передбачуваним партнером	
2.2. Здатність України дотримуватись курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію	
2.3. Україна в українсько-російських відносинах (у тому числі, в питанні врегулювання конфлікту на Донбасі)	
2.4. Здатність знаходити союзників і протистояти викликам у зовнішній політиці	
2.5. Діяльність посольства України	
2.6. Впливовість української громади	
3. Популярність української продукції	
4. Популярність української культури	
4.1. Освіта	
4.2. «Високе» мистецтво (література, кіно, театр, живопис, фотографія)	
4.3. Масова культура (телевізійні серіали, поп-музика)	
Зведений індекс «м'якої сили»	

- 2 **Проведення глибинних інтерв'ю** з 38 експертами згідно з наведеними у таблиці індикаторами «м'якої сили». Пріоритет в обговореннях був наданий категорії «політичних цінностей», яка дозволяє дослідити привабливість України в контексті політичних трансформаційних процесів України, які мали місце впродовж останнього року. Експерти порівнюють «м'яку силу» України до президентських виборів 2019 року (період з кінця 2013 року до початку 2019 року) і після них (2019 — червень 2020).

- 3 **Дискурсивний аналіз медіаконтенту** — дослідження кількості і риторики повідомлень у медіа, які висвітлювали українські події. Вибірка складається з моніторингу 5–8 медіаресурсів із кожної країни дослідження.

⁷ Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2000). The handbook of qualitative research. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, p. 443.

3. «М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В БІЛОРУСІ: ORDNUNG MUSS SEIN¹

Індекс «м'якої сили» України в **Білорусі:**

5,8/10

Ставлення більшості білорусів до українців можна прочитати через концепцію «порядку», про який Аляксандр Лукашенка любить говорити, зокрема, й порівнюючи Білорусь і Україну. Постмайданна Україна, з її політичною і безпековою нестабільністю, часто зображується білоруською владою як царство хаосу, який виник внаслідок перезавантаження політичної еліти. Ця асоціація «зміна влади — порушення порядку» також використовується багатьма білоруськими медіа для відлякування громадян Білорусі від можливих намірів оновити власну політичну систему.

Українські президентські й парламентські вибори 2019 року отримали схвальну оцінку від білоруських опозиціонерів та експертної спільноти. Цю аудиторію приваблювали демократичність виборчої процедури й можливість для несистемних політиків прийти до влади. Утім, у білоруському суспільстві існувала й думка, що обрання коміка Володимира Зеленського президентом — зайве підтвердження безладу, який існує в Україні. Українська держава зможе посилити власну «м'яку силу» в Білорусі, якщо продемонструє успіх у реформуванні й побудові ефективної системи взаємодії громадян із владою. Завдяки таким досягненням білоруси зможуть побачити, що демократичні перетворення можуть створити новий порядок у житті. У ширшому контексті така демократична Україна має шанси стати й новим центром впливу на пострадянському просторі.

Білорусь

¹ Німецьке прислів'я: «Мусить бути порядок»

1. УКРАЇНА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ: «ХАОС»

За даними «Freedom House», Білорусь — «невільна країна»² з консолідованим авторитарним режимом³. Свого часу Аляксандр Лукашенка прийшов до влади, пропонуючи відновити порядок і стабільність, втрачені у перші роки білоруської незалежності⁴. Відтоді ідея «наведення порядку»⁵ залишається одним із основних фільтрів, крізь який білоруський президент бачить суспільні процеси. У цьому контексті й постає образ революційної і постреволуційної України як країни, де панує хаос⁶ і немає порядку⁷. «Краще білоруський орднунг, ніж тотальна українська корупція»⁸, — писав білоруський журналіст, коментуючи поведінку українських прикордонників. Сприйняття України як корумпованої⁹ і менш правової держави, ніж Білорусь¹⁰, є доволі поширеним.

Ідея «наведення порядку» залишається одним із основних фільтрів, крізь який білоруський президент бачить суспільні процеси.

На тлі постреволуційного хаосу в Україні білоруські медіа підкреслювали фірмову вітчизняну стабільність. У цій атмосфері залякування український Майдан дав білоруській владі мандат на розгін власної потенційної «Плошчы»¹¹. У таких несприятливих для активного протесту умовах опозиційно налаштованим білорусам, які підтримували українську Революцію, залишалось пильно стежити за розвитком подій у сусідній країні і сподіватися

на те, що Україна досягне успіху у своїх демократичних процесах і зможе згодом стати привабливою рольовою моделлю й для Білорусі¹². Поразка ж українських трансформацій мала б лише посилити позиції білоруської влади і демотивувати тих білорусів, які прагнуть більш демократичного управління державою. Висловлювались думки, що якщо цього разу (на відміну від подій 2004 року), Україна зможе вийти на новий рівень врядування і провести необхідні реформи, громадянське суспільство Білорусі від цього тільки виграє (ibid).

² Freedom House. Freedom in the World. Belarus 2020. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2020>

³ Freedom House. Nations in transit rating 2018. Belarus. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/5b3cc29aa.html>

⁴ Carnegie Moscow Centre. (2018, April 12). Shraibman, A. The house that Lukashenko built: the foundation, evolution, and future of the Belarusian regime. Retrieved from <https://carnegie.ru/2018/04/12/house-that-lukashenko-built-foundation-evolution-and-future-of-belarusian-regime-pub-76059>

⁵ Президент А. Лукашенко актуализирует образ сильного лидера на фоне украинских событий. (2016). Belarus in Focus. Режим доступа <https://belarusinfocus.info/by/socyum-i-palityka/prezident-lukashenko-aktualiziruet-obraz-silnogo-lidera-na-fone-ukrainskih-sobytyiy?page=7>

⁶ Что думают о Евромайдане в постсоветских странах. (2014, февраль 25). BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/russian/international/2014/02/140224_ukraine_fsu_reaction

⁷ Продвижение «русского мира» идет через белорусские ТВ-каналы — БАЖ презентовал мониторинг пророссийской пропаганды. (2019, февраль 22). Белорусская ассоциация журналистов. Режим доступа <https://baj.by/ru/analytics/prodvizhenie-russkogo-mira-idet-cherez-belorusskie-tv-kanaly-bazh-prezentoval-monitoring>

⁸ Дмитрий Гурневич: Лучше «белорусский орднунг», чем тотальная украинская коррупция. (2018, ноябрь 22). Наша Ніва. Режим доступа <https://nn.by/?c=ar&i=221024&lang=ru>

⁹ Гордиенко, П. (2015, март 10). Не самый русский мир. События в Украине заставили белорусов задуматься о национальной идентичности. Режим доступа <https://nv.ua/publications/ne-samyy-russkiy-mir-sobytiya-v-ukraine-zastavili-belorusov-zadumatsya-o-nacionalnoy-identichnosti-38248.html>

¹⁰ Гриневич, Е. (2017, сентябрь 13). Почему не следует сравнивать современную Беларусь и Восточную Германию. Наша Ніва. Режим доступа <https://nn.by/?c=ar&i=197356&lang=ru>

¹¹ Шрайбман, А. (2014, июль 29). Майдан дал белорусским властям мандат на разгон Плошчы. Naviny.by. Режим доступа https://naviny.by/rubrics/politic/2014/07/29/ic_articles_112_186156

¹² Что думают о Евромайдане в постсоветских странах. (2014, февраль 25). BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/russian/international/2014/02/140224_ukraine_fsu_reaction

У білоруських медіа бракує висвітлення українських подій, включно з порядком денним щодо реформ¹³. Нерідко інформація потрапляє до читача з певною затримкою, втративши актуальність. Найчастіше в білоруському медіапросторі чуто про скандальні і контroversійні події в Україні, які створюють враження для аудиторії, що в країні відбуваються негативні процеси. Напевно, через брак інформації більшість білорусів не дуже добре орієнтується у стрімкому перебігу подій в Україні. Українські реформи в білоруському суспільстві не є популярною темою для обговорення. Якщо і виникають дискусії з цього приводу, вони здебільшого демонструють скепсис щодо успішності і ефективності змін в Україні¹⁴. Результати української боротьби з корупцією нерідко сприймаються в Білорусі як недостатні або незначні. Україну, зокрема, навіть називають «класикою олігархії на пострадянському просторі»¹⁵. Причому образ корумпованої України виник не так через вплив російських медіа, а внаслідок особистого досвіду, наприклад, під час подорожей білорусів до сусідньої країни¹⁶.

Офіційний Мінськ відреагував на анексію Криму і війну на Сході України, позиціонуючи себе нейтрально. Білоруська влада намагається балансувати між інтересами України й Росії, зокрема, й надаючи переговорний майданчик для сторін конфлікту щодо Донбасу¹⁷. Щодо позиції суспільства, станом на 2015 рік 68,7% білорусів схвалювали анексію Криму Росією, а 72,2% мешканців Білорусі вважали Майдан «державним переворотом»¹⁸. Підтримка проросійських позицій може бути пов'язана зі значним впливом російських медіа в Білорусі. У 2015 році індекс ефективності російської пропаганди в Білорусі склав близько 60% (для порівняння в Україні він був на рівні 25,5%)¹⁹.

Ставлення до спроможності України врегулювати конфлікт варто розглядати у зв'язці «погляд білоруської влади на українські події + російська пропаганда». Офіційний Мінськ обережно підтримує позицію України, намагаючись, однак, представляти й аргументи російської сторони. Це впливає на те, як формується бачення війни на Сході України тією частиною населення, яка довіряє білоруській владі (своєму президенту у 2019 році довіряли 52% білорусів)²⁰. Для цієї аудиторії характерним є менш радикалізоване сприйняття України; українцям співчувають і бажають їм найшвидшого встановлення миру в країні. З іншого боку, громадяни, які отримують новини від російських видань ладні скоріше засуджувати дії українців на Донбасі, вважаючи їх проявом агресії до своїх співвітчизників. Через те, що частина названих аудиторій перетинається, ці дві візії (образ Росії-агресора і Росії-як-ні-в-чому-не-винна)

Ставлення до спроможності України врегулювати конфлікт варто розглядати у зв'язці «погляд білоруської влади на українські події + російська пропаганда».

¹³ Денис Мельянцева, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

¹⁴ Андрэй Ягораў, старший аналітик, Центр Європейської трансформації — Білорусь, розмова від 8/5/2020

¹⁵ Сехович, В. (2016, декабрь 13). «Белорусские олигархи»: призраки, рудименты или будущее? Tut.by. Режим доступа <https://news.tut.by/economics/523543.html>

¹⁶ Денис Мельянцева, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

¹⁷ Українська призма. Рада зовнішньої політики. (2020, березень 5). Максак, Г. Україна-Білорусь: що очікувати від команди Зеленського в українсько-білоруських відносинах? Режим доступу <https://cutt.ly/GtYH7KT>

¹⁸ Білорусы мечутся между россиянами и украинцами. (2015, август 18). Белорусский партизан. Режим доступа <https://belaruspartisan.by/politic/314478/>

¹⁹ Вардомацкий, А. (2015, ноябрь 4). Индекс воздействия российских СМИ: Россия, Беларусь, Украина. Media Sapiens. Режим доступа <https://ms.detector.media/mediadoslzhennya/post/14672/2015-11-04-indeks-vozdeystviya-rossiiskikh-smi-rossiya-belarus-ukraina/>

²⁰ Білорусы церкви доверяют больше, чем власти? (2019, ноябрь 18). Белорусский партизан. Режим доступа <https://belaruspartisan.by/politic/482530/>

нерідко співіснують²¹, що призводить до того, що Україну можуть одночасно критикувати за її участь у бойових діях на Донбасі і співчувати тому, що частина української території окупована і її громадянам доводиться воювати.

Також білоруси вважають, що обидві сторони, Росія й Україна, роблять замало для завершення війни²². Прикметно, що в перші роки війни в Україні у білорусів зменшилось бажання мітингувати і змінювати владу: «На тлі українських подій білоруси оцінюють свої місцеві реалії як кращі [ніж в Україні], а соціальний вибух, який може привести до війни, людей дуже сильно лякає»²³. В опозиційній спільноті усвідомлюють, що Україна намагається дати відсіч агресорові, при цьому також вважається, що варто більш рішуче вести переговори з Росією і твердіше відстоювати свою позицію²⁴.

Євроінтеграційні прагнення, які декларувала українська Революція, інтерпретувались білоруською владою як перемога Заходу над Росією. Україна при цьому зображувалась як простір для змагань цих двох сил²⁵. Білоруські опозиціонери вважали, що Майдан — це прояв політичної зрілості українського народу і механізм повернення України на шлях євроінтеграції, з якого її намагався відвернути Віктор Янукович²⁶. Заяви опозиційних політичних партій містили сподівання, що спершу Україна, а потім і Білорусь зможуть стати демократичними європейськими державами (ibid).

Ставлення білорусів до українців дещо гірше, ніж сприйняття мешканців Білорусі українськими громадянами. Станом на 2015 рік, 33% білорусів ставились до українців дружньо²⁷, тоді як в Україні кількість тих, хто позитивно сприймає білорусів сягала 55%²⁸.

Сплеск популярності білоруської мови й культури в Білорусі, особливо серед молоді, пояснюють впливом революційних подій в Україні.

Починаючи з 2014 року соціологи відзначають поступову тенденцію зниження ворожості білорусів щодо США (з 54% у 2014 році до 41% у 2016 році) і країн ЄС (наприклад, до Німеччини — з 19% до 14%) та пов'язують це з європейським поворотом України²⁹ і з тим, що проєвропейські настрої білоруського суспільства зростають³⁰. Сплеск популярності білоруської мови й культури в Білорусі, особливо серед молоді, теж пояснюють впливом революційних подій в Україні³¹.

21 Денис Мельянцева, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

22 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

23 Мельничук, Т. (2016, март 30). Почему Лукашенко потерял доверие половины белорусов. BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/russian/international/2016/03/160325_belarus_lukashenko_falling_rating

24 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

25 Сайт Президента Республики Беларусь. (2014, октябрь 17). Пресс-конференция Президента Республики Беларусь. Режим доступа http://president.gov.by/ru/news_ru/view/press-konferentsiya-prezidenta-respubliki-belarus-aglukashenko-zhurnalistam-rossijskix-regionalnyx-sredstv-10025/

26 Белорусская оппозиция солидарна со сторонниками евроинтеграции в Украине. (2013, декабрь 2). Naviny.by. Режим доступа https://naviny.by/rubrics/politic/2013/12/02/ic_news_112_429001

27 Независимый институт социально-экономических и политических исследований. (2015). Национальный опрос в марте 2015 г. Режим доступа <http://www.iiseps.org/?p=303>

28 Thinktanks.by. (2015, декабрь 8). Какое отношение к белорусам у жителей соседних стран. Режим доступа <https://thinktanks.by/publication/2015/12/08/kakoe-otnoshenie-k-belorusam-u-zhiteley-sosednih-stran.html>

29 Евразийский банк развития. (2016). Интеграционный барометр ЕАБР-2016. Режим доступа https://eabr.org/upload/iblock/083/edb_centre_2016_report_40_1_edb_integration_barometer_rus.pdf

30 В Беларуси начали расти проевропейские настроения и уменьшаться поддержка России. (2015, январь 3). 1+1. Режим доступа <https://tsn.ua/ru/svit/v-belarusi-nachali-rasti-proevropeyskie-nastroeniya-i-umenshatysya-podderzhka-rossii-403915.html>

31 Гордиенко, П. (2015, март 10). Не самый русский мир. События в Украине заставили белорусов задуматься о национальной идентичности. Режим доступа <https://nv.ua/publications/ne-samyi-russkiy-mir-sobytiya-v-ukraine-zastavili-belorusov-zadumatsya-o-nacionalnoy-identichnosti-38248.html>

2. УКРАЇНСЬКІ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: «ДІЙСНО ПОРЯДКУ НЕМАЄ!»³²

Українські президентські вибори також сприймалися у контексті білоруського «порядку». Перемога коміка Володимира Зеленського була для деяких білорусів зайвим підтвердженням того, що в Україні дійсно панує безлад, адже навіть «клоун» може взяти і стати президентом ^(ibid). У провладній пресі бідкались, що замість того, аби серйозно ставитись до політики, українці грають у якийсь безкінечний водевіль, правила якого диктує актор³³.

Значної уваги ані президентські, ані парламентські вибори в Україні серед білорусів не отримали. Однак через непередбачуваність результату перегонів білоруси спостерігали за українськими виборами з більшою зацікавленістю, ніж зазвичай за білоруськими³⁴. Мешканців Білорусі приваблювали «реальна конкуренція» та інтрига: «Коли у твоїй країні відсутня політика, мимоволі починаєш стежити за тим, що відбувається в інших державах»³⁵. Ті мешканці Білорусі, які знали серіал «Слуга народу», цікавились перебігом президентської кампанії насамперед через те, що актор Володимир Зеленський вирішив повторити шлях свого героя з серіалу. Зміст його політичної програми залишився для більшості мешканців Білорусі невідомим. Білоруси, які брали участь у вуличному опитуванні «Радые Свабода» на тему «Який президент був би кращим для Білорусі — Петро Порошенко чи Володимир Зеленський?», здебільшого були негативно налаштовані до Порошенка («обманув», «крадій», «слід прощатись з минулим»)³⁶. Ставлення до Зеленського варіювалось від скептичного («актор не має бути президентом», «новомодний») до нейтрального («обіцяє завершити війну»).

Через непередбачуваність результату перегонів білоруси спостерігали за українськими виборами з більшою зацікавленістю, ніж зазвичай за білоруськими.

Незалежні медіа бачили в популярності кандидата Зеленського розчарування попередньою владою, яка не змогла досягнути суттєвих трансформацій у країні³⁷. Від нового президента не очікували ані зміни зовнішньополітичного курсу, ані більшої гнучкості в перемовинах з Росією по Донбасу. Згадувались наміри нового очільника української держави модернізувати Мінські домовленості і поновити переговори з Росією щодо конфлікту навколо Донбасу³⁸. Посилаючись на історію росіянина Михайла Євдокімова, який змінив професію актора на пост губернатора, але не зміг лібералізувати правил гри в російській політиці, білоруський журналіст натякав, що така сама доля може спіткати й недосвідченого українського президента³⁹. Зеленського також порівнювали з білоруським

³² Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

³³ Бакеренко, Ю. (2019, апрель 5). Перцов: выборы в Украине — это удивительный политический процесс. СБ. Беларусь сегодня. Режим доступа <https://www.sb.by/articles/pertsov-vybory-v-ukraine-eto-udivitelnyy-politicheskiy-protsess.html>

³⁴ Авсеюшкин, Я. (2019, февраль 2). Кто есть кто на украинских выборах. Фавориты гонки. Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/article/20190202/1549090775-kto-est-kto-na-ukrainskih-vyborah-favority-gonki>

³⁵ Студзінская, І. (2019). Параўнаньне, спагада, зайздрасць? Чаму беларусаў цікавяць прэзыдэнцкія выбары ва Ўкраіне. Радые Свабода. Режим доступа <https://www.svaboda.org/a/29874664.html>

³⁶ Які прэзыдэнт Украіны лепшы для Беларусі: Зяленскі ці Парашэнка? (2019). Радые Свабода. Режим доступа <https://www.svaboda.org/a/29892387.html>

³⁷ Дракахруст, Ю. (2019). Зяленскі — прэзыдэнт Украіны. Што далей? Радые Свабода. Режим доступа <https://www.svaboda.org/a/29894907.html>

³⁸ Семь фактов о Владимире Зеленском, шестом президенте Украины. (2019, апрель 22). Tut.by. Режим доступа <https://news.tut.by/economics/634802.html>

³⁹ Жданко, В. (2019). Што бывае, калі комік становіцца губэрнатарам. Радые Свабода. Режим доступа <https://www.svaboda.org/a/29885765.html>

президентом версії 1994 року. І Володимир Зеленський, і Аляксандр Лукашенка прийшли до влади на хвилі популізму і суспільної фрустрації, декларуючи наміри боротися з корупцією⁴⁰. Проросійські медіа часто погоджувалися, що ані внутрішня політика, ані зовнішньополітичний курс України не зазнають змін за нового президента. Серед причин називали той факт, що значна частина електорату Зеленського розділяє «основні засади постмайданної політики»⁴¹.

«Можливість для непрофесійного політика прийти до влади і отримати широку підтримку населення, чесні вибори — частина позитивного іміджу України в Білорусі».

В опозиційних колах стримано сприйняли миролюбну риторичку Зеленського. Кандидат у президенти справляв враження людини, яка, на відміну від Петра Порошенка, може вести надто м'яку і поступливу політику у перемовинах з Росією. Втім, загалом, опозиційна спільнота схвально оцінила українські вибори⁴² через те, що вони привели до влади нових людей і нові партії, а також дозволили українському народу мирно висловити своє розчарування політикою попереднього президента^{43,44}.

Зеленський також імпував опозиційно налаштованим громадянам своєю несистемністю. «Можливість для непрофесійного політика прийти до влади і отримати широку підтримку населення, чесні вибори — частина позитивного іміджу України в Білорусі»⁴⁵. Правозахисник Алесь Беляцкий зазначав, що вільність президентських виборів — це здобуток всієї української політичної системи, частина демократичної практики, яка залежить не так від особистостей, як від вже усталених підходів⁴⁶.

Під час президентських виборів білоруський президент дав інтерв'ю, в якому закликав українців, що вже пройшли «такий складний політичний шлях», голосувати за Порошенка⁴⁷. Чинний тоді український президент розглядався як більш стабільна альтернатива невідомому Зеленському, і як людина, котра може зберегти той бодай умовний порядок, що встановився в Україні. У ставленні білоруського президента до свого колеги можна побачити не щирі підтримку особисто Порошенка, а радше страх нового⁴⁸. Та непередбачуваність, яку ніс із собою Зеленський, могла б стати поганим прикладом для білоруського населення і новою загрозою для порядку, над яким так довго працював Аляксандр Лукашенка і чий єдиним гарантом себе представляє.

40 Дракахруст, Ю. (2019). Чым падобныя Зяленскі і Лукашэнка. Радыё Свабода. Режим доступу <https://www.svaboda.org/a/29870374.html>

41 Ищенко, Р. (2019, апрель 23). Украинские выборы: новый формат власти под диктовку? Sputnik Беларусь. Режим доступа <https://sputnik.by/politics/20190423/1040903235/Ukrainskie-vybory-novyy-format-vlasti-pod-diktovku.html>

42 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

43 Лебедько, А. (2019, апрель 23). Правый взгляд. Почему Лу невзлюбит Зе. Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/article/20190423/1556012692-anatoliy-lebedko-pravyi-vzglyad-pochemu-lu-nevzlyubit-ze>

44 Класковский, А. (2019, апрель 8). Лукашенко сто лет не нужен «местный Зеленский». Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/article/20190408/1554741243-lukashenko-sto-let-ne-nuzhen-mestnyy-zelenskiy>

45 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

46 Студзінская, І. (2019). Параўнаньне, спагада, зайздрыць? Чаму беларусаў цікавяць прэзыдэнцкія выбары ва Украіне. Радыё Свабода. Режим доступу <https://www.svaboda.org/a/29874664.html>

47 Сайт Президента Республики Беларусь. (2019, апрель 8). Интервью турецкому информагентству «Анадолу». Режим доступа http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervju-turetskomu-informagentstvu-anadolu-20849/

48 Класковский, А. (2019, апрель 8). Лукашенко сто лет не нужен «местный Зеленский». Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/article/20190408/1554741243-lukashenko-sto-let-ne-nuzhen-mestnyy-zelenskiy>

У деяких білоруських медіа Зеленського також порівнювали з «котом у мішку»⁴⁹. Вибори з непрогнозованим результатом і змінюваність влади — не той сценарій, який би сподобався білоруському главі державі. Недарма ж ще з 2004 року, після Помаранчевої революції, протестний потенціал у себе в країні білоруська влада стримувала страшилками про «хаос в Україні». Усвідомлюючи, що заклик Зеленського до інших пострадянських країн зі словами «усе можливо!» можуть почути й у Білорусі, де на серпень 2020 року заплановані президентські вибори, Лукашенко не був надто захопленим перемогою Зеленського. Можливо, він вирішив зачекати і подивитись, чи здатен його новий колега виконати передвиборчі обіцянки, і якщо ні, використати цей козир, щоб знову запропонувати білорусам свій фірмовий «порядок» на противагу українській реальності з багатьма невідомими.

Перед білоруськими виборами до Палати представників і Ради Республіки, Аляксандр Лукашенко закликав всіх кандидатів до чесної і конкурентної боротьби, але «без дурі: без забору крові, без дебатів на стадіонах та іншого»⁵⁰. Цікаво, що серед лідерів інших країн найкраще українці тривалий час ставились саме до білоруського президента⁵¹. Також згідно з опитуванням Центру «Нова Європа», яке було проведено перед українськими президентськими виборами 2019 року, 13% українців вважали, що майбутній президент має рівнятися на політичний стиль очільника білоруської держави (найвищий показник порівняно з іншими лідерами)⁵².

Незалежні білоруські ЗМІ відзначали відкритість виборів до Верховної Ради, в результаті яких нові політичні сили отримали можливість впливати на процеси в країні. Журналісти порівнювали проведення парламентських виборів в Україні й Білорусі, зазначаючи, що з 2000 року в Білорусі була зареєстрована одна політична партія, а в Україні — 293⁵³. Писали й про те, що українська політична система не створює непереборних перешкод для нових політичних партій, а реєстрація політичних сил постійно спрощується. Водночас розмаїття політичних партій в Україні не завжди пов'язане з певною ідеологією, партії купуються і продаються, а також часто репрезентують вузькі інтереси власника, а не запити певних суспільних груп (*ibid*). Серед провладних медіа була поширеною думка, що результат виборів в український парламент віддзеркалює суспільний запит на нових політиків, а перемога президентської партії «Слуга Народу» допоможе Зеленському якнайшвидше відновити мир на Донбасі⁵⁴.

49 Горбачев, Р. (2019, декабрь 30). Потрясение года: приход к власти «комика-диктатора». Салідарнасць. Режим доступа <https://gazetaby.com/post/potryasenie-goda-prihod-k-vlasti-komika-diktatora/159466/>

50 Лукашенко хоче вибори 7 листопада й «без дурі» з аналізами і стадіоном. (2019, квітень 19). Українська Правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/19/7212744/>

51 Найкраще українці ставляться до очільника країни-сусіда – опитування. (2019, листопад 11). Українська Правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/11/7231650/>

52 Центр «Нова Європа». (2019). Зовнішня політика майбутнього президенту України. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Survey_Pr_ukr1.pdf

53 Літвінава, А., Карней, І. (2019). Хочаце, каб было як ва Ўкраіне? Тлумачым, чаму Рада не Палата і за што плацяць українскім партыям. Радые Свабода. Режим доступу <https://www.svaboda.org/a/30073580.html>

54 Кононович, Е. (2019, июль 26). В Украине кардинально изменился политический ландшафт. СБ. Беларусь сегодня. Режим доступа <https://www.sb.by/articles/novye-radnye-vozmozhnosti.html>

3. УКРАЇНСЬКА «ВОЛЬНИЦЯ»

Обговорюючи перебіг українських виборів, деякі білоруси висловлювали побажання також «мати право вибору», розглядати різні політичні альтернативи і впливати на життя країни за допомогою виборчого процесу⁵⁵. Лунали й думки про те, що тільки демократична Україна може стати альтернативою Кремлю і всім іншим авторитарним режимам пострадянського простору^(ibid). Однак і тут, як у часи після Майдану, мешканці Білорусі зайняли позицію очікування. Лише тоді, коли реформи не буксуватимуть і на зміну передвиборчим обіцянкам придуть реальні зміни, український приклад зможе стати більш привабливим для білорусів. Місцеві експерти, з якими були проведені інтерв'ю, також не схильні вважати, що український приклад демократичного оновлення влади може надихнути багатьох білоруських громадян на дії, які можуть щось змінити в Білорусі. Можливо, тому що подібних сигналів з України вже було декілька⁵⁶, включно з революціями 2004 і 2014 років, але до відчутного прогресу в реформуванні української держави вони не призвели. Деякі білоруси дотримуються думки, що Україна і Білорусь надто різні, аби приміряти досвід однієї країни для трансформації іншої⁵⁷. Не зникло й побоювання, що соціальні зворушення можуть накликати гнів Росії, і разом з надією на кращу демократію білоруські громадяни отримують шалений економічний тиск з боку російської влади або навіть війну⁵⁸.

Тільки демократична Україна може стати альтернативою Кремлю і всім іншим авторитарним режимам пострадянського простору.

Анатоль Лябедзька, білоруський політик, який веде свою опозиційну діяльність ще з 1990-их, спробував перейняти комунікаційний стиль Зеленського. Він записав відеозвернення до білоруського президента з вимогою за 24 години надати відповідь на свої запитання⁵⁹. Ультимативність і формат цієї промови нагадали журналістам, як Зеленський запрошував Порошенка на дебати на стадіон. Сам Лябедзька погоджувався, що

зробив відео за зразком звернення українського політика. Він пояснював, що намагався у такий спосіб охопити ширшу аудиторію і тому звернувся до методу, який йому здався успішним⁶⁰.

Для деяких білоруських бізнесменів Україна — це така собі «вольниця», «wild South», анархія; країна, де хаос може запропонувати не тільки невпевненість у завтра, але й нові можливості^{61,62}. Такі бізнесмени думають, що ведення бізнесу в Україні є простішим, адже більшість бюрократичних процедур скоріша за білоруські алгоритми роботи з органами влади (у тому числі, і через корупцію, в якій у цьому контексті вбачають можливість, а не загрозу). «В Україні можна

⁵⁵ Лебедько, А. (2019, апрель 23). Правый взгляд. Почему Лу невзлюбят Зе. Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/article/20190423/1556012692-anatoliy-lebedko-pravyy-vzglyad-pochemu-lu-nevzlyubit-ze>

⁵⁶ Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁵⁷ Денис Мельянов, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

⁵⁸ Carnegie Moscow Centre. (2018, April 12). Shraibman, A. The house that Lukashenko built: the foundation, evolution, and future of the Belarusian regime. Retrieved from <https://carnegie.ru/2018/04/12/house-that-lukashenko-built-foundation-evolution-and-future-of-belarusian-regime-pub-76059>

⁵⁹ Проста як Зяленскі. Лябедзька запросив Лукашенку на розмову ў жывы эфір. ВІДЭА. (2019). Радые Свабода. Режим доступу <https://www.svaboda.org/a/29885882.html>

⁶⁰ Справа не ў Зяленскім. Лябедзька расказаў, чаму кінуты выклік Лукашенку. (2019). Радые Свабода. Режим доступу <https://www.svaboda.org/a/29886299.html>

⁶¹ Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

⁶² Денис Мельянов, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

«крутитись», а деякі білоруси це люблять»⁶³. Прикметно, що деякі білоруські компанії переносять частину свого бізнесу в Україну⁶⁴, адже вважають, що в українських реаліях провадити підприємницьку діяльність простіше⁶⁵.

4. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ

Під час президентських виборів декілька білоруських медіа⁶⁶ зробили огляд творчості Зеленського, щоб познайомити свою аудиторію з кандидатом у президенти України, який на той момент мав значні шанси на перемогу. Деякі медіа навіть публікували опис випусків «Слуги народу» з аналізом сюжету і встановленням паралелей з реальними політичними подіями в Україні⁶⁷. Одна з таких публікацій завершується висновком, що невідомо, яким політиком буде Зеленський (і чи буде він ним), але використання серіалу для своєї виборчої кампанії було гарною ідеєю^(ibid). Коментуючи кампанію кандидата в президенти, Аляксандр Лукашенко говорив, що не знає Зеленського як політика і що бачив його тільки в кіно⁶⁸. Після шквалу критики за заклик українців підтримати Порошенка, білоруський лідер сказав, що і актор Зеленський все ж може бути президентом — «як Рейган»⁶⁹.

Образ Зеленського-актора у Білорусі часом випереджає сприйняття Зеленського як політика⁷⁰. Це можна пояснити впливом російських медіа, адже в Росії серіали, фільми і шоу Зеленського доволі популярні. Станом на 2019 рік 49% програм, які були показані в Білорусі в прайм-тайм телеканалами, включеними в обов'язковий загальнодоступний пакет, — російського виробництва⁷¹. Понад те, з листопада 2019 року державний телеканал «Беларусь-1» почав показ серіалу «Слуга Народу» в прайм-тайм⁷².

Окрім «Слуги народу», доволі популярним у Білорусі вважається й серіал «Свати»⁷³. Шоу студії «95 квартал» також широковідоме⁷⁴. Варто відзначити й

63 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

64 Паливода, А. (2018, декабрь 5). Минск – Киев. Почему белорусы переезжают жить и работать в Украину? LB. Режим доступа https://lb.ua/world/2018/12/05/414137_minsk-kiev_pochemu_belorusi.html

65 Андрэй Ягораў, старший аналітик, Центр Європейської трансформації — Білорусь, розмова від 8/5/2020

66 Кино с президентом. Главные фильмы Владимира Зеленского. (2019, апрель 23). Аргументы и Факты в Беларуси. Режим доступа https://ajf.by/timefree/cinema/kino_s_prezidentom_glavnye_filmy_vladimira_zelenskogo

67 Маханьков, М. (2019, март 30). «Слуга народа — 3»: фильм, который может повлиять на результаты украинских выборов. Наша Ніва. Режим доступа <https://nn.by/?c=ar&i=227945&lang=ru>

68 Сайт Президента Республики Беларусь. (2019, апрель 8). Интервью турецкому информагентству «Анадолу». Режим доступа http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervju-turetskomu-informagentstvu-anadolu-20849/

69 Лукашенко о выборах в Украине: «Если ты не знаешь, за кого голосовать, – не голосуй». (2019, апрель 9). Телеканал ОНТ. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=IHR5INoMVEk>

70 Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

71 Продвижение «русского мира» идет через белорусские ТВ-каналы — БАЗ презентовал мониторинг пророссийской пропаганды. (2019, февраль 22). Белорусская ассоциация журналистов. Режим доступа <https://baj.by/ru/analytics/prodvizhenie-russkogo-mira-idet-cherez-belorusskie-tv-kanaly-bazh-prezentoval-monitoring>

72 Телеканал «Беларусь 1» покажет сериал «Слуга народа». (2019, ноябрь 4). Беларусь 1. Режим доступа https://www.tvr.by/company/novosti-kompanii/telekanal-belarus-1-pokazhet-serial-sluga-naroda/?sphrase_id=1465852

73 Съёмки сериала «Сваты-7» начались под Минском. (2020, февраль 2). Телеканал ОНТ. Режим доступа <https://ont.by/news/suemki-seriala-svaty-7-nachalis-pod-minskom>

74 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

захопленість багатьох білорусів творчістю гурту «Океан Ельзи»⁷⁵. Місцеві медіа здебільшого нейтрально або позитивно висвітлювали повернення Святослава Вакарчука у політику й потрапляння його політичної сили в парламент⁷⁶. Писали й про концерт «Океану Ельзи» у Мінську, а також виступ гурту на корпоративі білоруської компанії⁷⁷. Прикметно, що на мінський концерт 2019 року приїхали і фанати «Океану Ельзи» з Росії, де концерти українського гурту заборонені⁷⁸.

Маючи значний потенціал у сфері креативної індустрії, Україна не користується ним задля культурної експансії в регіоні.

Білоруські експерти, які брали участь у кількісному опитуванні, вважають, що українська масова культура популярна в Білорусі на 7,4 бала з 10. Жодна з досліджуваних країн не оцінює привабливість українського маскульту настільки високо. Водночас вважається, що, навіть маючи значний потенціал у сфері креативної індустрії, Україна не користується ним задля культурної експансії в регіоні⁷⁹.

Є поодинокі комерційні проекти, які самі знаходять свій шлях на білоруському ринку. Українська держава могла б промотувати ці та інші ініціативи під парасолькою креативного кластера і посилювати у такий спосіб свою «м'яку силу».

Білорусам, які цікавляться культурними процесами, відомо про те, що останнім часом Україна активно підтримує власне кіновиробництво і має чимало якісних стрічок⁸⁰. Деякі білоруси відвідують Україну задля того, аби взяти участь у тренінгах з графічного дизайну, шоу-бізнесу, реклами й маркетингу, адже в Білорусі бракує подібних освітніх заходів. Білорусам, насамперед творчій спільноті, відомі роботи «Banda Agency»: «З точки зору «м'якої сили», ця креативна агенція зробила для України набагато більше, ніж сама держава» (ibid).

Українське сучасне мистецтво добре відоме вузькому колу експертів із культури і представникам громадянського суспільства Білорусі. Твори українських митців високо цінуються в цій аудиторії і надають можливість дізнатися більше про українські події — Революцію, війну на Сході, анексію Криму тощо. Українські митці регулярно беруть участь у місцевих дискусіях, зокрема, про роль культури під час конфлікту⁸¹, представляють свої перформанси⁸² і презентують переклади своїх творів білоруською мовою⁸³.

Пісня «Воины света» білоруського гурту «Ляпис Трубецкой» стала гімном Майдану і уособленням українського спротиву російській агресії⁸⁴. Реальна

75 Касперович, Л. (2019, сентябрь 21). Чтобы приехать на концерт в Минск, Вакарчук сбежал с заседания Рады. «Океан Ельзи» собрал полную арену. Tut.by. Режим доступа <https://afisha.tut.by/news/culture/654285.html>

76 Вакарчук представил «Голос». Лидер «Океана Эльзы» идет на выборы со своей партией. (2019, май 16). Tut.by. Режим доступа <https://news.tut.by/world/637831.html>

77 Вакарчук выступил на корпоративе в Минске. Угадайте у кого? (2019, декабрь 23). Белорусский партизан. Режим доступа <https://belaruspartisan.by/life/485868/>

78 Касперович, Л. (2019, сентябрь 21). Чтобы приехать на концерт в Минск, Вакарчук сбежал с заседания Рады. «Океан Ельзи» собрал полную арену. Tut.by. Режим доступа <https://afisha.tut.by/news/culture/654285.html>

79 Андрэй Ягораў, старший аналітик, Центр Європейської трансформації — Білорусь, розмова від 8/5/2020

80 Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

81 Arcimović, T. (2016, January 5). ISOLYATSIA: art against arms. Partisan. Retrieved from <https://partisanmag.by/?p=13406>

82 Meeting with Alevtina Kakhidze. (2015, November 5). Partisan. Retrieved from <https://partisanmag.by/?p=12621>

83 Україна Freedom! (2017, February 11). 34. Retrieved from <https://34mag.net/post/ukraina-freedom>

84 Шеремет, П. (2015, май 15). Михалок: Я рад каждой секунде своей жизни. Белорусский партизан. Режим доступа <https://belaruspartisan.by/life/304670/>

історія про виконання цієї пісні на останньому українському кораблі в Криму увійшла у фільм «Черкаси» (2019)⁸⁵. У 2015 році колишній фронтмен гурту «Ляпис Трубецкой» Сергій Міхалок та продюсер Антон Азізбекян отримали право на постійне проживання в Україні, де вони бачать більше можливостей для власної творчої реалізації, ніж у Білорусі або Росії⁸⁶. Сергій Міхалок: «Ми зараз сидимо в Одесі, в Україні, і це вже майбутнє Мінська. І в цьому місці вже більше Вільнюса, Праги, більше Німеччини, ніж Сиктивкара і Кемерово»⁸⁷.

5. ПІДСУМКИ ЗА РІК РОБОТИ НОВОЇ ВЛАДИ

Ставлення білоруської влади до Володимира Зеленського покращувалось разом зі зростанням шансів останнього стати новим президентом України⁸⁸. Під час II Форуму регіонів у Житомирі, на якому вперше зустрілися Зеленський і Лукашенко, білоруський лідер ставився до українського колеги вже як до рівного⁸⁹. Це вплинуло на сприйняття Зеленського тими білорусами, які вважали українського президента, перш за все, актором⁹⁰. Навіть більше, на думку експерта⁹¹, після спільного «стендапу» двох президентів, білоруські громадяни дещо покращили своє ставлення до глави української держави. Для білоруського президента поведінка нової української влади вже не була зовсім непрогнозованою і незрозумілою. На момент проведення Форуму в Україні відбулися парламентські вибори, президент працював п'ятий місяць, і оновлення політикуму не призвело до змін ані у зовнішньополітичному курсі країни, ані в українсько-білоруських відносинах. Своєю підтримкою виступу Зеленського (й оплесками у відповідь на заяву українського колеги про те, що Крим і Донбас — це Україна)⁹², Лукашенко легітимізував Зеленського як політика і президента в очах багатьох білорусів. Згідно з кількісним опитуванням, яке було проведено серед місцевих експертів, популярність Зеленського в Білорусі можна оцінити на 6,6 бала з 10.

Прикметно, що під час білоруської президентської кампанії 2020 року Лукашенко знову посилався на Україну як на приклад дестабілізації та закликав білорусів до збереження порядку. Він говорив й про те, що не допустить діяльності «майданутих» і що в Білорусі немає своїх «Зеленських»⁹³.

⁸⁵ Воїни світла прем'єра фільму Черкаси. (2020, лютий 28). MMD UA. Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=bZltfDwP94>

⁸⁶ Сергей Михалок получил вид на жительство в Украине. (2015, май 25). Белорусский партизан. Режим доступу <https://belaruspartisan.by/politic/305697/>

⁸⁷ Шеремет, П. (2015, май 15). Михалок: Я рад каждой секунде своей жизни. Белорусский партизан. Режим доступу <https://belaruspartisan.by/life/304670/>

⁸⁸ Класковский, А. (2019, май 20). Лукашенко — на мерседесе, а Зеленский — пешком. Naviny. by. Режим доступу <https://naviny.by/article/20190520/1558366746-lukashenko-na-mersedese-zelenskiy-peshkom>

⁸⁹ Лукашенко о Зеленском: ему никаких советов не надо – он прекрасно знает, что делать. (2019, октябрь 4). Белта. Режим доступу <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-o-zelenskom-emu-nikakih-sovetov-ne-nado-on-prekrasno-znaet-cto-delat-364571-2019/>

⁹⁰ Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁹¹ Денис Мельянцева, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

⁹² Відеофакт. Лукашенко аплодирует словам Зеленского про украинские Крым и Донбасс. (2019, октябрь 4). Naviny. By. Режим доступу <https://naviny.by/new/20191004/1570195830-video-fakt-lukashenko-aplodiruet-slovam-zelenskogo-pro-ukrainskie-krym-i-donbass>

⁹³ Лукашенко: майданов в Беларуси не будет. (2020, июнь 1). Белта. Режим доступу <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-majdanov-v-belarusi-ne-budet-393014-2020/?fbclid=IwAR3TSjmV-N5OqOisOel-jDPo-czCZ88lCAvxPO9JlK40s-32D13v2XmwUk>

В експертній спільноті від Зеленського очікували прогресу в боротьбі з корупцією й олігархами і ефективного впровадження інших реформ^{94,95}. Деякі білоруси, які в останні роки відвідують Україну під час туристичних подорожей або для здійснення покупок, відзначають, що у сфері боротьби з корупцією спостерігається поступове поліпшення⁹⁶. Поменшали випадки вимагання хабарів, обслуговування стало кращим. Білоруси, які мешкають на Півдні країни, часто їздять за продуктами в прикордонні українські міста. Вони також відзначають підвищення якості доріг^(ibid). Утім, ці досягнення варто розглядати радше як кумулятивний ефект від праці багатьох політиків, ніж досягнення нової влади. Водночас багато білорусів, включно із тими, хто переїхав жити в Україну, вважають, що українська держава досі не спромоглася розв'язати питання безпеки і пояснюють це слабкістю державних інституцій⁹⁷. Порівнюючи рівень злочинності в обох країнах, вони кажуть, що в Білорусі життя набагато безпечніше⁹⁸.

Щодо оцінювання роботи нового президента і парламенту, білоруські медіа відзначали точкові процеси в боротьбі з корупцією, прийняття декількох важливих законів і спроби відкрити ринок землі^{99,100}. За новинами з Верховної Ради і Офісу Президента пильно стежать журналісти польського білоруськомовного каналу «Белсат» (незалежний телеканал, що мовить білоруською мовою)¹⁰¹, які часто висвітлюють певні досягнення нового українського істеблішменту, наприклад, скасування депутатської недоторканості¹⁰², ініціативу щодо зменшення кількості народних депутатів¹⁰³, захист викривачів корупції¹⁰⁴ тощо. У своєму сюжеті журналісти цього видання порівняли децентралізацію в Україні та Білорусі й звернули увагу на те, що українські громади мають більше самостійності та фінансової незалежності від центру, ніж білоруські¹⁰⁵. Деякі білоруські співрозмовники критично оцінювали відставку уряду Олексія Гончарука, зазначаючи, що така швидка зміна міністрів грає на руку тим, хто змальовує

94 Горбачев, Р. (2019, декабрь 30). Потрясение года: приход к власти «комика-диктатора». Салідарнасць. Режим доступа <https://gazetaby.com/post/potryasenie-goda-prihod-k-vlasti-komika-diktatora/159466/>

95 Почему Зеленский стал вызовом для Лукашенко. (2019, май 20). Хартия-97. Режим доступа <https://charter97.org/ru/news/2019/5/20/334740/>

96 Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

97 Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

98 Ольга Павлова, Software testing engineer, Київ—Мінськ, розмова від 12/5/2020

99 Горбачев, Р. (2019, декабрь 30). Потрясение года: приход к власти «комика-диктатора». Салідарнасць. Режим доступа <https://gazetaby.com/post/potryasenie-goda-prihod-k-vlasti-komika-diktatora/159466/>

100 Веренич, А. (2019, декабрь 12). Успехи и провалы президента Зеленского. UDF.BY. Режим доступа <https://udf.by/news/world/203485-uspehi-i-provaly-prezidenta-zelenskogo.html>

101 Данейко, Е. (2019, май 3). За что власти Беларуси преследуют телеканал «Белсат»? Deutsche Welle. Режим доступа <http://tiny.cc/bblorpz>

102 Шлигов, Д. (2019, сентябрь 3). В Украине пришел конец неприкосновенности депутатов. Белсат. Режим доступа <https://belsat.eu/ru/programs/v-ukraine-prishel-konets-neprikosnovennosti-deputatov/>

103 Решетняк, О. (2019, декабрь 18). Депутатов станет меньше? КСУ поддержал президентский законопроект. Белсат. Режим доступа <https://belsat.eu/ru/programs/deputatov-stanet-menshe-ksu-podderzhal-prezidentskij-zakonoproekt/>

104 Соколова, А. (2019, сентябрь 17). В Украине хотят защитить разоблачителей коррупции. Белсат. Режим доступа <https://belsat.eu/ru/programs/v-ukraine-hotyat-zashhitit-razoblachitelej-korrupsii/>

105 Чаму беларуская вёска жабруе? | Почему белорусская деревня нищая? (2020, март 12). Белсат. Режим доступа https://www.youtube.com/watch?v=lgkNwr86Me8&feature=emb_logo&fbclid=IwAR30j23Fc8OLNj2KkIw2aePNFJw3nwpel4qKRXQviDGR33nZYxfy-62j5kc

Україну як країну хаосу¹⁰⁶. Існує й думка, що в руках Зеленського сконцентровано забагато повноважень¹⁰⁷.

Місцева преса не оминає увагою справу Павла Шеремета¹⁰⁸. В опозиційній спільноті стежать за цим судовим процесом і не вважають поточні результати розслідування прийнятними¹⁰⁹. Медіаресурс «Белорусский Партизан», заснований Шереметом, має спеціальну рубрику, в якій зібрані новини щодо розслідування вбивства журналіста¹¹⁰. Здебільшого ці публікації висвітлюють позицію українського громадянського суспільства, якому бракує доказів для довіри українським правоохоронним органам і результатам їхньої роботи по справі Шеремета.

Наразі, згідно з експертами, опитаними в рамках цього дослідження, здатність України врегулювати конфлікт з Росією оцінюється в 3,9 бала з 10. Державні медіа висвітлюють миротворчі зусилля нової української влади доволі стримано, зазвичай без висловлювань із приводу питань, які можуть порушити білоруське балансування між Росією і Україною¹¹¹. Більш незалежні медіа вважають, що Зеленському бракує чіткого розуміння¹¹², як врегулювати конфлікт, він ніби тестує різні підходи, але якоїсь стратегії за цим не видно. Виявлену раніше готовність української влади інкорпорувати «формулу Штайнмаєра» в українське законодавство і неспроможність забезпечити відведення військ журналісти іноді записують до промахів нового президента^(ibid). При цьому не завжди вказують на відповідальність Росії за розв'язану агресію проти України. Водночас серед успіхів згадують перезавантаження «нормандського формату» і повернення українських моряків із російського полону додому.

Згідно з даними кількісного опитування, послідовність і передбачуваність України у зовнішній політиці можна оцінити на 5,4 бала з 10. В експертній спільноті вважають, що від часів отримання незалежності українська держава дотримується більш-менш стабільної стратегії у співпраці з іншими країнами¹¹³. Відповідно і її курс на інтеграцію до ЄС і НАТО сприймається як незмінний: «Нам завжди здавалось, що Україна — прозахідна країна, за винятком епізоду з Януковичем. Крім того, останнім часом Росія настільки відштовхнула українців від себе військовою агресією на Донбасі, що годі й сподіватись на повернення України в її орбіту»¹¹⁴. Схвалюючи цей вибір або критикуючи його, багато білорусів, на думку експерта, бачать Україну як «найпрозахіднішу» країну пострадянського простору^(ibid). Рік роботи

«Україна — прозахідна країна, за винятком епізоду з Януковичем».

¹⁰⁶ Андрэй Ягораў, старший аналітик, Центр Європейської трансформації — Білорусь, розмова від 8/5/2020

¹⁰⁷ Горбачев, Р. (2019, декабрь 30). Потрясение года: приход к власти «комика-диктатора». Салідарнасць. Режим доступа <https://gazetaby.com/post/potryasenie-goda-prihod-k-vlasti-komika-diktatora/159466/>

¹⁰⁸ Убийство Павла Шеремета. Naviny.by. Режим доступа <https://naviny.by/plot/ubiystvo-pavla-sheremeta>

¹⁰⁹ Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

¹¹⁰ Убийство Павла Шеремета. Беларусский партизан. Режим доступа <https://belaruspartisan.by/hottopics/?tid=377152>

¹¹¹ Лукашенко уверен в успешном мирном урегулировании конфликта в Донбассе. (2019, октябрь 4). БелТА. Режим доступа https://www.belta.by/president/view/lukashenko-uveren-v-uspeshnom-mirnom-uregulirovani-konflikta-v-donbasse-364554-2019/?utm_source=belta&utm_medium=news&utm_campaign=accent

¹¹² Веренич, А. (2019, декабрь 12). Успехи и провалы президента Зеленского. UDF.BY. Режим доступа <https://udf.by/news/world/203485-uspehi-i-provaly-prezidenta-zelenskogo.html>

¹¹³ Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

¹¹⁴ Денис Мельянцева, координатор програми «Зовнішня політика Білорусі» Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог», розмова від 28/2/2020

нової української влади не змінив цього сприйняття — і через те, що її дії не суперечили курсу України на інтеграцію з західними країнами, і тому що білоруси усвідомлюють, що цей вибір підтримується більшістю українців. Здатність України дотримуватись курсу на інтеграцію до ЄС і НАТО була оцінена експертами на 5,8 бала з 10.

6. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСОЛЬСТВА І ВПЛИВОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Місцеві експерти оцінюють активність українського посольства на 6,5 балів із 10. Окрім українського посольства в Мінську, в Білорусі діють генеральне консульство України в Бресті та два почесних консульства — в Гродно і віднедавна у Вітебську.

Посольство України досить активне і помітне у суспільному житті Білорусі¹¹⁵, та його роботу зможуть посилити заходи на нові теми, які є актуальними для обох країн. Наприклад, варто було б обговорити екологічні проблеми. Видобуток бурштину в Україні шкодить білоруським річкам, а наслідки не завжди ефективної боротьби української держави з лісовими пожежами відчуються і в Білорусі¹¹⁶. Експертні думки щодо комунікаційного стилю посольства різняться. Одні експерти вважають, що український посол іноді надмірно критикує білоруську владу¹¹⁷, інші ж вважають його висловлювання, як і в цілому діяльність дипломатичної установи, досить виваженими¹¹⁸.

Впливовість української громади була оцінена у 3,9 бала з 10. Українці – четверта за кількістю етнічна група Білорусі (158 723, або 1,67% від усього населення)^{119,120}. Для участі в голосуванні на президентських виборах 2019 року зареєструвалися 12 тисяч українців. У першому турі більшість з них голосувала за Володимира Зеленського¹²¹. З-поміж організацій, які представляють інтереси української діаспори найпомітнішою є діяльність об'єднання українців «Ватра». Основні напрямки роботи: національно-культурне відродження українців Білорусі, збереження і розвиток культури українського народу, народних традицій, мови та історичної пам'яті¹²². У Гродно що два роки проводиться фестиваль національних культур, і «Ватра» бере в ньому участь, презентуючи Україну.

У Білорусі відкриті курси вивчення української, які відвідують і українці, і білоруси¹²³. Викладання здійснюється волонтерами. За сприяння українського

¹¹⁵ Арсен Сивицький, директор, Центр стратегічних та зовнішньополітичних досліджень, розмова від 12/5/2020

¹¹⁶ Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

¹¹⁷ Розмова з білоруським експертом на умовах конфіденційності (26/2/2020)

¹¹⁸ Арсен Сивицький, директор, Центр стратегічних та зовнішньополітичних досліджень, розмова від 12/5/2020

¹¹⁹ Дракахруст, Ю., Ваннек, Л. (2019, жовтень 16). Демографічний портрет українця Білорусі та його відмінність від портрету росіянина. Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/30219904.html>

¹²⁰ «Родина там, где хорошо». Зеленский зовет украинцев возвращаться домой. Что думают об этом переселенцы? Tut.by. Режим доступу <https://news.tut.by/society/666021.html>

¹²¹ Кандидатов — целый метр. Украинцы в Минске выбирают президента. (2019, март 31). Naviny.by. Режим доступу <https://naviny.by/article/20190331/1554025677-kandidatov-cellyy-metr-ukraincy-v-minske-vybirayut-prezidenta>

¹²² Білоруси нас підтримують – голова української громади Білорусі. (2016, березень 17). Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/27619641.html>

¹²³ На курсы украинского языка в Минске записалось 80 человек. (2018, октябрь 22). Наша Ніва. <https://nn.by/?c=ar&i=217897&lang=ru>

посольства, в університетах Мінська і Бреста започаткували викладання української мови¹²⁴.

Із 2019 року український телеканал іномовлення «UA|TV» включено до переліку мовників, представлених у кабельних мережах Білорусі¹²⁵. Лише двоє експертів, з якими були проведені інтерв'ю, чули про роботу цього каналу в Білорусі. У 2020 році канал припинив мовлення в прямому ефірі. Відтоді на ньому транслюють архівні записи «UA|TV» і програми каналу «ДОМ», який було створено на його платформі¹²⁶.

7. УКРАЇНСЬКІ БРЕНДИ

Україна є важливим і надійним партнером Білорусі. Із 2016 року товарообіг між країнами постійно збільшувався — кожного року на 16–20%¹²⁷. За 2019 рік він склав 5,2 млрд доларів США¹²⁸. Втім, українські товари не настільки популярні в Білорусі, як білоруські в Україні. В Україні доволі затребувані білоруські бренди, зокрема, косметика і молочна продукція. Відомі також чисельні випадки підробок і навіть стилізації українськими виробниками своїх товарів «під білоруські». У самій Білорусі далеко не всі мешканці високої думки про якість місцевої продукції, тому їхня популярність серед українців іноді викликає в білорусів здивування¹²⁹. Питання торгівлі між країнами, а також співпраця в енергетиці висвітлюються в білоруських медіа наразі переважно позитивно¹³⁰. У минулому між Україною і Білоруссю відбувалися нетривалі торговельні конфлікти та навколоконфліктні ситуації^{131,132}.

Україна більше імпортує з Білорусі, ніж постачає свої товари і послуги в сусідню країну¹³³. Це можна пояснити тим, що Білорусь є головним постачальником паливно-мастильних матеріалів в Україну. Водночас експорт з України в Білорусь поволі зростає в таких сферах, як харчова промисловість, транспорт і товари електроніки¹³⁴.

¹²⁴ В Беларуси украинский язык теперь можно будет изучать в школах. (2018, березень 16). УНІАН. Режим доступу <https://www.unian.net/society/10044689-v-belarusi-ukrainskiy-yazyk-teper-mozhno-budet-izuchat-v-shkolah.html>

¹²⁵ Мовлення UA|TV у Білорусі сприятиме розумінню реальної ситуації в Україні – посол. (2019, березень 15). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2660635-movlennya-ua-tv-u-bilorusi-spriatime-rozuminnu-realnoi-situacii-v-ukraini-posol.html>

¹²⁶ Телеканал UA|TV припинив мовлення у прямому ефірі. (2020, січень 13). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2854671-telekanal-ua-tv-pripiniv-movlennya-v-pramomu-efiri.html>

¹²⁷ Украина и Беларусь три года подряд увеличивают товарооборот. (2019, березень 22). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2665325-ukraina-i-belarus-tri-goda-podrad-velicivaut-tovarooborot.html>

¹²⁸ Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁹ Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

¹³⁰ Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

¹³¹ Крапивина, Л. (2012, май 3). Беларусь снимает ограничения на импорт украинского пива, а Украина – на белорусскую мясо-молочную продукцию. Tut.by. Режим доступу <https://news.tut.by/economics/287284.html>

¹³² Петровская, Г. (2015, ноябрь 30). Беларусь-Украина: на пороге торгового конфликта. Deutsche Welle. Режим доступу <http://tiny.cc/u9jopz>

¹³³ Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹³⁴ Украина и Беларусь три года подряд увеличивают товарооборот. (2019, березень 22). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2665325-ukraina-i-belarus-tri-goda-podrad-velicivaut-tovarooborot.html>

У 2018 році в Білорусі почалося виробництво продукції українського алкогольного холдингу «Global Spirits» (горілка «Мороша» і «Хортиця»)¹³⁵. Затребувана продукція брендів коньяку «Тиса» й солодоців «АВК» і «Roshen» (особливо «Київський торт»)¹³⁶. У білоруських крамницях також продають кетчуп «Чумак», соки «Sandora», фіточай «Карпатська лічниця», пиво торгових марок «Оболонь», «Львівське 1715», «Чернігівське»¹³⁷. Через те, що в Україні овочі (включно з картоплею) й фрукти дозрівають раніше, вони серед перших потрапляють на білоруський ринок і вважаються деякими білорусами смачнішими за місцеву продукцію¹³⁸. Білоруси нерідко їздять в Україну за продуктами та ліками, особливо тими препаратами, які в Білорусі продають лише за рецептом (ibid). У Білорусі проблематично зробити щеплення від вітряної віспи, тому білоруси часом їздять за цією послугою в Литву або Україну (ibid). Українські заходи у сфері індустрії краси і косметології також приваблюють білоруських фахівців¹³⁹.

**Україна є одним із
найпривабливіших туристичних
напрямків для білорусів.**

Україна є одним із найпривабливіших туристичних напрямків для білорусів¹⁴⁰. У 2017 році країну відвідали 91 234 білоруси¹⁴¹. Росію за цей же період відвідало удвічі менше громадян Білорусі (ibid). Найчастіше влітку відвідують Одеську і Херсонську область і місто Львів, а взимку їдуть до Карпат. Турфірми повідомляють, що Затока замінила білорусам Крим¹⁴². Серед іноземних туристів, які відпочивають у Буковелі, також чимало білорусів¹⁴³. Мешканцям Білорусі подобається гостити в Україні, тому що вони відчувають приязне ставлення до себе з боку українців¹⁴⁴. Білоруські туристи також високо цінують якість і різноманітність українських ресторанів (ibid).

Для деяких білорусів, які працюють у сфері політичної аналітики, Україна, особливо після 2014 року, вважається привабливим місцем роботи, адже «на відміну від Білорусі й Росії, в українській державі політика існує»¹⁴⁵. Для професіоналів, дотичних до політичних питань, Україна — найперспективніша країна на пострадянському просторі (ibid). Схожий процес відбувається і в неурядовому секторі. Білоруси, які бажають змінювати суспільні процеси й не можуть цього зробити в Білорусі через обмеження для роботи міжнародних організацій, нерідко працевлаштовуються в українських громадських організаціях (ГО), хоча останнім

¹³⁵ Шаршуков, С. (2018, август 15). Крупный украинский алкогольный холдинг начал производство в Беларуси. Где и что будут разливать? Tut.by. Режим доступа <https://news.tut.by/economics/604445.html>

¹³⁶ Зміцер Міцкевич, журналіст «Белсату», розмови від 28/2/2020 і від 7/5/2020

¹³⁷ «Шалёная пчолка» супраць расейскай акупацыі. (2014, квітень 14). Салідарнасць. Режим доступу <https://gazetaby.com/post/shalyonaya-pcholka-supracz-rasejskaj-akupacyi/72835/>

¹³⁸ Ольга Павлова, Software testing engineer, Київ— Мінськ, розмова від 12/5/2020

¹³⁹ Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

¹⁴⁰ В 2019 году белорусы чаще ездили отдыхать в Египет, Турцию и Украину. (2020, март 03). Telegraf.by. Режим доступа <https://telegraf.by/obshchestvo/v-2019-godu-belorusy-chashhe-ezdili-otdyhat-v-egipet-turciju-i-ukrainu/>

¹⁴¹ Гелобаев, А. (2018, октябрь 7). Белорусские туристы впервые после начала войны на Донбассе стали чаще посещать Украину, чем Россию. Белсат. Режим доступа <https://belsat.eu/ru/news/beloruskie-turisty-vpervye-posle-donbassa-stali-chashhe-poseshhat-ukrainu-chem-rossiyu/>

¹⁴² Савченко, Т., Овсяник, В. (2018, июль 27). Белорусы упорно едут в Украину из-за цен. Turprofi. Режим доступа <http://turprofi.com.ua/novosti/2431-belorusy-uporno-edut-v-ukrainu-iz-za-tsen>

¹⁴³ Замість росіян до України приїжджають поляки та білоруси – директор Центру розвитку туризму. (2017, грудень 25). Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/28937504.html>

¹⁴⁴ Ольга Павлова, Software testing engineer, Київ— Мінськ, розмова від 12/5/2020

¹⁴⁵ Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

часом ця тенденція пішла на спад¹⁴⁶. Серед сфер, які приваблюють білоруських професіоналів, також можна назвати медіаринок, позаяк в Україні він більший за розміром і вільніший за білоруський¹⁴⁷. Білоруси з творчими професіями також іноді обирають Україну місцем проживання, адже вважають, що зможуть тут краще себе реалізувати, ніж у Білорусі¹⁴⁸.

Білоруси з творчими професіями іноді обирають Україну місцем проживання, адже вважають, що зможуть тут краще себе реалізувати, ніж у Білорусі.

Якщо після початку російської агресії на Донбасі в Білорусь переїхала помітна кількість українських інженерів й IT-фахівців, наразі спостерігається процес повернення деяких професіоналів із цих сфер в Україну¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Арсен Сивицький, директор, Центр стратегічних та зовнішньополітичних досліджень, розмова від 12/5/2020

¹⁴⁷ Паливода, А. (2018, декабрь 5). Минск – Киев. Почему белорусы переезжают жить и работать в Украину? LB. https://lb.ua/world/2018/12/05/414137_minsk-kiev_pochemu_belorusi.html

¹⁴⁸ Виктория Закревская, політична аналітикиня, розмова від 13/5/2020

¹⁴⁹ Арсен Сивицький, директор, Центр стратегічних та зовнішньополітичних досліджень, розмова від 12/5/2020

4. «М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В ГРУЗІЇ: СПРИЙНЯТТЯ ЧЕРЕЗ БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Індекс «м'якої сили» України в **Грузії:**

6,4/10

Відкритість українських виборів 2019 року, обрання президентом України несистемного політика і можливість для нових політичних сил потрапити в парламент сприймалися багатьма грузинами як підтвердження того, що Україна спроможна досягти успіху у демократичних процесах. Із новим політичним істеблішментом пов'язували сподівання на більш ефективне реформування країни включно з антикорупційними заходами. Водночас у грузинському суспільстві існувала й стурбованість, що новий президент України вдасться до неприпустимо м'якої політики у відносинах з Росією і поступиться державними інтересами на користь російській владі.

Грузія

1. УКРАЇНА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ: ЗАПИТ НА РЕФОРМИ І РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ

За даними «Freedom House», Грузія, так само, як і Україна¹, є «частково вільною країною»². Обидві країни вважаються державами з перехідною/гібридною політичною системою^{3,4}. Згідно з соціологічними опитуваннями за 2015 рік, Україна (9% підтримки), разом із США (21% підтримки) і Азербайджаном (7% підтримки) стабільно входить у трійку світових держав, яких грузини вважають найбільш дружніми країнами до Грузії⁵. Більшість (37%) з тих, хто вважає Україну «головним другом Грузії» — грузини віком від 18 до 35⁶. Мешканці України демонструють зустрічну симпатію до грузинського народу — майже 82% українців добре ставляться до Грузії⁷.

Грузинські медіа багато писали про Революцію гідності 2014 року. Політики, активісти і експерти висловлювали свою підтримку українському громадянському суспільству. Ця аудиторія вважала, що цілями української Революції були проведення кардинальних реформ і зближення країни з Європейським Союзом⁸. Визначеність України у зовнішньополітичному курсі, яку принесла із собою Революція, в Грузії сприймали переважно схвально.

Євроінтеграційні наміри українців розглядалися у контексті національно-визвольного руху як спроби позбавитись впливу Росії на внутрішню і зовнішню політику України. Грузинський журналіст, який відвідував Київ під час Майдану, писав, що через своє географічне розташування Україна має краще за Грузію розуміти переваги і недоліки від можливої інтеграції до ЄС ^(ibid). Враховуючи те, що у 2014 році увага західних країн була прикута саме до українських подій, деякі грузинські експерти розраховували на те, що Україна перетвориться на локомотив, який прискорить євроінтеграційні процеси в самій Грузії⁹. В експертній спільноті також сподівались, що Україна інтенсифікує свою діяльність щодо інтеграції в НАТО. Агресію Росії на Донбасі багато грузинів зчитували як спробу дестабілізувати євроінтеграційний і євроатлантичний курс української держави — у такий самий спосіб, як російська влада намагалась це зробити в Грузії у 2008 році¹⁰.

Грузинські експерти розраховували на те, що Україна перетвориться на локомотив, який прискорить євроінтеграційні процеси в самій Грузії.

1 Freedom House. Freedom in the World. Ukraine 2020. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>

2 Freedom House. Freedom in the World. Georgia 2020. <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2020>

3 Freedom House. Nations in transit rating 2018. Georgia. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/5b3cc28d4.html>

4 Freedom House. Nations in transit rating 2018. Ukraine. Retrieved from <https://www.refworld.org/country,,,,UKR,,5b3cc262a,0.html>

5 Caucasus Barometer Georgia. Main friend of the country. 2015. Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015ge/MAINFRN/>

6 Caucasus Barometer Georgia. Age Group by Main friend of the country. 2019. Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/cb2019ge/AGEGROUP-by-MAINFRN/>

7 Опитування показало ставлення українців до Росії, США та низки інших країн. (2016, березень 11). Український тиждень. Режим доступу <https://tyzhden.ua/News/160512>

8 მაიდანის კრემლის წინააღმდეგ. (2014). Tabula.ge. Retrieved from <http://www.tabula.ge/ge/story/78824-maidani-kremlis-tsinaaghmdge>

9 Что думают о Евромайдане в постсоветских странах. (2014, февраль 25). BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/russian/international/2014/02/140224_ukraine_fsu_reaction

10 Теймураз Канчели, Тбіліський державний університет, розмова від 27/2/2020

Під час російсько-грузинської війни Україна стала на бік Грузії і активно підтримувала її¹¹. У 2014 році позиція офіційного Тбілісі щодо анексії Криму і окупації Донбасу Росією була доволі стриманою через актуальну на той час у Грузії «політику діалогу з Москвою»¹². Водночас грузинські громадяни проводили акції на підтримку України, надсилали гуманітарну допомогу¹³ і долучались до бойових дій на Донбасі¹⁴. У грузинській експертній спільноті говорили про те, що російський напад на Україну став можливим через недостатню рішучу реакцію західних держав, зокрема країн НАТО, на російське вторгнення на територію Грузії у 2008 році¹⁵. Експерти також зауважували, що Захід відреагував на російську агресію в Україні адекватніше, ніж на окупацію Росією частини грузинської території¹⁶.

«Якщо вони [Україна] переживуть цю кризу, тоді майбутнє стане можливим для всіх країн регіону, які мають спільний кордон з Росією».

Результати інтерв'ю з грузинськими експертами, а також моніторинг грузинських новин і аналітичних матеріалів дозволяють припустити, що українські політичні події часто сприймаються в Грузії через призму безпеки. Це не дивно з огляду на схожість нещодавніх конфліктів обох країн з Росією¹⁷. «Значна частина суспільства, особливо люди, що мають хоча б мінімальну зацікавленість у політиці, висловлювали надзвичайну солідарність з Україною у

контексті її конфлікту з Росією»¹⁸. Солідаризацію грузинського суспільства з українцями можна простежити у соціологічних даних: якщо у листопаді 2013 року Росію ворожою країною вважали тільки 36% грузинів, то у 2014 році, після анексії Криму цей відсоток виріс до майже 50%¹⁹. Понад те, у 2014 році 46% грузинських громадян воліли б, щоб їхня країна на офіційному рівні підтримувала Україну активніше^(ibid). Після власної поразки у війні з Росією, деякі грузини сподівались, що Україні вдасться дати відсіч окупаційним силам. У 2014 році Іраклій Аласанія, тодішній міністр оборони Грузії, говорив: «Якщо вони [Україна] переживуть цю кризу, тоді майбутнє стане можливим для всіх країн регіону, які мають спільний кордон з Росією»²⁰.

Певним чинником впливу на українсько-грузинські відносини можна вважати фактор Міхеїла Саакашвілі. Залежно від того, як його приймає українська влада,

11 Gaidai, D. (2016, November 11). Foreign Policy Audit. Ukraine and Georgia are friends, but no longer allies. Euromaidan Press. Retrieved from <http://euromaidanpress.com/2016/11/22/foreign-policy-audit-ukraine-and-georgia-are-friends-but-no-longer-allies/>

12 Кравченко, В. (2015, січень 16). Мрії і реалії Грузії. Дзеркало тижня. Режим доступу <https://dt.ua/international/mriyi-i-realiyi-gruziyi-.html>

13 PONARS Eurasia. (2019, September). Kakachia, K. The Ukraine crisis: repercussions for Georgia. Retrieved from <http://www.ponarseurasia.org/memo/ukraine-crisis-repercussions-georgia>

14 Братушак, О. (2017, квітень 5). «Грузинський Легіон»: дії Кремля аналогічні, що в Грузії, що в Україні. Українська Правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/04/5/7140350/>

15 ჯენსენი: 2008 წელმა აშშ-საქართველოს ურთიერთობები შეცვალა. (2016). Amerikiskhma. Retrieved from <https://www.amerikiskhma.com/a/donald-jensen-on-2008-russia-georgia-war/3451744.html>

16 Ахметели, Н. (2015, август 8). Уроки российско-грузинской войны: семь лет спустя. BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/russian/international/2015/08/150807_georgia_russia_war_anniversary

17 PONARS Eurasia. (2019, September). Kakachia, K. The Ukraine crisis: repercussions for Georgia. Retrieved from <http://www.ponarseurasia.org/memo/ukraine-crisis-repercussions-georgia>

18 Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

19 NDI. (2014). Navarro, L. Public attitudes in Georgia: Results of April 2014 survey. Retrieved from https://www.ndi.org/sites/default/files/Georgia_April_2014_Survey_English.pdf

20 International Republican Institute. (2014, May 14). Keerbs, A. Who's next? Retrieved from <https://www.iri.org/resource/iri%E2%80%99s-andrea-keerbs-looks-russia%E2%80%99s-provocations>

змінюється і ставлення офіційного Тбілісі до України²¹. Позиція ж грузинської влади зрештою також впливає на сприйняття України пересічним мешканцем Грузії²². Якщо у 2017 році, з початком потепління офіційних відносин між країнами, Україну «другом» вважали 7% грузинів²³, через два роки кількість громадян, що підтримували цю думку, збільшилась до 10%²⁴. Окрім тимчасового виключення Саакашвілі з українського політичного процесу, на українсько-грузинські відносини могла вплинути й агресивніша політика Росії щодо Абхазії й Південної Осетії й торгівля цих невизнаних республік з «Л/ДНР»²⁵. Спільні з українськими безпекові виклики допомагають багатьом грузинам краще зрозуміти, що відбувається в Україні і сприяють підтримці українців мешканцями Грузії²⁶.

Проведення Україною реформ сприймалось деякими грузинськими політиками як один із важливих заходів з посилення національної безпеки²⁷. Грузини мали змогу почути про український порядок денний щодо реформ завдяки «експорту» реформаторів з Грузії в Україну, який відбувся у перші роки правління Петра Порошенка²⁸. Попри те, що ставлення до цих реформаторів в грузинському суспільстві поляризоване²⁹, грузинські журналісти в цей період пильно стежили за спробами своїх земляків відтворити «грузинське диво» на українській землі. Відносини Саакашвілі з українською владою тривають довше, ніж співпраця інших грузинських реформаторів з Україною. Завдяки його історії грузини також мали змогу отримати інформацію про події в Україні: «Особиста доля Міші в Україні та питання, які він ставить, ллють суворе світло на складний процес, який триває в країні. Зрештою, чи можливо скинути олігархію? І якщо так, то як?»³⁰

У перші роки після перемоги Революції Гідності грузини ще стежили за реформами в Україні, але згодом ця зацікавленість зменшилась³¹. Проблеми Грузії і України схожі, але грузини останніми роками не надто цікавляться навіть власними політичними подіями³². Недостатню обізнаність грузин у питаннях реформ України можна пояснити й тим, що українські події, включно з новинами про реформи, не висвітлюються грузинськими медіа належним чином, бракує систематичності і більш детальної інформації³³. Загалом у Грузії було поширеним відчуття, що реформи в Україні буксують ^(ibid).

21 Єрмоленко, В. (2017, березень 27). Україна та Грузія: дружба чи прихильність на відстані? Громадське. Режим доступу <https://hromadske.ua/posts/ukraina-ta-hruziia-druzhba-chy-prykhylnist-na-vidstani>

22 Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

23 Caucasus Barometer Georgia. Main friend of the country. 2017. Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/cb2017ge/MAINFRN/>

24 Caucasus Barometer Georgia. Main friend of the country. 2019. Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/cb2019ge/MAINFRN/>

25 Єрмоленко, В. (2017, березень 27). Україна та Грузія: дружба чи прихильність на відстані? Громадське. Режим доступу <https://hromadske.ua/posts/ukraina-ta-hruziia-druzhba-chy-prykhylnist-na-vidstani>

26 IWPR. (2014, April 30). Yundt, H. Georgians see parallels with Russia-Ukraine conflict. Retrieved from <https://iwpr.net/global-voices/georgians-see-parallel-russia-ukraine-conflict>

27 Марченко, Ю. (2015, март 17). Ека Ткешелашвілі: «В РФ хотят держать всю Украину в заложниках из-за малой ее части». Platforma. Режим доступа <https://platfor.ma/magazine/text-sq/re-invent/eka-tkeshelashvili/>

28 Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

29 Кравченко, В. (2015, січень 16). Мрії і реалії Грузії. Дзеркало тижня. Режим доступу https://dt.ua/international/mriyi-i-realii-gruziyi_.html

30 Genté, R. (2018, January 8). Misha and the oligarchs. Civil.ge. Retrieved from <https://civil.ge/archives/218966>

31 Теймураз Канчелі, Тбіліський державний університет, розмова від 27/2/2020

32 Survey in Georgia: 41% support opposition, 23% ruling party Georgian Dream. Other stats. (2019, November 11). JAM news. Retrieved from <https://jam-news.net/survey-41-support-opposition-23-georgian-dream-other-stats/>

33 Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

2. УКРАЇНСЬКІ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: РЕФОРМИ Й БЕЗПЕКА

Грузинські громадяни, які стежили за українськими президентськими виборами, могли робити це з двох причин. По-перше, Володимир Зеленський не був професійним політиком, і за долею цього «аутсайдера» було цікаво спостерігати³⁴. Деякі експерти пов'язували появу несистемного кандидата з тим, що українське суспільство настільки стомилося від неефективної боротьби з корупцією, що вирішило довірити долю країни людині без належної експертизи в політиці^{35,36}. Деякі українці, які мешкають в Грузії і голосували на президентських виборах, сподівались, що Зеленський як людина без досвіду в політичних інтригах, може покращити ситуацію в Україні³⁷. По-друге, від нового українського президента певною мірою залежала політична кар'єра Саакашвілі, чією долею досі цікавляться деякі мешканці Грузії і який сприймається як активний учасник українсько-грузинських відносин. Після того, як Зеленський пообіцяв повернути Саакашвілі в Україну, зацікавленість до українських виборів збільшилась³⁸.

**У грузинському суспільстві
дебати українських кандидатів
у президенти, політична
конкуренція і сам факт зміни
влади часто сприймалися як
підтвердження демократичності
змін в Україні.**

Участь Володимира Зеленського в президентських виборах вітали багато грузин — в його кандидатурі вбачали «нову політичну кров, молоду і мотивовану людину, представника нового покоління політиків»³⁹. Увага до Зеленського згодом переросла в зацікавленість й іншими кандидатами та перебігом українського виборчого процесу в цілому. У грузинському суспільстві дебати українських кандидатів у президенти, політична конкуренція і сам факт зміни влади часто сприймалися як підтвердження демократичності змін в Україні⁴⁰. Місцеві політики використовували кейс Зеленського для проведення паралелей із грузинськими

подіями. Наприклад, лідери партії «Єдиний національний рух» вважали, що поразка «українського олігархату» надасть сил грузинській опозиції для боротьби з місцевою олігархією⁴¹. Ставлення представників партії «Грузинська мрія» до Зеленського було «нейтрально-дружнім»⁴², «нормальним»⁴³. «Нарешті Україні не потрібна революція, аби змінити владу. Українці оновили владу (президента і парламент) у цивілізований спосіб — як і належить європейцям» (ibid).

За даними вуличного опитування, проведеного грузинськими журналістами, деякі жителі Грузії вважали, що українські вибори відбулись вільно і чесно, адже попередня влада не застосовувала адміністративного ресурсу і не

34. თორნიკე შარაშენიძე. (2019). უკრაინის არქევნები - ვინ ვინ არის სინამდვილეში. Liberali.ge. Retrieved from <http://liberali.ge/articles/view/44177/ukrainis-archevnebi-vin-vin-aris-sinamdvireshi>

35. «ხალხის მსახურის» ტრიუმფი უკრაინის საპარლამენტო არქევნებში. (2019, July 24). Civil.ge. Retrieved from <https://civil.ge/ka/archives/314618>

36. პრეზიდენტის როლიდან პრეზიდენტობამდე. (2019). Amerikiskhma. Retrieved from <https://www.amerikiskhma.com/a/from-playing-president-to-presidency-ukrainian-elections/4886800.html>

37. Унанянц, В. (2019, апрель 1). Грузия выбирает себе украинского президента. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29855027.html>

38. თორნიკე შარაშენიძე. (2019). უკრაინის არქევნები - ვინ ვინ არის სინამდვილეში. Liberali.ge. Retrieved from <http://liberali.ge/articles/view/44177/ukrainis-archevnebi-vin-vin-aris-sinamdvireshi>

39. Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

40. Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

41. Паресишвили, М. (2019, апрель 22). Украинская мечта Михаила Саакашвили. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29897204.html>

42. Giorgi Kanashvili, Civic Idea, грузинський аналітичний центр, розмова від 8/5/2020

43. Розмова з грузинським народним депутатом (партія «Грузинська мрія»), на умовах конфіденційності (14/5/2020)

закрила можливість новим політикам спробувати себе у державній роботі⁴⁴. Розмірковуючи над змінюваністю влади в Україні і порівнюючи її з процедурою оновлення політичного істеблішменту в Грузії, грузинський експерт писав, що українські вибори більш вільні. Однак цим явищем слід завдячувати не українській демократії, а «поліолігархічній» системі, яка дозволяє певний рівень свободи через конкуренцію різних олігархічних інтересів⁴⁵. Помітний вплив олігархів на політику є спільним явищем як для України, так і для Грузії⁴⁶. У цьому контексті зрозумілим є занепокоєння, яке висловлювали в грузинському експертному середовищі щодо можливого впливу олігарха Ігоря Коломойського на Володимира Зеленського: «Команда Зеленського досить неоднорідна, існують різні групи впливу. Чи можна вважати українського президента незалежним?»⁴⁷. Згідно з коментарем, який надала колишня учасниця команди реформаторів Саакашвілі Хатія Деканоїдзе виданню «Эхо Кавказа», до перемоги Зеленського в українській політиці здебільшого працювали люди ще з 90-их, з відповідним бекграундом⁴⁸. Прихід до влади непрофесійного політика можна вважати демократичним явищем. Втім, чи зможе він ефективно працювати в рамках системи, яка сформувалась до його роботи на посаді президента України, і реформувати її? (ibid)

Грузинські аналітики не розраховували на те, що Зеленський суттєво змінить прозахідний курс України⁴⁹. Одні аналітики вважали, що підхід Зеленського до переговорів із Росією щодо Донбасу міг бути надто м'яким і нерішучим⁵⁰. Водночас інші експерти висловлювали думку, що Україна обрала чіткий курс на ЄС і НАТО, і тому критичних поступок від Зеленського у його перемовинах із Росією боятись не варто⁵¹. Представники партії «Грузинська мрія» також поділяли точку зору щодо незмінності зовнішньополітичного курсу України⁵². Аналізуючи висловлювання Зеленського та його оточення, деякі грузинські медіа писали, що новий український президент позиціонує себе прихильником євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України й усвідомлює, що без допомоги Заходу повернення і відновлення Донбасу буде непосильним завданням⁵³.

У контексті зовнішньополітичного курсу експерти знову згадували українську «поліолігархічну» систему: «Чи є вибір України незворотнім? На жаль, це може залежати від того, наскільки українське партнерство з Заходом вигідне для олігархів України. Те, наскільки ефективно Росія просуватиме свої інтереси, зокрема й через українських олігархів, також впливатиме на європейське

44 Словинская, А. (2019, апрель 1). «Рейган тоже был актером, но каким президентом стал?». Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29855018.html>

45 Аблотия, Т. (2019, апрель 22). Украина – Грузия: парад инвалидов. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29897003.html>

46 Genté, R. (2018, January 8). Misha and the oligarchs. Civil.ge. Retrieved from <https://civil.ge/archives/218966>

47 Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

48 Унанянц, В. (2019, апрель 25). Второе украинское дыхание Саакашвили. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29903836.html>

49 პრეზიდენტის როლიდან პრეზიდენტობამდე. (2019). Amerikiskhma. Retrieved from <https://www.amerikiskhma.com/a/from-playing-president-to-presidency-ukrainian-elections/4886800.html>

50 Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

51 Avdaliani, E. (2019, April 22). Zelensky's Presidency is unlikely to change Ukraine's foreign policy. Georgia Today. Retrieved from <http://georgiatoday.ge/news/15344/Zelensky%E2%80%99s-Presidency-is-Unlikely-to-Change-Ukraine%E2%80%99s-Foreign-Policy>

52 Розмова з грузинським народним депутатом (партія «Грузинська мрія»), на умовах конфіденційності (14/5/2020)

53 Владимир Зеленский — известный комик, который может стать президентом Украины через месяц. (2019). For.ge. Retrieved from <https://for.ge/view/162374/vladimir-zelenski-cnobilikomikosi-romelic-erT-TveSi-SeiZleba-ukrainis-prezidenti-gaxdes.html>

майбутнє України»⁵⁴. Українській опір російській агресії і здатність української держави проводити реформи продовжують сприйматися деякими експертами в комплексі — як фактори, що здатні посилити безпеку країни⁵⁵.

Українській опір російській агресії і здатність української держави проводити реформи продовжують сприйматися деякими експертами в комплексі — як фактори, що здатні посилити безпеку країни.

Проросійські нарративи не мали визначного впливу на зображення українських виборів в Грузії. У 2019 році Росію сприймали як політичну загрозу 79% грузин, економічну — 57%⁵⁶. Лише 6% грузин користуються російськими медіа, щоб отримати інформацію про ситуацію у світі⁵⁷. Переважна більшість населення читає і дивиться грузинські медіа. І хоча серед них є видання, які просувають російський порядок денний, Інформаційний вплив Кремля в Грузії, згідно з відповідним індексом, становить 53 бали зі 100 (ibid). Російські і проросійські

грузинські медіа в цілому віддзеркалювали очікування російської влади від зміни українського президента. Популярним мотивом було зображення Володимира Зеленського миролюбним антиподом «націоналісту» Петру Порошенку⁵⁸. Описуючи президентські вибори, такі видання писали про українську політику як про щось карикатурне, провінційне («вибори на «хуторі близ Диканьки»), таке, що не дотягує до рівня «цивілізації» російського політичного життя (ibid).

Вибори в український парламент висвітлювались грузинськими медіа менше, ніж президентська кампанія, і більшість громадян Грузії не була достатньо інформована щодо цих подій. Парламентські вибори сприймалися як продовження перемоги Зеленського, адже саме його партія «Слуга народу» («СН») змогла отримати більшість голосів у Верховній Раді нового скликання⁵⁹. Деякі грузинські медіа вважали ці вибори унікальними через те, що в українському парламенті відбулось суттєве оновлення за рахунок перемоги абсолютно нових партій («Голосу» і «СН») ⁶⁰. Серед грузинських політиків була поширеною думка, що після оновлення складу парламенту Зеленський матиме безпрецедентний мандат на оперативне проведення реформ: «Це серйозна можливість кардинально змінити країну, але слід це робити одразу після обрання, поки довіра населення до влади висока, і українці ще толеруватимуть не завжди приємні заходи з реформування»⁶¹.

Чи могли б українські президентські вибори чомусь навчити грузинське суспільство? Деякі грузинські експерти дотримуються думки, що у цьому контексті паралелі між Україною і Грузією можуть бути не зовсім доречними. Попри незадоволення діяльністю чинної влади⁶², багато грузинів, включно з молоддю,

⁵⁴ Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

⁵⁵ Georgian Foundation for Strategic and International Studies. (2019). Batashvili, D. An inescapable struggle: Russia, the West and Ukraine's battle for survival. Retrieved from <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/117-expert-opinion-eng.pdf>

⁵⁶ International Republican Institute. (2019). Public Opinion Survey Residents of Georgia. May 20 — June 11, 2019. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/georgia_poll_2.pdf

⁵⁷ Detector Media. (2017). Kremlin Influence Index 2017. Retrieved from https://ms.detector.media/content/files/dm_iik_engl_pravka-compressed.pdf

⁵⁸ Мамонтов, В. (2019, апрель 18). Все как у Гоголя, или Второй тур президентских выборов на Украине. Sputnik Georgia. Режим доступа <https://sputnik-georgia.ru/reviews/20190418/244978462.html>

⁵⁹ Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

⁶⁰ რას გვასწავლის უკრაინის საპარლამენტო არჩევნები. (2019). Radiotavisupleba. Retrieved from t.ly/S4f5

⁶¹ Розмова з грузинським народним депутатом (партія «Грузинська мрія»), на умовах конфіденційності (14/5/2020)

⁶² Georgia convulsed by anti-government protests. (2019). The Financial Times. Retrieved from <https://www.ft.com/content/da40ecfe-107a-11ea-a225-db2f231cfeae>

вважають політку «брудною справою», що не сприяє появі нових і несистемних лідерів⁶³. Понад те, на відміну від України, політична система Грузії централізована й контролює більшість державних структур⁶⁴. Ця ситуація перешкоджає роботі несистемних політиків і призводить до того, що наразі поява «грузинського Макрона» або «грузинського Зеленського» видається малоімовірною⁶⁵.

3. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ

Напевно, через те, що українська масова культура не дуже відома в Грузії (4,6 бала з 10 — один з найнижчих показників у порівнянні з іншими країнами дослідження), Володимир Зеленський сприймався грузинами насамперед як неординарний політик, а не як артист⁶⁶. Серіал «Слуга народу» не здобув значної популярності в Грузії, тому кампанію Зеленського багато грузинів читали, передусім через історію обрання звичайної людини українським президентом, а не через образ Голобородька. Представляючи біографію майбутнього українського президента для своїх читачів, місцеві медіа зазвичай пояснювали, що Володимир Зеленський — популярний в Україні⁶⁷ і Росії⁶⁸ актор, продюсер шоу «95 квартал».

Якщо говорити в цілому про українську масову культуру, експерти відзначали парадоксальну річ. Попри сприйняття Росії як недружньої країни, грузини не відмовляються від споживання російського маскульту. Російські виконавці регулярно відвідують Грузію з гастрольями і виставами⁶⁹. Натомість українські культурні діячі не є частими гостями в Грузії. Якщо в Україні регулярно проходять грузинські культурні заходи, зокрема за підтримки Посольства Грузії, то у грузинських містах такі події, ініційовані представниками української громади, відбуваються значно рідше⁷⁰.

Художниця, яка брала участь у презентації Грузії на Венеційській бієнале 2015 року, відзначає брак українського культурного продукту в грузинській державі⁷¹. Більшість грузинів не знають ані про те, як розвиваються українська популярна культура, ані про ситуацію з сучасним мистецтвом України. Утім, запит на український культурний продукт в Грузії є ^(ibid). Серед тих напрямів української культури, про які все ж чуто в Грузії, важливе місце посідає кіномистецтво. У 2018 році відбулися покази українського кіно в Тбілісі, які отримали схвальні відгуки від глядачів⁷². Фестиваль представив стрічку «Кіборги» Ахтема Сеїтаблаєва та роботи переможців Одеського міжнародного кінофестивалю⁷³.

63 Мониава, Д. (2019, апрель 15). Кто и от кого защищает Грузию? Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29882014.html>

64 Аблотия, Т. (2019, апрель 22). Украина – Грузия: парад инвалидов. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29897003.html>

65 Мониава, Д. (2019, апрель 15). Кто и от кого защищает Грузию? Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29882014.html>

66 Паресишвили, М. (2019, апрель 22). Украинская мечта Михаила Саакашвили. Эхо Кавказа. Режим доступа <https://www.ekhokavkaza.com/a/29897204.html>

67 Kinichny, Y. (2019.) უკრაინის საპრეზიდენტო არჩევნები: ვინ იყოს კენჭს? Radiotavisupleba. Retrieved from <https://cutt.ly/2tQG0g4>

68 ზელენსკი სააკაშვილზე: თუ ადამიანს ჩამოართვეს მოქალაქეობა, მას აუცილებლად უნდა დაუბრუნონ (2019). Tabula.ge. Retrieved from <http://www.tabula.ge/ge/story/146610-zelenski-saakashvilze-tu-adamians-chamoartves-moqalaqeqoba-mas-aucileblad-unda-daubrunon>

69 Теймураз Канчели, Тбіліський державний університет, розмова від 27/2/2020

70 Центр «Нова Європа». (2016). Дарія Гайдай. Аудит зовнішньої політики: Україна-Грузія. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Gruzyya_ukr_inet.pdf

71 Русудан Хізанишвілі, художниця, розмова 26/2/2020

72 Георгі Канашвілі, Civic Idea, грузинський аналітичний центр, розмова від 8/5/2020

73 Ministry of culture and sport of Georgia. (2018, April 26). უკრაინული კინოს ფესტივალი «უკრაინა ფოკუსში». Retrieved from <http://mcs.gov.ge/News/ukrainuli-kinos-festivali-ukraina-fokusshi.aspx>

4. СПРИЙНЯТТЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

Українські події досі не привертають до себе значної уваги грузинських медіа, і це призводить до браку поінформованості грузинів щодо політичних процесів в Україні⁷⁴. Неординарність українських президентських і парламентських виборів не надто спонукала грузинів цікавитись політичною програмою і реформами, які почала провадити нова українська влада. Останнім часом грузини більше стежать за внутрішньополітичними подіями, адже восени 2020 року в Грузії відбудуться парламентські вибори⁷⁵.

Україна й досі сприймається як корумпована країна, адже нова влада поки не змогла продемонструвати суттєвих досягнень у боротьбі з корупцією.

На початку свого президентства, під час зустрічі з Президентом Грузії Саломе Зурабішвілі, Володимир Зеленський заявив про важливість для української влади викоринити корупцію і зауважив, що вважає Грузію взірцем у цій боротьбі⁷⁶. Та на думку опитаних грузинських експертів, Україна й досі сприймається як корумпована країна, адже нова влада поки не змогла продемонструвати суттєвих досягнень у боротьбі з корупцією. Під час спілкування з експертами з

інших пострадянських країн українського президента іноді порівнювали з експрезидентом Грузії: «Він зламав старий формат. Так само, як Саакашвілі у свій час»⁷⁷. Водночас у грузинському медіадискурсі це порівняння не є поширеним, і місцеві експерти погоджуються, що воно не зовсім релевантне. Можливо, по духу ці політики близькі, але вони працюють по-різному: «Саакашвілі був набагато більш енергійним і зміг придушити корупцію за декілька місяців»⁷⁸. Таким чином, попри недоцільність порівняння Саакашвілі й Зеленського, деякі грузини все ж очікували від українського президента більшої жвавості й радикальності у контексті реформування⁷⁹ — рис, притаманних, скоріше, колишньому грузинському очільнику державі⁸⁰. Навіть усвідомлюючи, що Зеленський — не Саакашвілі, деякі грузини, які підтримують політику свого колишнього президента, все ж воліли б бачити в Україні повторення їхньої історії успіху й стрімкого перезавантаження системи.

Згідно з кількісними опитуваннями, які було проведено в рамках дослідження, здатність України сприяти врегулюванню конфлікту на Донбасі сприймається в Грузії на 6,5 бала за десятибальною шкалою. Експертне середовище дотримується думки, що українська влада докладє багато зусиль, аби врегулювати конфлікт, але через дії Росії її спроможність розв'язати питання Донбасу сприймається як незначна⁸¹. Представник партії «Грузинська мрія» вважає, що українцям і грузинам варто активніше співпрацювати у питанні безпеки: «Ми маємо разом, чітко і вголос сказати, хто окупував наші землі»⁸². Він додає, що на донбаському

⁷⁴ Теймураз Канчелі, Тбіліський державний університет, розмова від 27/2/2020

⁷⁵ Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

⁷⁶ Грузинський досвід боротьби з корупцією є прикладом для України – Зеленський. (2019, травень 20). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2704343-gruzinskij-dosvid-borotbi-z-korupcieu-e-prikladom-dla-ukraini-zelenskij.html>

⁷⁷ Меруерт Махмутова, директорка Public Policy Research Center, розмова від 24/2/2020

⁷⁸ Теймураз Канчелі

⁷⁹ Розмова з грузинським бізнесменом, на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁸⁰ Марченко, Ю. (2015, март 17). Эка Ткешелашвили: «В РФ хотят держать всю Украину в заложниках из-за малой ее части». Platforma. Режим доступа <https://platforma.org.ua/magazine/text-sq/re-invent/eka-tkeshelashvili/>

⁸¹ Розмова з грузинським бізнесменом, на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁸² Розмова з грузинським народним депутатом (партія «Грузинська мрія»), на умовах конфіденційності (14/5/2020)

напрямку український президент має шукати можливості домовитись із Путіним, але не заступати при цьому за «червоні лінії» (ibid).

Грузинські й українські військові регулярно беруть участь у спільних військових тренуваннях⁸³. Зокрема, у 2019 році українські військові взяли участь у багатонаціональних навчаннях, які відбулися в Грузії з метою зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні⁸⁴. Позаяк українські військові мають більше практичного досвіду, їхня експертиза могла б бути затребуваною під час подальших навчань, де українці могли б виступати не тільки як учасники, але й як тренери для грузинських колег.

За винятком повідомлень про зустріч Володимира Зеленського з Владіміром Путіним⁸⁵ і новин про «формулу Штайнмаєра»⁸⁶, грузинські журналісти останнім часом не приділяли значної уваги розбудові миру на Донбасі і ролі нової української влади у цьому процесі. У грузинському суспільстві позитивно сприйняли новини про взаємне звільнення полонених між Україною і Росією. Цей гуманітарний крок деякі грузини вважають досягненням Зеленського у контексті безпекової політики⁸⁷.

Експертне середовище дотримується думки, що українська влада докладає багато зусиль, аби врегулювати конфлікт, але через дії Росії її спроможність розв'язати питання Донбасу сприймається як незначна.

Оновлення політичної влади в Україні не створило в Грузії відчуття, що зовнішня політика країни зазнала суттєвих змін. Дотримання Україною курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію експерти оцінюють на 7,5 бала з 10. Майже настільки високо оцінюють і здатність української держави бути послідовним і передбачуваним партнером у зовнішній політиці (7,9 бала з 10). «Подорожі і особисті контакти між двома народами сприяли тому, що в Грузії Україну часто вважають надійним партнером»⁸⁸. Деякі грузини вважають, що збереженням своєї зовнішньополітичної орієнтації Україна має завдячувати не окремим персоналіям, а вибору, який українці зробили ще у 2014 році⁸⁹. Серед експертів існує й думка, що Україна залишається прозахідною країною, тому що ЄС та США утримують українську державу від повернення під вплив Росії⁹⁰. Деякі молоді грузини дотримуються думки, що Україна наразі більше орієнтована на Захід, ніж Грузія⁹¹. Утім, місцеві аналітики не виключають, що за відсутності помітного прогресу у реформах підтримка українцями євроінтеграційних і євроатлантичних процесів може зменшитись.

За рік, який минув після обрання нового українського президента, грузинські медіа писали про те, що дії Зеленського цілком вписуються в зовнішньополітичну парадигму України (і не змінюють її). Висвітлювали й скандал навколо процесу

⁸³ Defense visual information distribution service. (2018, March 8). Georgian Army, Ukrainian Marines conduct urban ops training for Noble Partner 18. Retrieved from <https://www.dvidshub.net/news/287203/georgian-army-ukrainian-marines-conduct-urban-ops-training-noble-partner-18>

⁸⁴ У Грузії стартують багатонаціональні військові навчання Agile Spirit 2019 за участю України. (2019, липень 27). УНІАН. Режим доступу <https://www.unian.ua/weapons/10632702-u-gruziji-startuyut-bagatonacionalni-viyskovi-navchannya-agile-spirit-2019-za-uchastyu-ukrajini.html>

⁸⁵ Avdaliani, E. (2019, April 22). Zelensky's Presidency is unlikely to change Ukraine's foreign policy. Georgia Today. Retrieved from <http://georgiatoday.ge/news/15344/Zelensky%E2%80%99s-Presidency-is-Unlikely-to-Change-Ukraine%E2%80%99s-Foreign-Policy>

⁸⁶ Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (3/3/2020)

⁸⁷ Розмова з грузинським бізнесменом, на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁸⁸ Розмова з грузинським експертом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

⁸⁹ Розмова з грузинським бізнесменом, на умовах конфіденційності (26/2/2020)

⁹⁰ Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (4/3/2020)

⁹¹ Розмова з грузинською експерткою, на умовах конфіденційності (3/3/2020)

імпічменту Дональду Трампу⁹², здебільшого, вказуючи на те, що президент США тиснув на Зеленського задля збільшення своїх шансів на наступних виборах⁹³. Тональність більшості таких публікацій була нейтральною; український президент зображувався як політик, який мимоволі опинився втягнутим у внутрішньополітичні справи іншої держави⁹⁴.

Про роботу нового українського парламенту грузинські медіа писали переважно у зв'язку з його законодавчою діяльністю, подаючи стисло інформацію про прийняті закони⁹⁵.

Україна знову увірвалась в інформаційний простір Грузії навесні 2020 року, коли Міхеїла Саакашвілі було призначено головою Виконавчого комітету реформ Національної ради реформ при президенті України. Відповіддю грузинського уряду, більшість в якому представлена політичними опонентами Саакашвілі («Грузинською мрією»), стало відкликання посла Грузії з України для консультацій⁹⁶. Про розрив дипломатичних відносин не йшлося, та багато політиків (і не тільки з партії влади) сприйняли призначення Саакашвілі як недружній жест з боку України⁹⁷. Існують й альтернативні читання цього жесту: навіть в партії «Грузинська мрія» є політики, які вважають, що Україна має сама вирішувати, кого призначати на державні посади, і тому «рішення грузинського МЗС щодо відкликання посла радше технічне, ніж політичне»⁹⁸. З іншого боку, для опозиції, включно із членами та прихильниками партії «Єдиний національний рух» повернення Саакашвілі в українську політику стало можливістю вказати на те, що чинна грузинська влада не є авторитетом для Києва⁹⁹. Після призначення Саакашвілі стиль комунікації української влади з грузинськими колегами був радше зневажливий, ніж конструктивний^(ibid). Попри те, що офіційна реакція Тбілісі на таке кадрове рішення Зеленського була гострішою за реакцію 2015 року, коли Саакашвілі було призначено губернатором Одеської області, в грузинському суспільстві новини з України не спричинили широкого резонансу. Внутрішній порядок денний для грузинів виявився важливішим, а питання Саакашвілі дещо втратило новизну й гостроту¹⁰⁰.

⁹² რას ცვლის ტრამპის აღიარება, რომ ზელენსკის ჯო ბაიდენზე ესაუბრა? (2019). Radiotavisupleba. Retrieved from t.ly/XIYH

⁹³ ტრამპის იმპიჩმენტის გზამკვლევი: რა შუაშია უკრაინა და რა შანსები აქვთ დემოკრატებს. (2019). Tabula.ge. Retrieved from <http://www.tabula.ge/ge/story/157492-trampis-impichmentis-gzamkvlevi-ra-shuashia-ukraina-da-ra-shansebi-aqvt-demokratebs>

⁹⁴ გიორგი არონია. (2019). გადაურჩება თუ არა იმპიჩმენტს დონალდ ტრამპი? Liberali.ge. Retrieved from <http://liberali.ge/articles/view/46251/gadaurcheba-tu-ara-impichments-donald-trampi>

⁹⁵ უკრაინის პარლამენტი პრეზიდენტის იმპიჩმენტის შესახებ კანონპროექტი მიიღო. (2019). Liberali.ge. Retrieved from <http://liberali.ge/news/view/46131/ukrainis-parlamentma-prezidentis-impichmentis-shesakheb-kanonproeqti-miigho>

⁹⁶ Панченко, Ю. (2020, травень 10). Друге пришествя Саакашвілі: навіщо Україна пішла на конфлікт зі стратегічним партнером. Європейська правда. Режим доступу <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/05/10/7109738/>

⁹⁷ Giorgi Kanashvili, Civic Idea, грузинський аналітичний центр, розмова від 8/5/2020

⁹⁸ Розмова з грузинським народним депутатом (партія «Грузинська мрія»), на умовах конфіденційності (14/5/2020)

⁹⁹ Панченко, Ю. (2020, травень 10). Друге пришествя Саакашвілі: навіщо Україна пішла на конфлікт зі стратегічним партнером. Європейська правда. Режим доступу <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/05/10/7109738/>

¹⁰⁰ Giorgi Kanashvili, Civic Idea, грузинський аналітичний центр, розмова від 8/5/2020

5. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСОЛЬСТВА І ВПЛИВІВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

За результатами кількісного опитування, діяльність посольства України в Грузії оцінюється на 7 балів із 10. Впливовість української громади — 4,3 бала з 10.

Більшість експертів, з якими були проведені інтерв'ю, вважають, що робота українського посольства могла б бути посилена завдяки проведенню більшої кількості заходів у сфері бізнесу, культури та громадських ініціатив. Українське посольство в Тбілісі регулярно висловлює підтримку грузинській позиції щодо окупованих Росією територій Південної Осетії і Абхазії, публікує заяви проти «бордеризації»¹⁰¹ і проводить покази документальних стрічок та виставок про війну на Донбасі і конфлікт у Грузії¹⁰². У рамках співпраці з грузинською владою українське посольство організовувало безкоштовний відпочинок для дітей з Донбасу в пансіонатах Грузії.

Щодо української діаспори, учасники опитування розповідали, що їм відомі випадки, коли грузинські активісти підтримували українські протести, але про акції солідарності української спільноти з грузинськими співвітчизниками вони чули значно менше¹⁰³. За даними 2015 року, в Грузії мешкало 7 тис. українців¹⁰⁴. Однією з найстаріших організацій, що представляють інтереси української діаспори, є «Асоціація українців-мешканців Грузії»¹⁰⁵. Їхня діяльність присвячена проведенню культурно-просвітницьких заходів, організації курсів вивчення української мови та недільної школи тощо. У Тбіліському і Сухумському державних університетах вивчають українську мову та літературу^{106,107}. В Київському культурно-освітньому центрі «Іберія» викладають грузинську мову і літературу¹⁰⁸.

Із 2016 року український канал іномовлення «UA|TV» було включено до основного пакета телеканалів популярного грузинського інтернет-провайдера¹⁰⁹, та ніхто з експертів, з якими були проведені інтерв'ю, не посилався на цей ресурс як джерело належного інформування про події в Україні.

¹⁰¹ Посольство України в Грузії. (2019). Коментар Посольства України в Грузії у зв'язку з відновленням так званої «бордеризації» на окупованих територіях Грузії. Режим доступу <https://georgia.mfa.gov.ua/news/10842-komentar-posolystva-ukrajini-v-gruziji-u-zvjazku-z-vidnovlennjam-tak-zvanoji-borderizaciji-na-okupovanih-teritorijah-gruziji>

¹⁰² Посольство України в Грузії. (2018). Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Грузією. Режим доступу <https://georgia.mfa.gov.ua/posolstvo/393-kulturno-gumanitarne-spirobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-gruzijeju>

¹⁰³ Розмова з грузинським бізнесменом, на умовах конфіденційності (26/2/2020)

¹⁰⁴ Українці в Грузії. (2015, червень 30). Міграція. Режим доступу <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-georgia/>

¹⁰⁵ Посольство України в Грузії. (2016). Урочистий захід Культурно-освітнього центру Асоціації українців-мешканців Грузії. Режим доступу <https://georgia.mfa.gov.ua/news/46023-urochistij-zahid-kulturno-osvitnyogo-centru-asociaciji-ukrajinciv-meshkanciv-gruziji>

¹⁰⁶ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. უკრაინული ენა. Retrieved on May, 20, 2020, from https://www.tsu.ge/ge/government/administration/departments/III/courses/au5yrmtqs_9d-p_ow/2yhuewmq42sjqcxko/

¹⁰⁷ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. დამტკიცებულია ცვლილებებით სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს მიერ (აკადემიური საბჭოს დადგენილება № 05/01- 351, 17.07.2017). Retrieved on May, 20, 2020, from https://www.sou.edu.ge/images/file/1530603942-2017_sabakalavro_slavuri-filologia.pdf

¹⁰⁸ Буцко, Д. (2019, серпень 11). Грузини України. Хто вони? Ukrainer. Режим доступу <https://ukrainer.net/gruzyny/>

¹⁰⁹ UA|TV теперь и в Грузии. (2016, березень 24). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/1988013-uvat-teper-i-v-gruzii.html>

6. УКРАЇНСЬКІ БРЕНДИ

Впізнаваність української продукції в Грузії становить 7,8 бала з 10. Серед популярних українських брендів експерти згадували молочну продукцію, солодощі (особливо «Roshen»), соки, горілку й будівельні матеріали (деревину, двері). У Грузії також працюють ресторани української кухні. Особливої уваги заслуговує ситуація із закупівлею автобусів «Богдан» мерією Тбілісі. Сам бренд сприймається нейтрально або позитивно, але технічний стан транспортного парку, який влада не оновлювала багато років, може викликати у мешканців міста роздратування¹¹⁰.

За 2019 рік товарообіг між Україною і Грузією становив 573 млн доларів США (-7% у порівнянні з 2018 роком)¹¹¹. Експорт українських товарів до Грузії становив 392 млн доларів США (-20% проти 2018 року), імпорт — 182 млн доларів США (+36 % проти 2018 року). Україна більше постачає до Грузії, ніж імпортує з цієї країни (позитивне сальдо торгівлі сягнуло позначки у 210 млн доларів США). Частка грузинських товарів у загальному обсязі українського експорту склала 0,8 %, імпорту — 0,3 % (ibid). Туристичний потік до Грузії з України збільшився зі 169 тисяч українських туристів у 2018 році до 200 тисяч українців у 2019 році¹¹².

110 Misha Robaqidze. (2019, март 6). Осторожно, «Богдан». Старые автобусы из Украины доживают свой век в Тбилиси. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=z5NZUBJ6l8M>

111 Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

112 Грузія 2019 року встановила туристичний рекорд. (2020, січень 2). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2848836-gruzia-2019-roku-vstanovila-turistichnij-rekord.html>

5. «М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В МОЛДОВІ: ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ МОЛДОВСЬКОГО ЗАПИТУ НА ЗМІНИ

Індекс «м'якої сили» України в **Молдові:**

6,7 /10

Серед досліджуваних країн саме в Молдові індекс «м'якої сили» України є найвищим. Це можна пояснити сукупністю факторів. По-перше, обидві країни декларують бажання інтегруватися в ЄС і вже підписали відповідні Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. По-друге, Україна і Молдова — сусідні країни зі спільним кордоном довжиною у 1 222 км, на території яких є гібридні конфлікти з однаковою генезою. По-третє, у період із 2014 по 2019 рік українсько-молдовські відносини стали достатньо конструктивними, включно з ефективнішою співпрацею у врегулюванні конфлікту в Придністров'ї¹.

Прикметно, що доволі високий показник «м'якої сили» України в Молдові, який базується на даних експертного опитування, відрізняється від сприйняття України пересічними молдованами. Серед останніх 51% вважають відносини між Україною і Молдовою добрими, та лише 15% бачать Україну політичним і 18% — економічним партнером своєї країни².

Майже 40% молдован сприйняли українську Революцію 2014 року як демонстрацію суспільного запиту на зміни і прояв демократичності України. Від оновленої політичної влади очікувалось проведення реформ, зокрема у сфері боротьби з корупцією. Українські президентські й парламентські вибори 2019 року сприймалися багатьма молдованами як чергова спроба українців перезавантажити політичну систему і змінити владу, яка не спромоглася побороти корупцію, на нових і несистемних політиків.

¹ Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

² International Republican Institute. (2019) .Public Opinion Survey. Residents of Moldova. November 16 — December 8, 2019. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/iri_poll_-_december_2019_for_publishing.pdf

Молдова

1. УКРАЇНА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ: УКРАЇНЦІ ВИПЕРЕДЖАЮТЬ МОЛДОВАН

За даними «Freedom House», Молдова — «частково вільна країна»³ з перехідною/гібридною політичною системою⁴. У 2014 році 66% молдован бачили відносини між Україною і Молдовою як «добрі», а 50% громадян Молдови вважали дружніми відносини з Росією⁵.

На початку російської агресії в Криму тодішній прем'єр-міністр Молдови Юріє Лянке здійснив робочий візит до Києва, що в українській столиці було інтерпретовано як прояв проукраїнської позиції Кишинєва і підтримку європейського курсу, який був одним з гасел Революції 2014 року⁶. Ставлення молдовського населення до українських подій 2014 року не було таким однотайним. У 2014 році 38% мешканців Молдови схвалювали повалення режиму Януковича, але 20% не підтримували цієї ідеї⁷. Майже половина населення Молдови (46%) засуджувала анексію Криму Росією, тоді як 29% оцінювали цю подію позитивно. Українські події 2014 року актуалізували у сусідній республіці концепцію «руського міра», яка просувалась через місцеві медіа й організації⁸. Молдовські прихильники цієї ідеї вороже ставились до курсу України на інтеграцію до ЄС і НАТО.

Після молдован українці є найбільшою етнічною групою в Молдові (2014 рік — 6,6%⁹; 181 035¹⁰). Переважна їх більшість негативно відреагувала на Майдан і загалом дотримувалась проросійських поглядів^{11,12}. Деякі українці, які мешкають в Молдові, вважають, що однією з причин цієї ситуації можна вважати недостатню роботу України з діаспорою¹³. На позачергових президентських виборах 2014 року найбільше голосів серед етнічних українців, які живуть в республіці Молдова, здобули Петро Порошенко та Сергій Тігіпко, біографії яких тісно пов'язані з Молдовою¹⁴.

3 Freedom House. Freedom in the World. Moldova 2020. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020>

4 Freedom House. Nations in transit rating 2018. Moldova. Retrieved from <https://www.ecoi.net/en/document/1429175.html>

5 International Republican Institute. (2014). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. June 7–27, 2014. Retrieved from <https://www.iri.org/sites/default/files/2014%20July%2025%20Public%20Opinion%20Survey-Residents%20of%20Moldova,%20June%207-27,%202014.pdf>

6 Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

7 International Republican Institute. (2014). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. June 7–27, 2014. Retrieved from <https://www.iri.org/sites/default/files/2014%20July%2025%20Public%20Opinion%20Survey-Residents%20of%20Moldova,%20June%207-27,%202014.pdf>

8 NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2017). The Moldovan information environment, hostile narratives, and their ramifications. Riga, Latvia.

9 Ukrainian Prism. (2018). Curararu, A. Moldova: Disinformation Resilience Index. Retrieved from <http://prismua.org/en/9069-2/>

10 New Europe Centre. (2020, January 28). Litra, L. Looking in the mirror: What Transnistria tells us about Donbas? Retrieved from <http://neweurope.org.ua/en/analytics/dzerkalne-vidobrazhennya-shho-prydnistrov-ya-mozhe-pidkazaty-nam-pro-donbas/>

11 Friedrich Ebert Stiftung. (2017). Gerasymchuk, S., & Gramada, A. Ukraine-Moldova: competition, cooperation and independence. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14040.pdf>

12 Росіан Васілої, полковник (у відставці), аналітик з питань безпеки й війни, колишній голова Прикордонної поліції Республіки Молдова, розмова від 13/05/2020

13 Марченко, О. (2015, червень 29). Несвої і не чужі. iPress. Режим доступу https://ipress.ua/articles/ne_svoi_i_ne_chuzhi_129729.html

14 Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

До 2014 року Молдова випереджала Україну у контексті політичних прав і громадянських свобод, а також поступу у євроінтеграційних процесах¹⁵. Згодом Майдан став тим проривом, який у сприйнятті проєвропейськи налаштованих молдован перетворив українську державу на регіонального лідера¹⁶. Українська Революція з її курсом на інтеграцію в ЄС викликала у цієї аудиторії очікування демократичних реформ, зокрема й кроків із деолігархізації й боротьби з корупцією. Молдовські аналітики відтоді пильно стежать за розвитком подій в постмайданній Україні. Експертна спільнота обізнана з кейсами певних досягнень України, такими, наприклад, як впровадження електронної системи публічних закупівель Prozorro¹⁷. Аналітики також відзначають ефективність практики тиску громадянського суспільства на державу в разі ухвалення недемократичних рішень: «Є відчуття, що в Україні працює демократія, і що ця країна наразі попереду Молдови, у якій часто включаються механізми спротиву змінам»¹⁸.

Пересічний молдованин не надто інформований щодо політичних подій в Україні. Експерти пояснюють це тим, що в місцевих медіа бракує належного висвітлення українських подій¹⁹. Водночас новини про українську боротьбу з корупцією висвітлювались досить активно²⁰, адже ця тема близька молдовським громадянам. У 2014 році корупцію вважали найважливішою проблемою країни 25% молдован²¹, а у 2016 році — вже 39%²². Актуалізація цієї проблеми для більшої кількості громадян може бути пов'язаною з корупційним скандалом 2015 року, який полягав у тому, що із банків Молдови зник 1 млрд доларів США, а у 2019 році з'ясувалось, що кінцевим бенефіціаром крадіжки був молдовський олігарх Влад Плахотнюк²³.

Майдан став тим проривом, який у сприйнятті проєвропейськи налаштованих молдован перетворив українську державу на регіонального лідера.

Загалом антикорупційна діяльність в Україні сприймалась багатьма молдованами як неуспішна. Передусім у цьому звинувачували особисто Петра Порошенка²⁴. Його ймовірна участь у корупційних схемах не раз ставала темою журналістських розслідувань у Молдові²⁵. Прикметно, що молдовські розслідувачі часом

15 Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

16 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

17 Юліан Гроза, виконавчий директор, Інститут Європейської політики і реформ, розмова 2/2/2020

18 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

19 Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

20 Спасители ММЗ: как Филип и Порошенко помогли Приднестровью заработать миллионы. (2019, апрель 30). Rise Moldova. Режим доступа shorturl.at/bcvAN

21 International Republican Institute. (2014). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. June 7–27, 2014. Retrieved from <https://www.iri.org/sites/default/files/2014%20July%2025%20Public%20Opinion%20Survey-Residents%20of%20Moldova,%20June%207-27,%202014.pdf>

22 International Republican Institute. (2016). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. September 2016. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/iri_moldova_september_2016_moldova_poll_for_review.pdf

23 Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

24 După ani de amănări, Tribunalul Anticorupție al Ucrainei și-a început activitatea. (2019, September 6). JurnalTV.md. Retrieved from <https://www.jurnalTV.md/news/a61cbccafd1bd8e3/dupa-ani-de-amanari-tribunalul-anticoruptie-al-ucrainei-si-a-inceput-activitatea.html>

25 Спасители ММЗ: как Филип и Порошенко помогли Приднестровью заработать миллионы.

посилаються на досвід українських колег як приклад для наслідування: «В Україні журналісти-розслідувачі не йдуть на компроміси з жодними політиками — ні з влади, ні з опозиції»²⁶.

Майже половина молдовських громадян знаходиться під впливом російських медіа, і схильна бачити образи України і українських реформ такими, як їх створює пропаганда²⁷. Російська пропаганда спрямована, зокрема, на відлякування молдован від поїздок до України через «русофобію, екологічну і воєнну небезпеку та грізних прикордонників»²⁸. Поміж тим серед іноземців молдовани посідають перше місце за кількістю відвідин України²⁹.

Щодо врегулювання ситуації на Донбасі багато молдован відчували (і досі відчувають) образу на Україну через її нейтральну позицію щодо конфлікту в Придністров'ї до 2014 року³⁰. Початок російської агресії в Україні сприймався цією аудиторією як відплата українській владі за загравання з Росією в минулому і недостатню підтримку територіальної цілісності Молдови у ті часи, коли вона цього потребувала³¹. Із 2014 року Україна діяла конструктивніше в процесах урегулювання конфлікту в Придністров'ї³² і здійснила низку кроків, які були схвально сприйняті молдовською владою³³. Серйозніше ставлення України до питання Придністров'я та, як вважається, партнерські стосунки між Петром Порошенком і молдовським олігархом Владом Плахотнюком³⁴, який мав вплив на схвалення ключових рішень в Молдові протягом декількох років³⁵, також сприяли потеплінню українсько-молдовських відносин.

Прикметно, що на фоні покращення офіційної комунікації між країнами³⁶, зменшувалась кількість громадян Молдови, які вважали двосторонні відносини «добримими»: у 2014 році таких було 66%, у 2015 році — 49%³⁷, у 2017 році —

26 Денис Бигус: «Из-за журналистских расследований и революции происходят...» (2019, апрель 25). Rise Moldova. Режим доступа shorturl.at/eiGKX

27 Портников, В. (2019, июнь 25). Республика Молдова: новая власть. Радио Свобода. Режим доступа <https://www.svoboda.org/a/30017083.html>

28 Вацяк, Я. (2017, октябрь 2). Чем пугают молдаван: почему страшно в Киеве и в Украине. Українські новини. Режим доступа <https://ukranews.com/news/521777-chem-pugayut-moldavan-pochemu-strashno-v-kyeve-y-v-ukrayne>

29 Прикордонники підраховували, хто найчастіше відвідує Україну. (2018, січень 29). Кореспондент. Режим доступу <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3934248-prykordonnyky-pidrakhuvaly-khto-naichastishe-vidviduye-ukrainu>

30 Сердژیу Гайбу, програмний директор Центру «Expert-Grup», розмова від 14/05/2020

31 Friedrich Ebert Stiftung. (2017). Gerasymchuk, S., & Gramada, A. Ukraine-Moldova: competition, cooperation and independence. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14040.pdf>

32 Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

33 Botnaru, V.(2014). Igor Boțan: «Atitudinea Ucrainei față de conflictul transnistrean s-a schimbat radical». Radio Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/26647060.html>

34 Єгошина, В. (2019, травень 1). Брухт для Придністров'я. Як Порошенко посприяв молдовському олігарху Плахотнюку всупереч інтересам України. Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29914379.html>

35 Центр «Нова Європа». (2018). Літра, Л. Пастки Придністровського врегулювання: як нам їх уникнути? Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Policy-Brief_Pastky-Prydnistrovskogo_ukr.pdf

36 Попов, В. (2019, март 14). Посол Иван Гнатишин: для Украины, как и для Молдовы — стабильное будущее только в европейском союзе. Infotag. <http://www.infotag.md/interview/273587/>

37 International Republican Institute. (2015). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. September 29 — October 21, 2015. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-11-09_survey_of_moldovan_public_opinion_september_29-october_21_2015.pdf

56%³⁸, у 2018 році — 54%³⁹, і у 2019 році — 51%⁴⁰. Це можна пояснити тим, що тема, яка активізувала відносини між країнами (конфлікт в Придністров'ї) є більш значущою для влади, ніж громадян, які вважають це питання не найважливішим для країни (у згадані вище роки воно не входило навіть у топ-15 пріоритетів для молдован). Поміж тим станом на березень 2020 року, 56% українців визначали своє ставлення до молдован як «добре»⁴¹.

Щодо інших позицій із приводу конфлікту на Донбасі в молдовському суспільстві немає єдиного розуміння причин війни на Сході України. Із одного боку, слід знову враховувати популярність російських наративів⁴², з іншого — існує погляд більш поінформованої публіки (здебільшого середнього класу)⁴³, яка частіше підтримує позицію України. Ця аудиторія бачить, що конфлікти навколо Донбасу й Придністров'я мають однакове походження, а тому може краще оцінити миротворчі зусилля України. Події на Донбасі теж не привертають значної уваги молдовських мас-медіа, тому переламні моменти в переговорах й перебіг бойових дій не дуже добре висвітлюються ^(ibid). В експертному середовищі відзначають підвищення потужності української армії внаслідок необхідності обороняти територію України від російської агресії ^(ibid) і те, що українці здатні об'єднуватись у разі виникнення серйозних загроз⁴⁴.

Більш поінформовані молдовани бачать, що конфлікти навколо Донбасу й Придністров'я мають однакове походження, а тому можуть краще оцінити миротворчі зусилля України.

Україна нерідко сприймається як країна, яка прагне нав'язувати свій порядок денний Молдові, бути радше наставником, ніж рівним партнером у відносинах⁴⁵. «Часом українська влада може себе поводити як Росія, жорстко наполягаючи на своєму»⁴⁶. Попри стурбованість молдовських (і українських) екологів і всупереч деяким із власних домовленостей з урядом Молдови, Україна не припиняє побудову на Дністрі нових гідроелектростанцій⁴⁷. Дотримання українською владою жорсткої лінії у цьому питанні сприймається деякими молдованами як ігнорування їхніх інтересів і суттєво підважує реалізацію «м'якої сили» української держави в Молдові.

38 International Republican Institute. (2017). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. February-March, 2017. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_poll_march_2017.pdf

39 International Republican Institute. (2018). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. September 11 —October 16, 2018. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/2018-11-15_moldova_poll.pdf

40 International Republican Institute. (2019). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. November 16 — December 8, 2019. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/iri_poll_-_december_2019_for_publishing.pdf

41 Research & Branding Group, проект Rubicon. (2020, березень 13). Ставлення українців до національностей держав-сусідів. Режим доступу <http://rb.com.ua/uk/blog-uk/omnibus-uk/stavlennja-ukrainciv-do-nacionalnostej-derzhav-susidiv/>

42 NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2017). The Moldovan information environment, hostile narratives, and their ramifications. Riga, Latvia.

43 Юліан Гроза, виконавчий директор, Інститут Європейської політики і реформ, розмова 2/2/2020

44 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

45 Ukrainian Prism. (2016, August 16). Gerasymchuk, S. Ukraine-Moldova: complicated but promising relations. Retrieved from <http://prismua.org/en/ukraine-moldova-complicated-promising-relations/>

46 Юліан Гроза, виконавчий директор, Інститут Європейської політики і реформ, розмова 2/2/2020

47 Sergheev, N. (2019). Iuliana Cantaragiu: Ucraina vrea să mai instaleze trei turbine la complexul hidroenergetic Dnestrovsk. Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/iuliana-cantaragiu-ucraina-vrea-s%C4%83-mai-instaleze-trei-turbine-la-complexul-hidroenergetic-dnestrovsk/30034667.html>

Від України очікується більш добросусідське, дружнє ставлення до Молдови, без зловживань своїми розміром і можливостями⁴⁸. Цьому сприяло б, зокрема, і проведення дискусій між експертами обох країн щодо спільного використання водних ресурсів⁴⁹. Понад те, в аналітичному середовищі існує думка, що Україні варто визнати неконструктивність свого ставлення до проблеми сепаратизму в Молдові до 2014 року (наприклад, зробивши офіційну заяву щодо цього питання)⁵⁰. Визнання б дозволило зменшити образу молдован на Україну та допомогти Україні дистанціюватися від образу «другої Росії», адже визнавати свої помилки та вибачатись — не в стилі РФ.

«Коли громадяни України у 2014 році стали на захист своєї країни, вони захищали й нас, Республіку Молдова. Бо якби так званий проєкт «Новоросія» (що охоплював і Одеську область) відбувся, це дійшло б і до нас».

Водночас сусідство з Україною сприяє поліпшенню безпекової ситуації в Молдові. Українська територія, яка відокремлює Молдову від Росії, фізично стає на заваді російським намаганням отримати повний контроль над молдовською державою. «Коли громадяни України у 2014 році стали на захист своєї країни, вони захищали й нас, Республіку Молдова. Бо якби так званий проєкт «Новоросія» (що охоплював і Одеську область) відбувся, це дійшло б і до нас»⁵¹. Важливою для Молдови є й роль України як трендсеттера та локомотива євроінтеграційних процесів для країн Східного партнерства⁵². В експертній спільноті

очікується, що українська держава й надалі підтримуватиме Молдову, зокрема у питаннях поглиблення секторальної співпраці з європейськими країнами. В енергетичному секторі Україна також вважається надійним партнером, який надає можливість імпортувати європейський газ через українську ГТС і пропонує підтримку в питаннях, пов'язаних із наданням Молдові своїх сховищ для зберігання газу.

2. УКРАЇНСЬКІ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: ПРИКЛАД, ЯКИЙ МОЖЕ НАДИХНУТИ

Президентські й парламентські вибори 2019 року змогли привернути до себе увагу багатьох молдован насамперед через протестний характер голосування українців. Розчарування українців політикою Порошенка, яке сприяло перемозі Володимира Зеленського, було зрозумілим молдованам через власне незадоволення режимом, який встановив олігарх і партнер Порошенка Влад Плахотнюк в Молдові⁵³. На початок 2019 року 71% молдован описували

48 Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

49 Росіан Васілой, полковник (у відставці), аналітик з питань безпеки й війни, колишній голова Прикордонної поліції Республіки Молдова, розмова від 13/05/2020

50 Серджіу Гайбу, програмний директор Центру «Expert-Grup», розмова від 14/05/2020

51 Експрем'єрка Молдови Санду: Донбас, як і Придністров'я, намагаються використовувати для перетворення України та Молдови на держави з обмеженим суверенітетом. (2020, травень 12). Gordon.ua. Режим доступу t.ly/sTwD

52 The European Union Institute for Security Studies. (2019). Secrieru, S., & Saari, S. (Eds.). The Eastern Partnership: a decade on. With contributions from Chkhikvadze, V., Groza, I., Hovhannisyan, M., Litra, L., Melyantsou, D., Shiriyev, Z., & Zarembo, K.

53 Centre for Eastern Studies. (2016, April 11). Całus, K. Moldova: from oligarchic pluralism to Plahotniuc's hegemony. Retrieved from <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-04-11/moldova-oligarchic-pluralism-to-plahotniucs-hegemony>

своє ставлення до Плахотнюка як «погане»⁵⁴. Навесні того ж року журналістське розслідування виявило схему нелегальної торгівлі металобрухтом між Україною і Молдовським металургійним заводом (ММЗ) через фірму, пов'язану з Плахотнюком, а також встановило, що Петро Порошенко пізніше сприяв зняттю санкцій із цього заводу⁵⁵. Ці новини посилювали негативне ставлення до Порошенка серед багатьох молдован.

На тлі довготривалої політичної кризи 2019 року, яка спровокувала втечу Плахотнюка за кордон, зріс запит на зміну підходів і облич в молдовській політиці⁵⁶. На вибори в Україні багато молдован дивились як на приклад, який може надихнути зміни і в їхній державі. Обрання Зеленського президентом справило в Молдові майже сенсаційний ефект, адже новачок у політиці зміг подолати політичного важковаговика Порошенка «і позбавити олігарха влади шляхом виборів»⁵⁷. Експертне середовище сприйняло прихід до влади несистемного політика, людини, не причетної до корупційних справ, як підтвердження демократичної спроможності України (ibid). У медіа розповсюджено було протиставлення Володимира Зеленського Петру Порошенку — як у контексті антикорупційної діяльності, так і у підходах обох політиків до врегулювання конфлікту навколо Донбасу (ibid).

На вибори в Україні багато молдован дивились як на приклад, який може надихнути зміни і в їхній державі.

Багатьом молдованам також подобався образ людини, яка «сама себе зробила» — якщо кандидат зміг досягти успіхів у бізнесі, він має більше шансів зрушити трансформаційні процеси й на рівні країни⁵⁸. Комунікаційна стратегія президентської кампанії також знайшла відгук серед молдован, адже промови майбутнього президента України не були схожі на традиційні політичні виступи та містили зрозумілі й близькі багатьом людям обіцянки: «Якби Зеленський балотувався в президенти в Молдові, він би виграв»⁵⁹.

В експертному середовищі як президентські, так і парламентські вибори-2019 в Україні розглядались переважно як вільні й чесні. Це контрастувало з ситуацією в Молдові, де «поточний парламент не репрезентативний, а вибори важко назвати чесними» (ibid). Головне сподівання, яке покладали на нову українську владу місцеві аналітики й незалежні медіа — активізувати

⁵⁴ International Republican Institute. (2019). Public Opinion Survey. Residents of Moldova. December 5, 2018 — January, 16, 2019. Retrieved from https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_poll_december_2018-january_2019.pdf

⁵⁵ Єгошина, В. (2019, травень 1). Брухт для Придністров'я. Як Порошенко посприяв молдовському олігарху Плахотнюку всупереч інтересам України. Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29914379.html>

⁵⁶ Портников, В. (2019, июнь 25). Республика Молдова: новая власть. Радио Свобода. Режим доступа <https://www.svoboda.org/a/30017083.html>

⁵⁷ Johann, B. (2019, April 22). Comentariu: Ucraina alege un nou început politic cu un comediant la cârmă. Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ro/comentariu-ucraina-alege-un-nou-%C3%AEnceput-politic-cu-un-comediant-la-c%C3%A2rm%C4%83/a-48430249>

⁵⁸ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

⁵⁹ Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

боротьбу з олігархатом і корупцією^{60,61}. Із новими політичними силами: і «Слугою Народу» («СН»), і «Голосом» журналісти часто пов'язували сподівання на ще один шанс на суттєві зміни в країні. Вони вказували на те, що брак досвіду у нових політиків не варто вважати недоліком, головне, щоб нові можновладці не були досвідченими в корупційних питаннях⁶². Обрання до Верховної Ради політичних сил, які раніше не були представлені в парламенті, обіцяло «безпрецедентне оновлення еліт в Україні, де на політичній сцені досі домінують політики часів СРСР»⁶³.

Молдовські експерти очікували, що нова українська влада проведе реформи прокуратури та Міністерства внутрішніх справ⁶⁴. У декількох медіа (як незалежних, так і проросійських) висловлювались й застереження щодо можливого впливу олігарха Ігоря Коломойського на рішення нового українського президента^{65,66}. Проросійські мас-медіа вказували на те, що президент спиратиметься на парламентську більшість, отже, пояснення невдач відсутністю згоди з депутатами вже не спрацюють⁶⁷. Молдовські франшизи російських медіа писали про начебто американське походження проекту «Голос», який, на відміну від «Опозиційної платформи — За життя» («ОПЗЖ»), спрямований на розрив відносин України з Росією ^(ibid).

Проросійськи налаштована аудиторія розраховувала на значні поступки з боку нової української влади в перемовинах із Росією щодо Донбасу⁶⁸, на «зниження бандерівського запалу» і більшу демократичність у поведінці, ніж демонстрував Петро Порошенко⁶⁹. Проєвропейська аудиторія дивилася на нового президента України із засторогою, очікуючи від нього надмірних компромісів із Росією щодо Донбасу. Наміри майбутнього українського президента винести питання про вступ до НАТО на народний референдум викликали хвилю скепсису серед молдовських аналітиків, які згадували, що подібні волевиявлення можуть стати частиною маніпуляцій, як це було у випадку з анексією Криму.

60 Tîcudean, M. (2019). Favoriții alegerilor parlamentare din Ucraina. Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/favoriti%C8%9Bii-alegerilor-parlamentare-din-ucraina/30060424.html>

61 Goncharenko, R. (2019). Ucraina între un nou început și revenirea la trecut. Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ro/ucraina-%C3%AEntre-un-nou-%C3%AEnceput-%C8%99i-revenirea-la-trecut/a-49644747>

62 Ucrainenii își aleg astăzi Rada Supremă, în cadrul alegerilor anticipate: Fenomenul Zelenski s-ar putea repeta. (2019). Jurnal.md. Retrieved from https://www.jurnal.md/ro/news/d0a3b375fd0e2902/ucrainenii-isi-aleg-astazi-rada-suprema-in-cadrul-alegerilor-anticipate-fenomenul-zelenski-s-ar-putea-repeta.html?fb_comment_id=2670774986266647_2670798079597671

63 Criza din Ucraina. LiveBlog (Dan Alexe). (2019). Europa Liberă Moldova. Retrieved from [https://moldova.europalibera.org/a/criza-din-ucraina-liveblog-\(dan-alexe\)/25197808/1b11bi179337.html](https://moldova.europalibera.org/a/criza-din-ucraina-liveblog-(dan-alexe)/25197808/1b11bi179337.html)

64 Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

65 Johann, B. (2019, April 22). Comentariu: Ucraina alege un nou început politic cu un comediant la cârmă. Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ro/comentariu-ucraina-alege-un-nou-%C3%AEnceput-politic-cu-un-comediant-la-c%C3%A2rm%C4%83/a-48430249>

66 Голованов, Р. (2019, июль 22). Киевский политолог Михаил Погребинский: «Американцы боятся, что Зеленский пойдет на разговор с Москвой». Комсомольская Правда в Молдове. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/27005/4067472/>

67 Голованов, Р. (2019, июль 22). Киевский политолог Михаил Погребинский: «Американцы боятся, что Зеленский пойдет на разговор с Москвой». Комсомольская Правда в Молдове. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/27005/4067472/>

68 Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

69 Голованов, Р. (2019, апрель 21). Что ждать России и Донбассу от президента Зеленского? Комсомольская Правда в Молдове. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/26969.5/4024957/>

Водночас в експертному середовищі бажання глави української держави сфокусуватись на гуманітарному вимірі миробудівництва сприймалось, як правило, схвально. Невідомо було, чи буде Зеленський продовжувати лінію співпраці з Молдовою щодо безпеки на придністровській частині українсько-молдовського кордону⁷⁰. Аналітики сподівались, що підхід нової влади не змінить цю політику, започатковану ще Порошенком, і Зеленський не вирішить пріоритизувати гуманітарні питання і комунікацію з сепаратистським регіоном Молдови, применшуючи важливість безпекової сфери⁷¹. Імовірність такого сценарію розглядалась як низька, адже президент країни, населення якої засуджує анексію Криму і російську агресію на Донбасі, навряд чи вдався би до кроків із легітимізації статусу Придністров'я. У Тирасполі очікували від нового українського президента виконання зобов'язань, які взяла на себе попередня українська влада в придністровському миротворчому процесі, зокрема з виконання ролі неупередженого посередника під час переговорів у форматі «5+2»⁷².

Радикальних змін у зовнішньополітичному курсі України від нового президента не очікували ані незалежні, ані проросійські медіа. Водночас журналісти з обох сторін, хто з пересторогою⁷³, хто зі сподіванням⁷⁴, вважали, що нова конфігурація сил у Верховній Раді спроможна дещо переорієнтувати зовнішню політику країни на користь відносин з Росією. Проросійські мас-медіа сподівались, що активну роль у цьому процесі візьме на себе партія «ОПЗЖ», яка посіла друге місце за кількістю отриманих мандатів ^(ibid). Із тезою про можливість зміни пріоритетів у зовнішній політиці були згодні не всі молдовські експерти. Приміром, деякі із них мали підстави вважати, що Зеленський не змінить курсу України, а за його наративами, які подобались і проросійськи, і проєвропейськи налаштованим українцям, стояло лише бажання охопити якомога ширший електорат⁷⁵.

3. РЕГІОНАЛЬНИЙ ЛІДЕР З ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ?

Як вже зазначалось, у Молдові Україну іноді бачать як країну, яка нав'язує меншій за розміром сусідній державі вигідні для себе рішення. Однак чи може Україна сприйматися як держава, демократичні процеси якої викликають бажання наслідувати її приклад без примусу, просто через те, що він привабливий?

⁷⁰ Ursu, V. (2019). Angela Grămadă: „Există potențial de a dialoga cu Ucraina pe diferite dimensiuni». Radio Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/angela-gr%C4%83mad%C4%83-ucraina-%C8%99i-a-c%C3%A2%C8%99tigat-propriul-drept-la-a-%C8%99i-sanc%C8%9Biona-elita-politic%C4%83-/29901177.html>

⁷¹ Johann, B. (2019, April 22). Comentariu: Ucraina alege un nou început politic cu un comediant la cârmă. Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ro/comentariu-ucraina-alege-un-nou-%C3%AEnceput-politic-cu-un-comediant-la-c%C3%A2rm%C4%83/a-48430249>

⁷² Grău, L., & Ursul, S. (2019). Transnistria poate spera la rezultate bune în stabilirea relațiilor cu noua Ucraină». Radio Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/cum-v%C4%83d-exper%C5%A3i-de-la-tiraspol-victoria-lui-zelenski-la-preziden%C5%A3ialele-din-ucraina-/29900868.html>

⁷³ «Zelenski promovează o politică mai echilibrată față de Rusia». Comentator moldovean, despre alegerile din Ucraina. (2019). Agora.md. Retrieved from <https://agora.md/stiri/55807/zelenski-promoveaza-o-politica-mai-echilibrata-fata-de-rusia-comentator-moldovean-despre-alegerile-din-ucraina>

⁷⁴ Алексей Чеснаков: Теперь активным меньшинством, влияющим на политику Украины, будут не бандеровцы, а пророссийская оппозиция. (2019, июль 27). Комсомольская Правда в Молдове. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/27005/4067356/>

⁷⁵ Ursu, V. (2019). Angela Grămadă: «Există potențial de a dialoga cu Ucraina pe diferite dimensiuni». Radio Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/angela-gr%C4%83mad%C4%83-ucraina-%C8%99i-a-c%C3%A2%C8%99tigat-propriul-drept-la-a-%C8%99i-sanc%C8%9Biona-elita-politic%C4%83-/29901177.html>

Сама ідея провести дослідження з «м'якої сили» України вже вказує на те, що українська держава (принаймні її експертна спільнота) свідомо того, що може запропонувати Молдові свою рольову модель і претендувати у такий спосіб на регіональне лідерство⁷⁶.

Після інавгураційної промови Зеленського народна депутатка Молдови Марія Чобану висловила критику на адресу Ігоря Додона⁷⁷. При цьому вона відзначала демократичність поведінки українського президента, питала молдовського главу держави, чи зможе і він стати «народним президентом», і просила повідомити, що він зробив для суспільства за минулі роки, окрім регулярних зустрічей із російськими діями. Пізніше, восени 2019 року, Александр Нестеровський, кандидат у мери міста Бельці, випустив промоційне відео, в якому молдовські журналісти побачили відсилання до передвиборчого ролика Володимира Зеленського та відзначили схожість стилю і риторики обох робіт⁷⁸. Ігор Мунтяну, народний депутат, колишній посол Республіки Молдова в США, вважає, що українські президентські вибори — це урок для пострадянського простору і сигнал недемократичним лідерам про те, що їхнє правління не вічне. Навіть контролюючи адміністративний ресурс неможливо повністю керувати суспільними настроями, надто в ситуації незадоволення громадян станом реформ і боротьби з корупцією⁷⁹.

**Українські президентські вибори
— це урок для пострадянського
простору і сигнал недемократичним
лідерам про те, що їхнє правління
не вічне.**

Попри спроби молдовських проєвропейських політиків отримати більше впливу на політичні процеси в Молдові і провадити більш демократичне врядування, 2019 рік показав, наскільки важко оновити місцеву політичну еліту. До того ж, якщо в постмайданній Україні олігарх законним шляхом передав владу своєму наступникові, в Молдові такий лідер просто утік за кордон. Недарма молдовський аналітик зазначає, що орієнтуватися на досвід України може бути непоганою ідеєю для Молдови, але треба враховувати й те, наскільки ці країни різні⁸⁰. Проєвропейська аудиторія часом бачить Україну як взірць; країну, яка, досягнувши успіху, зможе надихнути зміни і в їхній країні. Експрем'єрка Молдови Мая Санду: «Нам дуже важливо, що відбувається в Україні. Важливо, щоб у вас усе вийшло, інакше це послабить і нас, Молдову»⁸¹.

⁷⁶ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

⁷⁷ Deputata Maria Ciobanu, impresionată de discursul lui Vladimir Zelensky: «Este conștient și responsabil de această onoare acordată. Al cui președinte este Igor Dodon?». Unimedia. Retrieved from <https://unimedia.info/ro/news/631b7343b64ac85c/deputata-maria-ciobanu-impresionata-de-discursul-lui-vladimir-zelensky-este-conștient-si-responsabil-de-aceasta-onoare-acordata-al-cui-presedinte-este-igor-dodon.html/%7B%7Burl%7D%7D>

⁷⁸ Vrea să câștige alegerile ca Zelenski: Cum un candidat PSRM la primăria din Bălți a plagiat clipul electoral al președintelui Ucrainei. (2019, September 24). Unimedia. Retrieved from <https://unimedia.info/ro/news/3b3470c2fa328b92/video-vrea-sa-castige-alegerile-ca-zelenski-cum-un-candidat-psrm-la-primaria-din-balti-a-plagiat-clipul-electoral-al-presedintelui-ucrainei.html>

⁷⁹ Johann, B. (2019, April 22). Comentariu: Ucraina alege un nou început politic cu un comediant la cârmă. Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ro/comentariu-ucraina-alege-un-nou-%C3%AEnceput-politic-cu-un-comediant-la-c-%C3%A2rm%C4%83/a-48430249>

⁸⁰ Expert: „Alegerile din Ucraina, lecție utilă pentru Moldova. Oligarhii pot fi scoși de la putere în mod democratic». (2019, April 22). Agora.md. Retrieved from <https://agora.md/stiri/56377/expert-alegerile-din-ucraina-lectie-utila-pentru-moldova-oligarhii-pot-fi-scosi-de-la-putere-in-mod-democratic>

⁸¹ Експрем'єрка Молдови Санду: Донбас, як і Придністров'я, намагаються використовувати для перетворення України та Молдови на держави з обмеженим суверенітетом. (2020, травень 12). Gordon.ua. Режим доступу t.ly/sTwD

4. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ

Згідно з даними кількісних опитувань серед молдовських експертів, популярність Володимира Зеленського в Молдові оцінюється на 7 балів із 10. Його впізнаваність серед ширшої аудиторії можна пояснити тим, що багато молдован знали серіал «Слуга народу» і сприймали передвиборчу кампанію Зеленського як продовження стрічки. Серіал можна було подивитись у 2017 році на місцевому телеканалі «Canal 3»⁸², який пов'язують із Демократичною партією Молдови⁸³. Відомими також є продукти «Студії 95 квартал»⁸⁴ і «КВК»⁸⁵. Зеленський був настільки відомий як актор, що в Молдові його часто досі бачать перш за все як творчу особистість, а не політика⁸⁶.

Місцеві експерти оцінюють популярність української масової культури на 7,1 бала з 10. Одним із джерел інформування про стан української музики вони називають Євробачення⁸⁷. «Ліга Сміху», ведучим якої до виборів був Зеленський, відома в Молдові, зокрема й тому, що у шоу тривалий час брала участь і отримала титул чемпіонів молдовська команда «Стояновка». Перед своїм турне у США учасник цієї команди повідомив, що українське шоу його «багато чому навчило», зробило популярним і фінансово успішним у Молдові⁸⁸.

У Молдові є й запит на сучасне українське мистецтво⁸⁹. Його оцінка сягнула позначки у 6,1 бала з 10. У 2015 році в Кишиневі був реалізований спільний проєкт національних комітетів Міжнародної ради музеїв (ICOM) України та Молдови «Музеї на лінії вогню: крок від жертви до миротворця». У заході взяли участь музейні фахівці з Донецької та Луганської областей, а також представники фонду ІЗОЛЯЦІЯ і платформи документального кінематографа #BABYLON13⁹⁰. У 2019 році в Національному музеї мистецтва Молдови, за підтримки Посольства України, відбулась виставка робіт Івана Марчука. Ресурс *Locals.md* повідомляв, що унікальні роботи митця виконують функцію народної дипломатії і підтверджують, що місце України саме в європейському просторі⁹¹.

Унікальні роботи художника Івана Марчука виконують функцію народної дипломатії і підтверджують, що місце України саме в європейському просторі.

Популярний молдовський музикант і співак Дан Балан наразі багато працює в Україні. Він був членом журі музичного конкурсу «Голос країни»,

⁸² Premieră! Serialul ucrainean de comedie politică «Slujitorul poporului», la Canal 3. (2017). Canal 3. Retrieved from https://www.canal3.md/ro/sluga-poporului-la-canal3_40929.html

⁸³ NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2017). The Moldovan information environment, hostile narratives, and their ramifications. Riga, Latvia.

⁸⁴ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

⁸⁵ Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

⁸⁶ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

⁸⁷ Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

⁸⁸ Иван Люленов о «Лиге Смеха», судьбе «Стояновки» и предстоящем концерте. (2020, январь 29). Diez. Режим доступа <https://ru.diez.md/2020/01/29/video-ivan-lyulenov-o-ligi-smeha-sudybe-stoyanovki-i-predstoyashtem-kontserte/>

⁸⁹ Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

⁹⁰ ICOM. (2015). # BABYLON' 13 and IZOLYATSIA in Chisinau. Retrieved from <http://network.icom.museum/icom-moldova/news/detail/article/babylon-13-and-izolyatsia-in-chisinau/L/10/>

⁹¹ IVAN MARCHUK. EXPOZIȚIA «VOCEA SUFLETULUI MEU». (2019). Locals. md. Режим доступа <https://locals.md/2019/ivan-marchuk-expozitia-vocea-sufletului-meu/>

популярного і в Молдові⁹², і записав пісню українською⁹³. Кліп на цю пісню, де Балан співає з переможницею шоу Оксаною Мухом, за 5 днів на Youtube здобув понад 10 млн переглядів. Молдовські медіа регулярно пишуть про роботу Балана в українському музичному проєкті⁹⁴ і у такий спосіб сприяють популяризації не тільки цього шоу, але й інтересу до українського музичного ринку й України загалом. До речі, Балану одночасно пропонували увійти в журі аналогічного музичного шоу в кількох країнах світу, однак він вибрав саме Україну. У 2019 році Паша Парфеній, співак, який представляв Молдову на Євробаченні у 2012 році, також взяв участь у «Голосі країни»⁹⁵.

5. СПРИЙНЯТТЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

За рік ставлення до оновленої української влади в Молдові не зазнало суттєвих змін⁹⁶. Можливо, це пояснюється й браком поінформованості щодо українських процесів — українські вибори 2019 року завершилися, і молдавські медіа сфокусувались на висвітленні інших подій. Більшість медіа, які було проаналізовано для дослідження (8 з 10, за виключенням проросійських «КП в Молдові» і «Спутника»)⁹⁷ писали протягом року про нову українську владу нейтрально або схвально. Частина таких статей містила репости з українських сайтів, зокрема окремі публікації «Української правди», «ЛІГА.net» і «Укрінформу». Після підписання Закону про зняття депутатської недоторканості⁹⁸, молдовські незалежні мас-медіа повідомляли, що український президент дотримав слова, і що такі ініціативи важливі з огляду на суспільний запит знизити рівень корупції в країні⁹⁹.

У контексті реформ найбільшу увагу отримала новина про створення Антикорупційного суду як довгоочікувана для українців подія, яку попередня влада ініціювала під тиском західних партнерів і впровадження якої гальмувалось¹⁰⁰. Писали й про переваги і недоліки децентралізації. Проросійські медіа очікувано представляли точку зору російської влади, яка зображувала

⁹² Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

⁹³ Dan Balan #ВСЕПРОБАЧАТИ feat.Oksana Mukha (Official video). (2020, травень 15). Dan Balan. Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=2s-VZm4yoUE>

⁹⁴ Show must go on: Dan Balan a adunat participanți din mai multe colțuri ale lumii. Vezi echipa cu care intră în etapa de dueluri la Vocea Ucrainei. (2020, March 6). Unimedia. Retrieved from <https://unimedia.info/ro/news/f13d24677ab8bb19/show-must-go-on-dan-balan-a-adunat-participanti-din-mai-multe-colțuri-ale-lumii-vezi-echipa-cu-care-intra-in-etapa-de-dueluri-la-vocea-ucrainei.html>

⁹⁵ Pasha Parfeni a ajuns la Vocea Ucrainei (VIDEO). (2019, February 25). Noi.md. Retrieved from https://noi.md/md/showbiz/pasha-parfeni-a-ajuns-la-vocea-ucrainei-video?fbclid=IwAR08c5IQw6qdYQMKpr4_NmABaX6xMMe3-l0D6kJSz-5ie00-VIP-mQXN4w

⁹⁶ Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

⁹⁷ Перелік проаналізованих медіа: Radio Europa Liberă Moldova, Newsmaker.md; KP.md; Jurnal.md; Deschide.md; agora.md; Sputnik.md; Unimedia; Publika TV; Moldova 1

⁹⁸ Верховна Рада України. (2019, вересень 3). Закон «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20>

⁹⁹ Zelenski s-a ținut de cuvânt. Imunitatea parlamentarilor ucraineni a fost oficial ridicată de la 1 ianuarie.(2020). Unimedia. Retrieved from <https://unimedia.info/ro/news/6555716b8cb88991/zelenski-s-a-tinut-de-cuvant-imunitatea-parlamentarilor-a-fost-oficial-ridicata-incepand-cu-1-ianuarie.html>

¹⁰⁰ După ani de amânări, Tribunalul Anticorupție al Ucrainei și-a început activitatea. (2019, September 6). JurnalTV.md. Retrieved from <https://www.jurnalTV.md/news/a61cbccaf1bd8e3/dupa-ani-de-amanari-tribunalul-anticoruptie-al-ucrainei-si-a-inceput-activitatea.html>

українського президента і Верховну Раду як неспроможних змінити ситуацію в країні на краще і фокусували свої повідомлення на скандалах і конспірологічних припущеннях¹⁰¹.

В аналітичному середовищі Володимир Зеленський має радше позитивний імідж політика, який все ще намагається побороти корупцію¹⁰². Деякі експерти схвально оцінили роботу колишнього Генерального прокурора України Руслана Рябошапки^(ibid), а також схвалення Верховною Радою¹⁰³ закону про обіг земель сільськогосподарського призначення¹⁰⁴ і розгляд законопроекту про гарантування неповернення збанкрутілих банків його власникам¹⁰⁵.

На кінець 2019 року Зеленському довіряли близько 42% молдован, 33% не довіряли і 9% не знали, хто він¹⁰⁶. Своєю популярністю серед молдаван Зеленський незначно поступається Володіміру Путіну, якому довіряють 55,6% молдовського населення¹⁰⁷. Багато молдовських медіа писали про новорічне звернення Володимира Зеленського до українців, зазначаючи, що воно було емоційним, і що це відеозвернення популярне серед українців¹⁰⁸.

Своєю популярністю серед молдаван Зеленський незначно поступається Володіміру Путіну.

У питанні Донбасу миротворчі зусилля української влади експерти оцінили на 6,7 бала з 10. У цій спільноті позиція України на перемовинах з Росією іноді сприймається як непродумана, ніби владі не вистачає стратегічного розуміння щодо урегулювання конфлікту навколо Донбасу¹⁰⁹. Експерти також вважають, що українським посадовцям варто ознайомитись із досвідом Молдови щодо заморожування конфлікту та вивчити виклики й переваги, які може мати повторення подібного сценарію в Україні¹¹⁰. Несхвально незалежними мас-медіа була сприйнята новина про готовність Зеленського зустрітись з Ігорем Додоном, через те, що молдовський президент, відомий своєю лояльністю до

¹⁰¹ Гамов, А. (2019, октябрь 24). «Полиграф брехни» Зеленский спустит на тормозах. Комсомольская Правда в Молдове. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/27046/4111757/>

¹⁰² Владислав Кульмінський, експерт Інституту стратегічних ініціатив, экс-радник прем'єр-міністра Молдови з питань зовнішньої політики та стратегічного планування, розмова 2/4/2020

¹⁰³ Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

¹⁰⁴ Верховна Рада відкрила ринок землі. (2020, березень, 31). Економічна правда. Режим доступу <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/31/658713/>

¹⁰⁵ Верховна Рада. (2020, березень 30). Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності. Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68492

¹⁰⁶ Republic of Moldova Public Opinion Barometer. Retrieved on April, 15, 2020 from <http://bop.ipp.md/en>

¹⁰⁷ Vladimir Putin remains the most popular foreign politician in Moldova. (2019, December 31). A-TV. md. Retrieved from <http://a-tv.md/eng/index.php?newsid=73051>

¹⁰⁸ Un altfel de discurs la trecerea dintre ani: Zelenski a schimbat clasicul mesaj politic pe unul „de suflet» (VIDEO). (2020, January 1). Agora.md. Retrieved from <https://agora.md/stiri/65341/un-altfel-de-discurs-la-trecerea-dintre-ani-zelenski-a-schimbat-clasicul-mesaj-politic-pe-unul-de-suflet-video>

¹⁰⁹ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

¹¹⁰ New Europe Centre. (2020, January 28). Litra, L. Looking in the mirror: What Transnistria tells us about Donbas? Retrieved from <http://neweurope.org.ua/en/analytics/dzermalne-vidobrazhennya-shho-prydnistrov-ya-mozhe-pidkazaty-nam-pro-donbas/>

Владіміра Путіна, підтримав анексію Криму¹¹¹. Однак, важливо зауважити, що така зустріч станом на початок 2020 року так і не відбулась.

Проросійські мас-медіа в Молдові віддзеркалювали зміну ставлення Росії до нової української влади, називаючи Зеленського «маленьким Порошенком», який не виправдав сподівань на швидке врегулювання конфлікту на вигідних для російської влади умовах¹¹². Популярним залишається ще один російський наратив — про «хорошого Зеленського і поганих націоналістів», які заважають йому встановити мир на Донбасі¹¹³.

В експертному середовищі існує думка, що Україна спроможна відстоювати свої національні інтереси («Нам би таку наполегливість у боротьбі за Придністров'я»).

В експертному середовищі існує думка, що Україна спроможна відстоювати свої національні інтереси («Нам би таку наполегливість у боротьбі за Придністров'я»)¹¹⁴. Понад те, українське суспільство здатне мобілізуватись у разі контрверсійних рішень влади («формула Штайнмаєра») і тиснути на уряд, попереджаючи про «червоні лінії», як це було напередодні зустрічі нормандської четвірки у Парижі¹¹⁵. Результати переговорів між главами чотирьох держав оцінювались молдовськими аналітиками переважно позитивно, адже

Зеленському вдалось домовитись про обмін полоненими і він намагався ініціювати зміни в текст Мінських домовленостей¹¹⁶.

Здатність України дотримуватись курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію була оцінена на 7,1 бала з 10. Місцеві експерти пояснюють таку високу оцінку тим, що Україна впевнено крокує в бік зближення із західними країнами і сприймається в Молдові як держава, що зробила незворотній вибір. Рік роботи нового президента і парламенту не вплинув на це сприйняття. Водночас передбачуваність і послідовність України у зовнішній політиці місцеві аналітики оцінили трохи нижче, у 5,7 бала з 10: «Українській державі бракує довгострокового бачення у відносинах із іншими країнами. При цьому не варто надавати перевагу лише спробам зрозуміти особистостей, які керують зовнішньою політикою, краще було б враховувати геополітичні стратегії цих країн»¹¹⁷. Експерти додають, що й в українсько-молдовських відносинах багато спонтанності, причому сприяють цій хаотичності обидві країни¹¹⁸.

111 Івашкіна, І. (2019, май 15). «А он спросил Додона, чей Крым?» Как в Украине Зеленского раскритиковали за разговор с президентом Молдовы. Newsmaker.md. Режим доступа <https://newsmaker.md/rus/novosti/a-on-sprosil-dodona-chey-krym-kak-v-ukraine-zelenskogo-raskritikovali-za-razgovor-43514>

112 Реброва, М. (2019, июль 7). Записки киевлянки: Как быстро Зеленский превратился в «маленького Порошенка». Комсомольская правда. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/26999/4061255/>

113 Ивано, Б. (2020, март 14). «Господа соврамши» из команды Зеленского отказались от диалога с Донбассом. Комсомольская правда. Режим доступа <https://www.kp.md/daily/26999/4061255/>

114 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

115 Ucraina | Mii de manifestanți în stradă împotriva „capitulării” față de Rusia. (2019, December 8). Radio Chisinau. Retrieved from <https://radiochisinau.md/ucraina-mii-de-manifestanti-in-strada-impotriva-capitularii-fata-de-rusia-100198.html>

116 Ursu, V. (2019, декабрь 16). Владимир Сокор: «У России в мире два проекта с особым статусом — Молдова и Украина». Radio Europa Liberă Moldova. Режим доступа shorturl.at/fuzN4

117 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

118 Юліан Гроза, виконавчий директор, Інститут Європейської політики і реформ, розмова 2/2/2020

Проросійські медіа використали ситуацію з можливим імпічментом Дональду Трампу, щоб просувати улюблену тему про неуспішність української держави. Наприклад, молдовський сайт, афілійований з проросійською «Нашою партією», побудував свою оповідь про розмову Трампа з Зеленським у такий спосіб, щоб акцентувати увагу на українській корупції, проігнорувавши решту частин цієї комплексної історії¹¹⁹. Більш незалежні видання Молдови висвітлювали цей кейс з різних перспектив, згадуючи й про те, що український президент опинився втягнутим у внутрішньополітичну боротьбу між політиками США¹²⁰.

6. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСОЛЬСТВА І ВПЛИВОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Згідно з даними кількісних опитувань, діяльність посольства України в Молдові оцінюється на 5,7 бала з 10. Робота дипломатичної установи помітна, посольство регулярно проводить освітні і культурні заходи¹²¹. Утім, посольство не справляє враження активного учасника суспільного й культурного життя Молдови¹²². Серед заходів, які протягом 2019 року відбулись за підтримки посольства можна назвати написання Всеукраїнського диктанту національної єдності¹²³, Дні нового українського кіно¹²⁴, екскурсію для учнів кишинівських шкіл, які вивчають українську мову, до історичних місць у Молдові, що пов'язані з історією України¹²⁵.

Посольство намагається донести українську позицію стосовно російської агресії до українців, які мешкають в Молдові. Дипломатична установа регулярно публікує заяви, які засуджують незаконні дії РФ в Україні (паспортизація мешканців окупованої частини Донбасу¹²⁶, незаконні візити російських посадовців до Криму¹²⁷ тощо).

119 Трамп заморозит военную помощь Киеву из-за коррупции. (2019, сентябрь 24). 1news.md. Режим доступа <https://1news.md/politica/74973-tramp-zamorozit-voennuyu-pomosch-kievu-iz-za-korrupcii.html>

120 Zelenski neagă orice șantaj din partea lui Trump prin intermediul ajutorului militar. (2019). Jurnal. md. Retrieved from <https://www.jurnaltv.md/news/df60f1ced6b309c4/zelenski-neaga-orice-santaj-din-partea-lui-trump-prin-intermediul-ajutorului-militar.html>

121 Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

122 Валерія Суручану, директорка Музею історії міста Кишинів, розмова 27/2/2020

123 Посольство України у Республіці Молдова. (2019, листопад 12). День української писемності та мови в Молдові. Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/75894-deny-ukrajinskykoji-pisemnosti-ta-movi-v-moldovi>

124 Посольство України у Республіці Молдова. (2019, листопад 8). Дні нового українського кіно у Молдові. Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/75809-dni-novogo-ukrajinskogo-kino-u-moldovi>

125 Посольство України у Республіці Молдова. (2019, жовтень 21). Учні українських ліцеїв Молдови знайомляться з історією України. Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/75471-uchni-ukrajinskykh-licejiv-moldovi-znajomlyatsya-z-istorijeju-ukrajini>

126 Посольство України у Республіці Молдова. (2019, липень 18). Заява МЗС України у зв'язку з черговим провокативним рішенням Російської Федерації щодо незаконної паспортизації громадян України, що мешкають в Донецькій і Луганській областях. Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/10683-zayava-mzs-ukraini-u-zvyazku-z-chergovim-provokativnim-rishennyam-rosiyskoi-federatsii-shchodo-nezakonnoi-pasportizatsii-gromadyan-ukraini-shcho-meshkayut-v-donetskiy-i-luganskiy-oblast>

127 Посольство України у Республіці Молдова. Заява МЗС України у зв'язку з незаконним візитом президента РФ В.Путіна до тимчасово окупованої РФ території України – Автономної Республіки Крим та м.Севастополь. (2020, січень 10). Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/11229-zayava-mzs-ukraini-u-zvyazku-z-nezakonnim-vizitom-prezidenta-rf-vputina-do-timchasovo-okupovanoji-rf-teritoriji-ukrajini-avtonomnoji-respubliki-krim-ta-msevastopoly>

**Зацікавленість української діаспори
у збереженні зв'язку з Україною
доволі низька.**

Впливовість української громади була оцінена на 4,9 бала з 10. Зацікавленість діаспори у збереженні зв'язку з Україною доволі низька, що демонструють, зокрема, скорочення викладання української мови у школах і невисока явка на виборах. Через невелику кількість охочих вивчати українську мову і літературу закриваються молдовські школи, у яких навчання здійснювалось українською¹²⁸. Академічна україністика в Бельцькому державному університеті ім. Алеку Руссо вже не є затребуваною через брак зацікавлених студентів¹²⁹. На тлі боротьби з «румунізацією» населення, в Придністров'ї українська мова має статус офіційної й викладається у більшості придністровських шкіл. Утім, підручники, які місцеві школярі отримують із України, нерідко цензуруються владою невизнаної республіки на користь російському погляду на українські події (ibid). Зменшення кількості зацікавлених у викладанні української як предмету може бути пов'язане і зі скороченням українського населення, яке мешкає в Молдові (з 282 406 у 2004 році до 181 035 у 2014 році)¹³⁰.

Віднедавна Україна запровадила стипендіальні програми для навчання громадян Молдови в українських ВНЗ (80% місць надаються етнічним українцям). На 2019–2020 роки були надані 22 стипендії для вищої освіти, 10 стипендій для магістерських програм і 2 стипендії для докторантури¹³¹.

У 2019 році в Молдові мешкали 50 тисяч громадян України, які мали право брати участь у голосуванні на виборах. Близько 90% з них були громадянами, які проживали на лівому березі Республіки Молдова¹³². У виборах зазвичай беруть участь близько 2–3 тисяч осіб, як мінімум, в Кишиневі (ibid). Явка українських виборців традиційно низька. У 2014 році на президентських виборах з майже 70 тисяч зареєстрованих виборців проголосувало лише 770 осіб¹³³. Це може свідчити про недостатню інтегрованість української діаспори в політичні процеси України. Враховуючи цей факт і популярність проросійських поглядів серед українців Молдови, українська влада навряд може розраховувати на цю аудиторію як на потужне джерело «м'якої сили» України в сусідній державі.

Українська громада регулярно організовує заходи для відзначення національних свят. До прикладу, у 2019 році в Кишинівській бібліотеці імені Лесі Українки відбулися урочистості, присвячені Міжнародному Дню

¹²⁸ Под сокращение попали ещё восемь молдавских школ. (2017, июль 11). Point.md. Режим доступа <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/pod-sokrashchenie-popali-eshe-vosem-moldavskikh-shkol>

¹²⁹ Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audy-t-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

¹³⁰ New Europe Centre. (2020, January 28). Litra, L. Looking in the mirror: What Transnistria tells us about Donbas? Retrieved from <http://neweurope.org.ua/en/analytics/dzerkalne-vidobrazhennya-shho-prydnistrov-ya-mozhe-pidkazaty-nam-pro-donbas/>

¹³¹ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (2019). Burse de studii oferite cetățenilor Republicii Moldova în instituțiile de învățământ superior din Ucraina. Retrieved from https://mecc.gov.md/ro/content/burse-de-studii-oferite-cetatenilor-republicii-moldova-institutiile-de-invatamant-superior-1?fbclid=IwAR24b2wHY1UVVCo-aOV_7JxHckamMzXHbQDGEgNsH7xl7pOJPDm7UTtgfJNo

¹³² Grâu, L. (2019). „Despre deschiderea în Transnistria a unor secții de votare pentru alegerile din Ucraina nici nu poate fi vorba». Europa Liberă Moldova. Retrieved from <https://moldova.europalibera.org/a/alegeri-ucraina-sectii-votare-moldova-transnistria/29805114.html>

¹³³ Центр «Нова Європа». (2016). Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Режим доступу http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audy-t-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Moldova_ukr_inet.pdf

рідної мови¹³⁴. Віддаючи належне збереженню українських традицій, варто зазначити, що подібні заходи не охоплюють широкої аудиторії і пріоритизують консервативну складову образу України без урахування сучасних культурних нашарувань.

Вже понад 15 років в Молдові діє Асоціація української молоді «Злагода»¹³⁵. Важливим медіаресурсом, якій інформує українців Молдови про життя діаспори, є сайт *Ukrainians.md* ^(ibid).

7. УКРАЇНСЬКІ БРЕНДИ

Популярність української продукції сягає 7,9 бала з 10. Експерти відзначають популярність українських солодошів, зокрема і бренду «Roshen», мінеральної води, соків ТМ «Екосфера» і продукції для людей з цукровим діабетом¹³⁶. Напій «Квас Тарас» (виробник «Carlsberg Ukraine») також добре знають у Молдові і цінують за те, що у порівнянні з місцевими напоями, його смак найближчий до домашнього квасу¹³⁷. Попри періодичні «молочні війни» з Україною, Молдова залишається одним з основних імпортерів українського сиру, вершкового масла, молока, вершків і кисломолочної продукції¹³⁸. У Молдові є запит на українську кухню, зокрема серед тих, хто відвідував Україну і куштував місцеві страви. У Кишиневі вони представлені не досить добре¹³⁹.

Молдова входить до ТОП-30 торгових партнерів і ТОП-20 перспективних ринків України¹⁴⁰. У 2019 році товарообіг між країнами становив 828 млн доларів США, що на 9% менше за показник 2018 року (907,4 млн доларів США)¹⁴¹. У структурі українського експорту та імпорту доля Молдови незначна: 1,5% (-8% до 2018 року) та 0,1% (-13% до 2018 року) відповідно.

Завдяки зусиллям Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) кількість контрабандних товарів, які курсують між Україною і Придністров'ям, суттєво знизилась, хоча про повну зупинку нелегальної торгівлі говорити зарано¹⁴². У 2018 році було

Україна залишається популярним напрямком для відпочинку молдаван.

¹³⁴ Посольство України у Республіці Молдова. (2020, лютий 24). День рідної мови в українській бібліотеці. Режим доступу <https://moldova.mfa.gov.ua/news/den-ridnoyi-movi-v-ukrayinskij-biblioteci>

¹³⁵ Голова Асоціації української молоді в Молдові «Злагода» провів робочу поїздку по півночі Республіки. (2020, березень 1). *Ukrainians.md*. Режим доступу t.ly/MI1e

¹³⁶ Наталія Стеркул, програмна директорка, департамент Східних досліджень: Україна і Росія, Асоціація Зовнішньої Політики Республіки Молдова, розмова 25/2/2020

¹³⁷ Городской эксперимент: самый вкусный квас в Молдове. (2016, июнь 27). *Locals.md*. Режим доступу <https://locals.md/2016/gorodskoy-eksperiment-samyiy-vkusnyiy-kvas-v-kishinyove/>

¹³⁸ R. Moldova rămâne printre principalii consumatori de produse lactate din Ucraina. (2019). *Radio Chisinau*. Retrieved from <https://radiochisinau.md/r-moldova-ramane-printre-principalii-consumatori-de-produse-lactate-din-ucraina-84575.html>

¹³⁹ Росіан Васілій, полковник (у відставці), аналітик з питань безпеки й війни, колишній голова Прикордонної поліції Республіки Молдова, розмова від 13/05/2020

¹⁴⁰ Україна і Молдова планують довести товарообіг до \$1 мільярда за рік – Гройсман. (2018, листопад 24). *Укрінформ*. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2586662-ukraina-i-moldova-planuut-dovesti-tovaroobig-do-1-milarda-za-rik-grojsman.html>

¹⁴¹ Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁴² European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. (2019). *Annual Report*. Retrieved from http://eubam.org/wp-content/uploads/2020/03/200327_EUBAM-Annual-Report-2019-EN-final-spreads.pdf

оприлюднено розслідування про незаконну торгівлю українських компаній з придністровськими фірмами. У першу десятку відправників товарів, крім фірми «Roshen», увійшли українські представництва таких світових гігантів як «Кока-кола» і «Нестле»¹⁴³. Обсяг імпорту однієї з основних компаній Придністров'я з Україною склав 40 млн доларів США у 2015 році, 31 млн — у 2016 році і понад 20 млн — у 2017 році^(ibid).

Україна залишається популярним напрямком для відпочинку молдаван¹⁴⁴. Взимку туристи з Молдови надають перевагу відпочинку в Карпатах¹⁴⁵, влітку — в Одеській області¹⁴⁶. Значна кількість туристів подорожує самостійно і не користується послугами туристичних агенцій. Часом їм буває важко знайти перевірену і вичерпну інформацію щодо правил перебування на території України, даних про туристичні маршрути, умов відвідання заповідних місць тощо¹⁴⁷.

¹⁴³ Украинские бизнес-партнеры республики Шериф. (2018, февраль 16). Rise.md. Режим доступа t.ly/jSdf

¹⁴⁴ Молдаване устроили туристический бум в Украине. (2018, март 12). ExpertTur. Режим доступа <https://experttur.com/ukraine/201803/moldavane-ustroili-turisticheskij-bum-v-ukraine.html>

¹⁴⁵ Жители Молдовы предпочитают проводить зимний отпуск в Украине, Румынии и Болгарии. (2018, октябрь 27). Point.md. Режим доступа <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/zhiteli-moldovy-predpochitaiut-provodit-zimnij-otpusk-v-ukraine-rumynii-i-bolgarii>

¹⁴⁶ Отдых 2017: молдаване оккупировали Затоку, а украинцы выбирают Турцию. (2017, август 8). Деньги.ua. Режим доступа <https://dengi.ua/budget/1810900-otdyh-2017-moldavane-okkupirovali-zatoku-a-ukraincy-vybirajut-turciju>

¹⁴⁷ Серджиу Гайбу, програмний директор Центру «Expert-Grup», розмова від 14/05/2020

6. «М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В КАЗАХСТАНІ: КРІЗЬ ФІЛЬТР СТАБІЛЬНОСТІ

Індекс «м'якої сили» України в **Казахстані:**

6,2/10

Сприйняття України варто розглядати з точки зору принципу стабільності, якого Казахстан дотримується у своїй політиці протягом останніх тридцяти років. Після української Революції 2013–2014 років влада Казахстану використовувала події в Україні як приклад дестабілізації, який не варто наслідувати. Російські і проросійські медіа сприяли цьому наративу, і серед населення була поширеною думка, що передбачуваність політичного життя в Казахстані краща за хаос змін в Україні.

Водночас за останні роки Казахстан пережив такі випробування для своєї стабільності, як зростання протестних настроїв населення, посилення еміграції й зниження рівня добробуту казахстанців. У 2019 році почався «напівтранзит» влади від Нурсултана Назарбаєва Касим-Жомарт Токаєву. На тлі зменшення стабільності активізувались протестні рухи і посилився запит на демократичні трансформації в суспільстві. Увагу багатьох казахстанців у цей час привернула президентська передвиборча кампанія в Україні, яка відбувалась паралельно із президентськими виборами в Казахстані й суттєво відрізнялася від них за рівнем відкритості. Непередбачуваність результатів українських виборів і перемога Володимира Зеленського, несистемного гравця і артиста, схвально оцінювались багатьма політично активними громадянами Казахстану. Українські вибори сприймалися як сигнал, що, попри певну нестабільність, демократичні практики можуть призвести і до поступу в трансформаційних процесах країни.

Казахстан

1. УКРАЇНА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ: ПОГАНІЙ ПРИКЛАД І ЗАГРОЗА СТАБІЛЬНОСТІ

Казахстан є «невільною»¹ країною з консолідованим авторитарним режимом². За майже тридцять років правління Нурсултана Назарбаєва політичний процес був повністю підпорядкований президенту, який позиціонував себе як гарант стабільності та збереження міжетнічного й міжконфесійного миру в Казахстані³. У зовнішній сфері Казахстан також намагався і намагається провадити послідовну і передбачувану політику, дотримуючись принципів багатовекторності⁴.

**Ще з часів Майдану 2004 року
казахстанська влада часто
зображувала Україну як проблему
пострадянського простору.**

Ще з часів Майдану 2004 року казахстанська влада часто зображувала Україну як проблему пострадянського простору⁵. Зокрема, казахстанські можновладці негативно висловлювались щодо «кольорових революцій» із метою дискредитації громадянського суспільства в Казахстані⁶. Події 2013–2014 років в Україні, враховуючи Революцію Гідності, анексію Криму і початок війни на Донбасі, згадувались казахстанською владою теж переважно в

негативному контексті, як приклади того, що може очікувати на Казахстан в разі відхилення від режиму стабільності⁷. Казахстанська влада використовувала кейс «української кризи», щоб застерігати громадян від будь-яких спроб дестабілізувати політичну ситуацію в Казахстані, зокрема й вказуючи на те, що протести можуть зробити країну вразливою для іредентистських амбіцій Росії. Загроза дестабілізації з боку Росії була зрозумілою мешканцям Казахстану, де мешкає 3,5 млн російського етнічного населення⁸. Після анексії Криму російські політики, включаючи Владіміра Путіна, неодноразово робили заяви, які ставили під сумнів державність Казахстану і згадували питання «повернення» північних казахстанських регіонів Росії⁹.

Сприйняттю України як країни, що потерпає від перманентної нестабільності, сприяла й діяльність російських медіа, які охоплюють біля 90% інформаційного простору в Казахстані¹⁰. Більшість міських казахстанців і велика частина

1 Freedom House. Freedom in the World 2020. Kazakhstan. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-world/2020>

2 Freedom House. Nations in transit 2018. Kazakhstan. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/5b3cc288a.html>

3 Декларация 25-летия Независимости Республики Казахстан. (2016, ноябрь 25). Informбюро. Режим доступа <https://informburo.kz/stati/deklaraciya-25-letiya-nezavisimosti-respubliki-kazakhstan.html>

4 Волков, В. (2018, июнь 15). Грозит ли Астане охлаждение отношений с Москвой? Deutsche Welle. Режим доступа <http://tiny.cc/hbz6kz>

5 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

6 Лиллис, Д. (2019). Политические и гражданские свободы и права человека. Доклад Chatham House. Казахстан: испытание «транзитом власти». Бор, А., Брауэр, Б., Гулд-Дэвис, Н., Касенова, Н., Лиллис, Д., Маллинсон, К., Никси, Д. и Сатпаев, Д. Режим доступа <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8054-RUSSIAN-Kazakhstan-Report-FINAL.pdf>

7 Назарбаев о Крыме, об Украине. (2014, март 25). Alex St. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=ZgKVNAAD6oA>

8 Трубачева, Т. (2019, июль 14). Как изменилась численность представителей разных этносов в Казахстане. Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/process/otlichitelnyie_chertyi_1562921245/

9 Троценко, П. (2019, апрель 3). Досым Сатпаев: «Внешняя политика Казахстана по отношению к России будет иметь инерционный характер». Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-almaty-politolog-docym-satpaev-o-predskazuemosti-politiki-tokaeva/29858151.html>

10 Кириллова, К. (2018, сентябрь 9). Казахстанские СМИ повторяют российскую пропаганду – оппозиционный журналист. Крым. Реалии (Радио Свобода). Режим доступа <https://ru.krymr.com/a/kirilova-kazahstanskije-smi-povtoryayut-rossiyskuyu-propagandu/29479967.html>

сільського населення спілкуються, в основному, російською мовою¹¹. З початком Революції в Україні російська пропаганда інтенсифікувала свою роботу із зображення України як неспроможної держави як у Росії, так і поза її межами, у Казахстані¹², у тому числі, для придушення протестного потенціалу і запобігання поваленню авторитарних режимів в інших країнах колишнього Радянського Союзу. Значна частина казахстанських видань повторює риторику місцевої влади щодо подій у світі, а незалежні медіа закриваються. Відносно вільним можна назвати лише онлайн-простір — влада ладна толерувати дискусії в інтернеті, хоча за цифрові висловлювання іноді можуть притягнути до суду¹³. За даними 2016 року, 23% казахстанців вважали Україну найбільш недружньою країною світу щодо Казахстану (для порівняння: 24% мешканців Казахстану зарахували в категорію недружніх США, 22% — Китай)¹⁴.

У багатьох громадян, які критичніше ставились як до владної риторики, так і до повідомлень російських мас-медіа, сформувалось інше уявлення про Україну після 2014 року¹⁵. Доступ до альтернативних (часто — закордонних) джерел медіа, а також приватні і бізнес-контакти сприяли кращому розумінню і більш позитивному сприйняттю подій в Україні. Ця частина казахстанського населення була схильна, скоріше, схвально оцінювати зміни, які відбулися в Україні після повалення режиму Януковича^(ibid). Попри те, що деталей демократичних змін в Україні неекспертне середовище могло не знати і не стежити за українськими реформами, існувало розуміння того, що Україна переживає серйозний трансформаційний процес: «Український досвід цінний для всього пострадянського простору. Нам важливо, щоб Україна змогла досягти прогресу у демократичних процесах. Тоді її успіх слугуватиме прикладом для всіх нас»¹⁶.

«Український досвід цінний для всього пострадянського простору. Нам важливо, щоб Україна змогла досягти прогресу у демократичних процесах. Тоді її успіх слугуватиме прикладом для всіх нас».

Утім, паралельно із враженням, що в Україні відбуваються зміни, казахстанці також могли спостерігати «девальвацію очікувань» в українських громадян і усвідомлювати, що революційні події досі не призвели до бажаних трансформацій¹⁷. Навіть серед ліберальної аудиторії, панувало сприйняття України як корумпованої країни. Цей образ склався, зокрема, через особисті контакти з українськими прикордонниками, з органами влади, які впливають на ведення бізнесу в Україні, через приватне спілкування з тими, хто відвідує Україну тощо¹⁸.

11 Панфілов, О. (2014, вересень 3). Назарбаєв і «русский мир». Радіо Свобода. Режим доступу <https://ua.krymr.com/a/26564595.html>

12 Троценко, П. (2018, ноябрь 21). Уроки украинского: Евромайдан и казахстанское общество. Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/ukraine-euromaidan-2014-kazakhstan/29612134.html>

13 Лиллис, Д. (2019). Политические и гражданские свободы и права человека. Доклад Chatham House. Казахстан: испытание «транзитом власти». Бор, А., Брауэр, Б., Гуд-Дэвис, Н., Касенова, Н., Лиллис, Д., Маллинсон, К., Никси, Д. и Сатпаев, Д. Режим доступа <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8054-RUSSIAN-Kazakhstan-Report-FINAL.pdf>

14 Евразийский банк развития. (2016). Интеграционный барометр ЕАБР-2016. Режим доступа https://eabr.org/upload/iblock/083/edb_centre_2016_report_40_1_edb_integration_barometer_rus.pdf

15 Казахский политолог: «В Украине решается судьба не только ее самой, но и всего постсоветского мира». (2014, ноябрь 26). УНИАН. Режим доступа <https://www.unian.net/politics/1014258-kazahskiy-politolog-v-ukraine-reshaetsya-sudba-ne-tolko-ee-samoy-no-i-vsego-postsovetского-mira.html>

16 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

17 Троценко, П. (2018, ноябрь 21). Уроки украинского: Евромайдан и казахстанское общество. Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/ukraine-euromaidan-2014-kazakhstan/29612134.html>

18 Меруерт Махмутова, директорка Public Policy Research Center, розмова від 24/2/2020

Українська революція актуалізувала питання зовнішньополітичного курсу України. В експертній спільноті підтримали євроінтеграційні прагнення українського суспільства, вбачаючи в них форму відсічі імперським зазіханням Росії. Майдан сприймався як прощання української держави з «родиною [пострадянських] братських народів»^(ibid). Цей жест зовнішньополітичної визначеності був сприйнятий схвально не тільки аналітиками, а й ширшою аудиторією¹⁹. Споживачі російського контенту засуджували український курс на вступ у ЄС і пізніше НАТО, вважаючи цей вибір нав'язаним Україні західними країнами.

2. УКРАЇНСЬКІ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: УКРАЇНА ЯК ПРИКЛАД МОЖЛИВОСТІ ЗМІН

Із 2014 по 2019 роки Казахстан пережив декілька важливих змін, які дещо похитнули стабільність у країні. Відбулися масові несанкціоновані акції протесту проти продажу землі²⁰, почалась чергова хвиля еміграції²¹ і знизився рівень добробуту населення²². «Напівтранзит» влади від Нурсултана Назарбаєва його наступнику Касим-Жомарт Токаєву, який розпочався 19 березня 2019 року, також надав поштовх для «транзиту свідомості»²³ і зростанню запиту на демократичні зміни²⁴.

**Українська президентська кампанія
викликала в Казахстані хвилю
дискусій про розвиток демократії
в Україні.**

Президентські вибори, проведені у Казахстані 9 червня 2019 року, не були інклюзивними, а результат перегонів був відомий заздалегідь. Паралельно із цими виборами, в Україні проходила президентська кампанія, яка відбулась у більш відкритий спосіб. Громадські активісти та опозиціонери Казахстану уважно стежили за її перебігом²⁵. Вона стала тим магнітом, який притягнув увагу громадянського суспільства Казахстану до ширшого

кола питань — українського виборчого процесу, конкуренції серед кандидатів, і викликав хвилю дискусій про розвиток демократії в Україні. Завдяки неординарності кампанії Володимира Зеленського українські президентські вибори зацікавили й ширшу аудиторію казахстанців²⁶.

¹⁹ Газіз Абішев, політичний оглядач, розмова від 24/2/2020

²⁰ *Kazakhstan's land reform protests explained*. (2016, April 28). BBC. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-asia-36163103>

²¹ Ергалиев, Г. (2018, сентябрь 6). «Все идет к тому, что Казахстан из многонациональной страны превратится в мононациональную». Zona KZ. Режим доступа <https://zonakz.net/2018/09/06/vse-idet-k-tomu-cto-kazakhstan-iz-mnogonacionalnoj-strany-prevratitsya-v-mononacionalnuyu/>

²² Земельный бунт и революция в Казахстане: сколько продержится Назарбаев. (2016, май 25). News 24 Online. Режим доступа <https://newsonline24.com.ua/zemelnyj-bunt-i-revoljuciya-v-kazaxstane-skolko-proderzhitsya-nazarbaev/>

²³ Год полутранзита. Казахстан-2019 глазами Досыма Сатпаева. (2019, декабрь 25). Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/process/expertise/god_polutranzita_kazahstan-2019_glazami_dosyima_satpaeva/

²⁴ Стабільність vs зміни. Чому перша за 30 років зміна президента в Казахстані спровокувала протести. (2019, червень 15). НВ. Режим доступу <https://nv.ua/ukr/world/countries/stabilnist-vs-zmini-chomu-persha-za-30-rokiv-zmina-prezidenta-v-kazahstani-sprovokuvala-protesti-50026908.html>

²⁵ Мамашулы, А. (2019, апрель 3). Зеленский заставил встрепетаться казахстанских активистов? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zelenskiy-zastavil-vstrepenutsya-kazakhstanskikh-aktivistov/29858284.html>

²⁶ Айгуль Жарилгасова, колишня адвокаційна менеджерка *People in Need*, розмова від 29/2/2020

Українські передвиборчі перегони сприймалися серед казахстанських активістів та опозиції як неординарна подія, яка має реальне значення для політичного процесу²⁷. «Для багатьох у Казахстані це був знак того, що в Україні хоч щось змінюється»²⁸. Відкритість виборчого процесу, у тому числі, проведення жвавих дебатів і можливість для непрофесійного політика взяти участь у виборах контрастували з обранням Токаєва в Казахстані і створювали образ України як держави, що демонструє поступ у демократичних процесах. На відміну від України в Казахстані кандидатом у президенти не може бути людина, яка не працювала в державних органах або на виборчих позиціях менш як п'ять років. Перемога Володимира Зеленського — російськомовного українця єврейського походження, якого в другому турі обрала переважна більшість українських громадян — також допомогла пом'якшити дію російської пропаганди і ускладнити притаманне їй змальовування України як притулку радикалів і націоналістів.

«Фактор» або «феномен» Зеленського широко згадується в медіа в різних контекстах^{29,30,31}. Як демонструє опитування експертів, в Казахстані цей «феномен» можна розкрити через два виміри, які часто перетинаються — креативний (формат кампанії) і демократичний (несистемний політик, обраний більшістю в ході вільних виборів).

Формат кампанії Зеленського здобув особливу популярність серед молодих казахстанських активістів³². По-перше, через те, що молоді люди не надто пріоритизують стабільність і, обираючи між можливістю змінити своє життя на краще і усталеним порядком, можуть продемонструвати більше відкритості до змін, ніж їхні батьки. По-друге, Зеленський послуговувався сучасними методами комунікації, активно і впевнено використовуючи соціальні мережі³³. Кожен із шести казахстанських експертів, коментуючи кампанію Зеленського, відзначав, що він «молодий» — як у порівнянні з казахстанськими президентами, так і загалом за стилем своєї поведінки.

Позаяк кампанія Зеленського є частиною глобальних трендів щодо використання політиками для своїх кампаній інтерактивних можливостей соцмереж^(ibid), можна припустити, що молоді казахстанські активісти бачили в ньому уособлення сучасності, якого бракує їх місцевому політикуму³⁴. У Казахстані «феномен Зеленського» набув особливої популярності на тлі сплеску протестних настроїв, які підтримувала й частина казахстанської молоді³⁵. Попри

У Казахстані «феномен Зеленського» набув особливої популярності на тлі сплеску протестних настроїв, які підтримувала й частина казахстанської молоді.

27 Мамашулы, А. (2019, апрель 3). Зеленский заставил востребоваться казахстанских активистов? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zelenskiy-zastavil-vstrepenutsya-kazakhstanskikh-aktivistov/29858284.html>

28 Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

29 Ржеутская, Л. (2019, апрель 2). Феномен Зеленского: шоумен объединил Украину? Deutsche Welle. Режим доступа <http://tiny.cc/bd9jlz>

30 The Zelensky phenomenon. (2019, July 31). Eurozine. Retrieved from <https://www.eurozine.com/the-zelensky-phenomenon/>

31 Carnegie Moscow centre. (2019, January 28). Skorkin, K. How a comedian will change Ukraine's election. Retrieved from <https://carnegie.ru/commentary/78218>

32 Айгерім Сейтенова, керівниця програмного департаменту ГО «Еркіндік Қанати», розмова від 4/3/2020

33 Дорош, С. (2019, квітень 11). «Чорне Зе!» Чому і як перемагають технології на виборах-2019. BBC. Режим доступу <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47851688>

34 Стабільність vs зміни. Чому перша за 30 років зміна президента в Казахстані спровокувала протести. (2019, червень 15). НВ. Режим доступу <https://nv.ua/ukr/world/countries/stabilnist-vs-zmini-chomu-persha-za-30-rokiv-zmina-prezidenta-v-kazahstani-sprovokovala-protesti-50026908.html>

35 Досым Сатпаев. Поствыборные тезисы. (2019, июнь 11). Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/life/opinion/dosym_satpaev_postvyibornye_tezisy/

те, що більшість молоді Казахстану можна вважати аполітичною³⁶, опитування свідчить, що частка молодих людей, які хотіли б впливати на розвиток своєї країни, є доволі високою — 60%³⁷.

Ймовірно, молоді казахстанські активісти виявилися сприйнятливими до комунікації Зеленського й тому, що «в освітньому сегменті Казахстан ще у 1993 році взяв курс на вестернізацію»³⁸. У державі працює «Болашак» — програма підтримки освіти у західних університетах, завдяки якій стипендії на навчання вже отримали понад 13 тисяч казахстанських студентів³⁹. До того ж, молодь багато подорожує і залучена до різних міжнародних проектів і освітніх програм, частина з яких імплементується й в Україні⁴⁰.

Перебігом української президентської кампанії цікавились й казахстанці, які в принципі стежать за політичними подіями і намагаються отримати інформацію з різних джерел. Для таких мешканців Казахстану важливим майданчиком для спілкування є Facebook⁴¹, в якому, здебільшого в позитивній тональності, обговорювали перебіг кампанії Зеленського і висловлювали побажання оновити власну еліту за українською моделлю⁴². Посилання на «український досвід» було замаскованою формою осуду казахстанського істеблішменту, критикувати який у відвертий спосіб не завжди безпечно⁴³.

Посилання на «український досвід» було замаскованою формою осуду казахстанського істеблішменту, критикувати який у відвертий спосіб не завжди безпечно.

На протигагу політично активним казахстанцям більша частина населення Казахстану не надто стежила за перебігом виборчої кампанії в Україні. Це можна пояснити тим, що переважна більшість казахстанців загалом не цікавиться політичними процесами, адже не вважає, що може впливати на життя в країні⁴⁴. Відповідаючи на запитання «Чому ви не бажаєте брати участь в політиці?», 58% казахстанців у 2017 році відповіли, що політикою мають опікуватись політики (ibid). Відтак, малоімовірно, що аполітичне населення

шукало та порівнювало інформацію щодо українських виборів в міжнародних медіа. Імовірно, суттєва частина цієї аудиторії опинилась під впливом російських медіа, які зображували Зеленського доволі стримано. Ставлення до нього було радше нейтральним, ніж відверто негативним. Зокрема, казахстанські франшизи російських медіа зображували Зеленського як менш радикальну альтернативу Петру Порошенку і очікували від нього більш поміркованої політики⁴⁵.

³⁶ Меруерт Махмутова, директорка *Public Policy Research Center*, розмова від 24/2/2020

³⁷ Ebert Foundation Kazakhstan. (2016). Umbetaliyeva, T., Rakisheva, B., & Teschendorf, P. Youth in Central Asia: Kazakhstan. Almaty. (pp.137-138; p. 147). Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasakhstan/13343.pdf>

³⁸ Газіз Абішев, політичний оглядач, розмова від 24/2/2020

³⁹ Omirgazy, D. (2018, April 27). Kazakhstan's Bolashak Programme has awarded 12,831 scholarships in 25 years. The Astana Times. Retrieved from <https://astanatimes.com/2018/04/kazakhstan-bolashak-programme-has-awarded-12831-scholarships-in-25-years/>

⁴⁰ Global Campus of Human Rights. Retrieved from <https://gchumanrights.org/about-us/venues/caucasus.html>

⁴¹ Central Asian Bureau for Analytical Reporting. (2019, июнь 7). Султан, А. О чем говорят протестные настроения в Казахстане? Режим доступа <https://cabar.asia/ru/o-chem-govoryat-protestnye-nastroeniya-v-kazahstane/>

⁴² Мамашулы, А. (2019, апрель 3). Зеленский заставил востребоваться казахстанских активистов? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zelenskiy-zastavil-vstrepenutsya-kazakhstanskikh-aktivistov/29858284.html>

⁴³ Урналиев, С. (2019, март 19). Подавление активности ради «стабильности»? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/citizen-activism-in-kazakhstan/29827916.html>

⁴⁴ Казахстанцы и политика: жизнь в параллельных вселенных. (2017, май 4). Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/stats/kazakhstantsyi_i_politika_jizn_v_parallelnyih_vseennyih/

⁴⁵ Стешин, Д. (2019, апрель 24). Почему украинцы проголосовали за Зеленского. Комсомольская Правда в Казахстане. Режим доступа <https://www.kp.kz/daily/26971.3/4025816/>

Зовнішньополітична програма Володимира Зеленського сприймалась здебільшого як продовження курсу України на інтеграцію до ЄС і НАТО. Казахстанські експерти цей орієнтир бачили як незворотній, позаяк було відчуття, що нова українська еліта підтримує інтеграційні процеси і розвиватиме відносини з іншими країнами так, як це робила попередня влада⁴⁶. Спадкоємність у питанні зовнішньої політики очікувалась насамперед на стратегічному рівні, з можливістю змін лише в тактиці поведінки нової влади⁴⁷. Щодо відносин із Росією, деякі експерти були скептично налаштовані щодо спроможності Зеленського протистояти Путіну та арсеналу гібридних технологій, яким володіють російські політики⁴⁸. Плани Зеленського щодо урегулювання конфлікту на Донбасі не були достатньо висвітлені в казахстанських медіа. Загалом українські президентські вибори цікавили громадянське суспільство Казахстану радше відкритістю виборчого процесу, ніж змістом політичних програм кандидатів. З-поміж конкретних очікувань, можна назвати боротьбу з корупцією. За словами казахстанських експертів⁴⁹, українська корупція й надалі вважається ендемічним явищем, і з новою українською владою також пов'язували сподівання, що вона здатна знизити її рівень.

За виборами у Верховну Раду казахстанське громадянське суспільство настільки активно не стежило. По-перше, через те, що українська і казахстанська президентські кампанії відбулися майже одночасно і дозволяли проводити паралелі між цими подіями в режимі реального часу, а вибори в казахстанський парламент заплановані лише на 2021 рік. По-друге, вибори в Верховну Раду не були настільки яскравим і емоційним явищем, як президентські перегони, і тому казахстанські медіа приділяли їм менше уваги, ніж виборам у президенти. Проте декілька медіа висвітлювали процес оновлення українського парламенту⁵⁰, зазначаючи, що популярність партії «Слуга народу» («СН») можна пояснити впливом того ж чинника, що допоміг Зеленському стати президентом — бажання українців перезавантажити політичну систему⁵¹. Писали й про участь у виборах нових політичних сил, зокрема і «Голосу», про більше різноманіття серед політиків, й про те, що громадяни мали можливість впливати на зміну кандидатів у виборчому списку «СН»⁵². Казахстанські експерти схвально оцінювали те, що попередня влада не створювала непереборних перешкод для своїх конкурентів, хоча володіла необхідним адміністративним ресурсом⁵³.

46 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

47 Кушкумбаев, С. (2019, май 6). Куда Зеленский поведет Украину: взгляд из Казахстана. Евразия Эксперт. Режим доступа <https://eurasia.expert/kuda-zelenskiy-povedet-ukrainu-vzglyad-iz-kazakhstan/>

48 Газіз Абішев, політичний оглядач, розмова від 24/2/2020

49 Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

50 В Украине проходят выборы в Раду. Почему это важно. (2019, июль 21). Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/news/2019/07/21/newsid_204118

51 «Слуга народа» лидирует на парламентских выборах в Украине. (2019, июль 22). 24.kz. Режим доступа <https://24.kz/ru/news/in-the-world/item/329772-sluga-naroda-lidiruet-na-parlamentskikh-vyborakh-v-ukraine>

52 Нурланова, Ж. (2019, июль 18). Тамада и лидер «Океана Эльзы»: кто хочет стать депутатом Рады в Украине. Tengrinews. Режим доступа <https://tengrinews.kz/article/tamada-lider-okeana-elzyi-hochet-stat-deputatom-radyi-1231/>

53 Тогузбаев, К. (2019, апрель 22). Все возможно? Взгляд из Казахстана на выборы в Украине. Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-ukraine-election-zelenskiy-poroshenko/29896772.html>

3. ПОВТОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ?

Українські президентські вибори 2019 року збіглися у часі з посиленням опозиційних і протестних настроїв у Казахстані, яке відбулось на тлі зміни казахстанських президентів⁵⁴. Зі 100 відео, які видає пошук на Youtube за словами «Зеленський Казахстан», 10 роликів присвячені обговоренню можливості повторити український досвід у казахстанських умовах. Назви деяких відео говорять самі за себе: «Токаєв VS Зеленський. Новорічне привітання. Порівняння. Відчуй різницю»⁵⁵, «Чи може в Казахстані з'явитися свій Зеленський?»⁵⁶, «Назарбаєв пішов: чи чекати Казахстану на свого Зеленського?»⁵⁷ тощо.

Зі 100 відео, які видає пошук на Youtube за словами «Зеленський Казахстан», 10 роликів присвячені обговоренню можливості повторити український досвід у казахстанських умовах.

Український приклад дав казахстанським активістам та опозиції надію на те, що виборчий процес може проходити з активнішою участю народу і з залученням нових політиків. Під час президентських виборів у Казахстані програма і лозунг головного опозиційного лідера Аміржан Косанова повторювали стиль і риторику кампанії Володимира Зеленського⁵⁸. Для тих казахстанців, які ще з 2014 року симпатизували Україні, президентські вибори 2019 року стали success story української демократії. Закликаючи наслідувати приклад України,

політолог Досим Сатпаєв писав, що «попри всі політичні бурі й ризики, ті ж Киргизстан, Україна, Вірменія чи Грузія вже на голову вище нас в плані політичного розвитку, тому що, набиваючи ґулі і роблячи помилки на своєму шляху, все-таки намагаються рухатися вперед»⁵⁹. В експертній спільноті українські вибори часто сприймалися як заклик казахстанцям прокинутись від летаргійного сну і спробувати лібералізувати своє політичне життя⁶⁰.

Є і менш оптимістичні оцінки. Ліберально налаштовані громадяни, навіть докладаючи значних зусиль задля демократизації Казахстану, часто розуміють, що зміни, які відбулися в Україні, малоімовірні в «азійській країні, де люди завжди тужитимуть за сильною рукою»⁶¹. Водночас політично активні казахстанці часом розглядають Україну як одну з країн, в яку вони б хотіли переїхати жити⁶². Серед причин — спільний проміжок історії, можливість спілкуватися російською

⁵⁴ Лиллис, Д. (2019). Политические и гражданские свободы и права человека. Доклад Chatham House. Казахстан: испытание «транзитом власти». Бор, А., Брауэр, Б., Гулд-Дэвис, Н., Касенова, Н., Лиллис, Д., Маллинсон, К., Никси, Д. и Сатпаев, Д. Режим доступа <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8054-RUSSIAN-Kazakhstan-Report-FINAL.pdf>

⁵⁵ Токаев VS Зеленский. Новогоднее Поздравление. Сравнение. Почувствуй Разницу. (2020, январь 1). Бай Мемлекет. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=2dhMdPjrefY>

⁵⁶ Может ли в Казахстане появиться свой Зеленский? (2019, апрель 1). За нами уже выехали. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=rMuK8BI9XqU>

⁵⁷ Уход Назарбаева: ждать ли Казахстану своего Зеленского? (2019, апрель 23). BBC. Режим доступа https://www.youtube.com/watch?v=E4HO_18ezHA

⁵⁸ Лукаш, И. (2019, июнь 12). Что происходит в Казахстане и при чем тут Зеленский. Главред. Режим доступа <https://glavred.info/opinions/10076639-chto-proishodit-v-kazahstane-i-pri-chem-tut-zelenskiy.html>

⁵⁹ Мамашулы, А. (2019, апрель 3). Зеленский заставил встрепенуться казахстанских активистов? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zelenskiy-zastavil-vstrepenutsya-kazakhstanskikh-aktivistov/29858284.html>

⁶⁰ Тогузбаев, К. (2019, апрель 22). Усе можливо? Взгляд из Казахстана на выборы в Украине. Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-ukraine-election-zelenskiy-poroshenko/29896772.html>

⁶¹ Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

⁶² Ергалиев, Г. (2018, сентябрь 6). «Все идет к тому, что Казахстан из многонациональной страны превратится в мононациональную». Zona KZ. Режим доступа <https://zonakz.net/2018/09/06/vse-idet-k-tomu-chto-kazakhstan-iz-mnogonacionalnoj-strany-prevratitsya-v-mononacionalnuyu/>

і відчуття, що Україна є відносно вільною країною⁶³. Деякі опозиціонери переїжджають до України через утиски з боку казахстанської влади, та на новому місці часом постають перед труднощами в отриманні статусу політичних біженців⁶⁴. На запитання, чому було обране саме Україну, опозиціонер Ермек Наримбай відповів: «Уся [казахстанська] опозиція останні три-чотири роки билася за Україну. Ми захищали вас, переживали, вболівали за вас» (ibid).

Українські вибори часто сприймалися як заклик казахстанцям прокинутися від летаргійного сну і спробувати лібералізувати своє політичне життя.

4. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ

На початку президентської кампанії багато казахстанців, які стежили за українськими виборами, сприймали Володимира Зеленського здебільшого як артиста і шоумена⁶⁵. «Перемога Дональда Трампа вже підготувала свідомість казахстанців до появи такого політика на пострадянському просторі»⁶⁶. Ті казахстанці, які знали кандидата Зеленського завдяки його роботі на телебаченні і в кіно, поставились до нього із зацікавленістю і гумором. «Іронія стала фундаментом любові до Зеленського», як зазначають у відео каналу «За нами уже выехали»⁶⁷. Зеленський увійшов до переліку особистостей, які «здивували Казахстан» у 2019 році⁶⁸. Згодом набуття Зеленським статусу глави держави змінило ставлення казахстанців до нього, і в ньому більше не вбачали виключно артиста⁶⁹. Перемога на виборах додала йому політичної ваги, але досі поширеним є сприйняття українського президента передовсім як артиста.

У Казахстані вже існує сприйняття українців як творчої нації, і сучасні методи комунікації Володимира Зеленського змогли посилити цей образ «креативної України»⁷⁰. Новорічне звернення українського президента привернуло увагу багатьох казахстанців, які поширювали і обговорювали це відео в соціальних мережах, відзначаючи якість й емоційність ролика⁷¹.

У Казахстані вже існує сприйняття українців як творчої нації, і сучасні методи комунікації Володимира Зеленського змогли посилити цей образ «креативної України».

Серіал «Слуга народу» показували раніше на одному з казахстанських телеканалів, що може пояснити доволі високу впізнаваність Зеленського як актора. У місцевих медіа також згадували, як у випуску «95 кварталу» Володимир

⁶³ Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

⁶⁴ Ромалійская, И., Денисенко, Л. (2017, март 10). Казахстанским оппозиционерам не дают политическое убежище в Украине. Громадське радіо. Режим доступу <https://hromadske.radio/ru/podcasts/kyiv-donbas/kazahstanskim-oppozicioneram-ne-dayut-politicheskoe-ubezhishche-v-ukraine>

⁶⁵ Фатьянова, У. (2019, декабрь 30). Назарбаев, Дорн и Зеленский. Люди, которые удивили нас в 2019 году. InformБюро. Режим доступу <https://informburo.kz/stati/nazarbaev-dorn-i-zelenskiy-lyudi-kotorye-udivili-nas-v-2019-godu.html>

⁶⁶ Газіз Абішев, політичний оглядач, розмова від 24/2/2020

⁶⁷ Может ли в Казахстане появиться свой Зеленский? (2019, апрель 1). За нами уже выехали. Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=rMuK8BI9XqU>

⁶⁸ Фатьянова, У. (2019, декабрь 30). Назарбаев, Дорн и Зеленский. Люди, которые удивили нас в 2019 году. InformБюро. Режим доступу <https://informburo.kz/stati/nazarbaev-dorn-i-zelenskiy-lyudi-kotorye-udivili-nas-v-2019-godu.html>

⁶⁹ Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

⁷⁰ Айгуль Жарилгасова, колишня адвокаційна менеджерка People in Need, розмова від 29/2/2020

⁷¹ Токаев VS Зеленский. Новогоднее Поздравление. Сравнение. Почувствуй Разницу. (2020, январь 1). Бай Мемлекет. Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=2dhMdPjrefY>

Зеленський пожартував над сенаторкою Бирганим Айтимовою, порівнявши її промову з «фірмовим стилем» комунікації Віталія Кличка⁷². Писали й про те, що у виборчому штабі майбутнього президента України працювали казахстанці: «За словами кандидата [Зеленського], творча молодь, в тому числі коміки з Росії і Казахстану, тягнуться до України»^(ibid). Прикметно, що проросійські мас-медіа описували Зеленського як «коміка і російсько-українського бізнесмена»⁷³, ніби намагаючись приписати частину української «м'якої сили» Росії.

За даними кількісних опитувань, які були проведені в рамках цього дослідження, сприйняття української масової культури в Казахстані експерти оцінюють доволі високо — на 7 балів із 10. Культурний продукт із України, передусім, музика, потрапляють на казахстанський ринок і стають відомими, якщо містять російськомовний контент (Іван Дорн, Монатік, Потап і Настя Каменських)⁷⁴. Водночас у Казахстані велику популярність здобуло шоу «Голос країни», в якому взяли участь декілька казахстанських виконавців. Одна з них під час конкурсу виконувала українською мовою пісню гурту «Hardkiss»⁷⁵. Відео з її піснею зібрало 4,5 млн. переглядів і потрапило в тренди Youtube. «У нас в Казахстані це шоу дивляться багато людей»^(ibid). Популярними є й пісні «Океану Ельзи»⁷⁶.

У 2018 році був знятий фільм «Qarakoz», українсько-казахстанський фільм жахів⁷⁷.

Цікавим є ставлення до Тараса Шевченка. Під час свого десятирічного заслання на казахстанському півострові Мангишлак український поет багато спілкувався з місцевими і присвятив їм свої картини й малюнки⁷⁸. Після його звільнення країною почали ширитись легенди про нащадків, яких він начебто лишив у Казахстані⁷⁹. Коли у 1964 році місто Актау отримало нову назву — Шевченко, з'явилося припущення, що ініціював перейменування один із таких далеких родичів поета⁸⁰. Місту була повернута стара назва Актау лише в 1991 році. До «акина Тарази»⁸¹ (казах. — поета Тараса) досі зберігається поважне ставлення, а деякі казахстанці вважають його частиною своєї культури⁸².

⁷² Исаев, А. (2019, март 15). Украину возглавит комик Владимир Зеленский? Экспресс К. Режим доступа https://express-k.kz/news/politekonomiya/ukrainu_vozglavit_komik_vladimir_zelenskiy-138260

⁷³ Филимонова, А. (2019, март 30). Выборы на Украине может выиграть шоумен Зеленский. Уральская неделя. Режим доступа <https://www.uralweek.kz/2019/03/30/vybory-v-ukraine-mozhet-vyigrat-shoumen-zelenskij/>

⁷⁴ Розмова з представником українсько-казахстанської креативної агенції, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

⁷⁵ Индира Едильбаева — «Мелодія» — выбор вслепую — Голос страны 10 сезон. (2020, лютий 2). 1+1. Режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=B9zYj24ZAm0&feature=share>

⁷⁶ Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

⁷⁷ Страшные истории для рассказа у костра. Yocity. Режим доступа <https://yocity12.com/afisha/kino/strashnye-istorii-dlya-rasskaza-u-kotra/>

⁷⁸ Дорошенко, Е. (2017, январь 25). Об истории актауских памятников Тарасу Шевченко и Владимиру Ленину. Тумба.kz. Режим доступа https://tumba.kz/vse-o-mangistau/57-vse-o-mangistau/23051-pamyatniki_leninu_i_shevchenko.html

⁷⁹ Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

⁸⁰ Дорошенко, Е. (2017, январь 25). Об истории актауских памятников Тарасу Шевченко и Владимиру Ленину. Тумба.kz. Режим доступа https://tumba.kz/vse-o-mangistau/57-vse-o-mangistau/23051-pamyatniki_leninu_i_shevchenko.html

⁸¹ «Акын-Тарази» – «поэт Тарас». (2017, апрель 15). Qazaqstan tarihy. Режим доступа <https://e-history.kz/ru/publications/view/3036>

⁸² Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

5. СПРИЙНЯТТЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

«Феномен» Зеленського був спалахом, який яскраво вибухнув в інформаційному просторі Казахстану, проте політична діяльність вже обраного глави української держави не отримала значної популярності. В експертній спільноті існує думка, що це можна пояснити браком російськомовних новин із України, які б висвітлювали українську політику⁸³. Під час передвиборчої кампанії російськомовні повідомлення Володимира Зеленського увірвались в інформаційний простір Казахстану, потіснили російську пропаганду і представили свою версію подій в Україні. Після вступу на посаду глави держави Зеленський, який під час кампанії послуговувався як російською, так і українською, перейшов на офіційну мову. Після того, як його російськомовні повідомлення зникли з інформаційного простору Казахстану, їхнє місце знову окупувала російська пропаганда, яка зображує Україну у вигідний для Росії спосіб.

Після того, як російськомовні повідомлення Володимира Зеленського зникли з інформаційного простору Казахстану, їхнє місце окупувала російська пропаганда, яка зображує Україну у вигідний для Росії спосіб.

Аналіз 22 посилань на казахстанські медіа, які видає Google-пошук на запит «Зеленський Казахстан» за шість місяців (березень — серпень 2019 року) показує, що під час передвиборчих кампаній в Україні і Казахстані медіа здебільшого аналізували можливий вплив «феномену Зеленського» на казахстанську політику⁸⁴, те, як можуть змінитися відносини між країнами⁸⁵ і чи може в Казахстані з'явитися несистемний політик⁸⁶. Вивчення аналогічної кількості посилань за наступні шість місяців (вересень 2019 — березень 2020) показує, що після перемоги і перших місяців роботи Зеленського казахстанські мас-медіа висвітлювали зустрічі Токаєва і Зеленського, участь українського президента в переговорах «нормандської четвірки», реакцію Зеленського на пропозицію Назарбаєва перенести переговори з урегулювання конфлікту навколо Донбасу в Казахстан тощо. Після перемоги Володимира Зеленського на виборах казахстанські журналісти писали про події в Україні переважно в контексті зовнішньої політики і приділяли незначну увагу конкретним реформам нової влади.

Через рік після оновлення влади в зовнішньополітичному контексті Україна залишалася для багатьох мешканців Казахстану країною в процесі «європеїзації»⁸⁷. Незмінність курсу України на інтеграцію з ЄС і НАТО виглядає для них цілковито логічною, адже у 2014 році український народ зробив свій вибір, і політикам доводиться дослухатися до цього рішення⁸⁸. Казахстанські медіа висвітлювали ситуацію навколо можливого імпічменту Дональду Трампу, зазначаючи, що Зеленський опинився у складному становищі і, ймовірно, намагатиметься зберегти нейтралітет, аби не нашкодити інтересам України⁸⁹. Деякі казахстанці можуть цікавитись новинами з України або

⁸³ Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

⁸⁴ Мамашулы, А. (2019, апрель 3). Зеленский заставил встrepенуться казахстанских активистов? Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zelenskiy-zastavil-vstrepennutsya-kazakhstanskikh-aktivistov/29858284.html>

⁸⁵ «Украина устремлена в Европу»: изменятся ли отношения Казахстана и Украины при президентстве Зеленского. (2019, апрель 23). Караван. Режим доступа <https://www.caravan.kz/news/ukraina-ustremlena-v-evropu-izmenyatsya-li-otnosheniya-kazakhstana-i-ukrainy-pri-prezidentstve-zelenskogo-535494/>

⁸⁶ Аскарлов, А. (2019, апрель 9). Может ли в Казахстане появиться свой Владимир Зеленский? Капитал. Режим доступа <https://kapital.kz/gosudarstvo/77335/mozhet-li-v-kazakhstane-poyavitsya-svoy-vladimir-zelenskiy.html>

⁸⁷ Айгерім Сейтенова, керівниця програмного департаменту ГО «Еркіндік Қанати», розмова від 4/3/2020

⁸⁸ Айгуль Жарилгасова, колишня адвокаційна менеджерка People in Need, розмова від 29/2/2020

⁸⁹ Миллер, К. (2019, сентябрь 23). Политические баталии в США и «опасное» положение Зеленского. Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/amid-trump-biden-tug-of-war-anxious-ukraine-ponders-how-to-proceed/30178792.html>

про Україну, сподіваючись продовжити поставки газу українській державі, які були зупинені у 2019 році через російські санкції⁹⁰.

Пересічний казахстанець дійсно мало знає про те, чим живе Україна через рік після зміни президентської і парламентської влади. Серед опитаних експертів наявні такі думки: «Якщо українці розчаровані в політиці нової влади і президента, до Казахстану ці звістки ще не докотилися»^(ibid); «Українському президенту потрібен час на розв'язання внутрішніх проблем, ще зарано робити висновки. Щодо Донбасу треба діяти рішучіше, без компромісів, і давати відсіч російському ворогові»⁹¹; «Про Україну майже не чути зараз, основні канали інформації — спілкування у Facebook й публікації «Радио Азаттык». Конфлікт на Донбасі сприймається як заморожений, але багато людей чули про звільнення полонених»⁹²; «Помітно, що і досі в Україні відсутня спадкоємність реформ. Нова влада повторює те, що робили, зокрема, ще за часів Ющенка»⁹³. У казахстанському сегменті Facebook вірусним стало відео, в якому Зеленський виганяє з наради секретаря Бориспільської міськради»⁹⁴. Цей сюжет сприймався деякими активістами як демонстрація спроможності Зеленського розв'язувати питання без надмірної офіційності⁹⁵.

Про діяльність оновленої Верховної Ради в Казахстані не дуже відомо, що знову-таки можна пояснити браком висвітлення українських подій. У мас-медіа з'являлись публікації^{96,97} про ухвалення Законів про зняття депутатської недоторканості⁹⁸, імпічмент президенту⁹⁹, відкриття ринку землі¹⁰⁰ і про відставку прем'єр-міністра¹⁰¹.

У громадських активістів Казахстану Україна іноді асоціюється з можливим порушенням прав людини в контексті недотримання статті 33 Конвенції про статус біженців¹⁰², яка забороняє висилати біженців до країни, де їхньому життю чи свободі загрожуватиме небезпека. Зокрема, деяким казахстанським опозиціонерам, які перебувають в Україні, загрожує примусове повернення до Казахстану¹⁰³.

90 Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

91 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

92 Айгерім Сейтенова, керівниця програмного департаменту ГО «Еркіндік Қанати», розмова від 4/3/2020

93 Меруерт Махмутова, директорка Public Policy Research Center, розмова від 24/2/2020

94 «Вийди звідси, розбійник ти. Погано чуєш?» – Зеленський вигнав з наради секретаря міськради Борисполя – відео. (2019, липень 10). Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/video/30048193.html>

95 Айгерім Сейтенова, керівниця програмного департаменту ГО «Еркіндік Қанати», розмова від 4/3/2020

96 Парламент Украины ограничил депутатскую неприкосновенность. (2019, сентябрь 3). Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/30144161.html>

97 Парламент Украины принял закон о продаже земли. (2020, март 31). Радио Азаттык. Режим доступа <https://rus.azattyq.org/a/30519250.html>

98 Верховна Рада України. (2019, вересень 3). Закон «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20>

99 Верховна Рада України. 2019, вересень 23). Проект Закону про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент). Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66240

100 Верховна Рада відкрила ринок землі. (2020, березень, 31). Економічна правда. Режим доступу <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/31/658713/>

101 Премьер-министр Украины написал заявление об отставке. (2020, март 4). Forbes Kazakhstan. Режим доступа https://forbes.kz/news/2020/03/04/newsid_220336

102 Верховна Рада України. (2002). Конвенція про статус біженців. Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011

103 Казахстанська журналістка просить статусу біженця в Україні попри відмову. (2020, березень 19). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2855024-kazhastanska-zurnalistka-prosit-statusu-bizenca-v-ukraini-popri-vidmovu.html>

6. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСОЛЬСТВА І ВПЛИВІВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Казахстанські експерти вважають, що Посольство України в Казахстані є не дуже помітним і наразі не може суттєво сприяти посиленню української «м'якої сили». За десятибальною шкалою діяльність Посольства оцінюють лише на 4,2 бала. На своєму сайті Посольство регулярно публікує заяви щодо конфлікту на Донбасі і анексії Криму й організовує заходи, спрямовані на популяризацію українського бізнесу і культури. Зусилля, яких докладає Посольство для підтримки зацікавленості до української історії і культури, є важливими. Проте малоймовірно, що такі заходи, як конкурс читців віршів Тараса Шевченка¹⁰⁴ і фестивалі народної творчості¹⁰⁵ допомагають промотувати Україну саме як сучасну країну. Етноцентричні підходи радше призводять до консервації того образу, який уже не повною мірою відповідає стану речей в Україні і тенденціям в сучасній українській культурі.

Етнічні українці Казахстану становлять 2,1% від казахстанського населення (2017 рік)¹⁰⁶. На думку експертів, впливовість української громади можна оцінити на 3,2 бала з 10. У своєму інтерв'ю місцевій газеті голова Ради українців Казахстану, говорить про те, що представники української спільноти впливають на казахстанське суспільне життя за допомогою фестивалів народної творчості і етнокультурних гуртків¹⁰⁷. Асоціація «Українці Казахстану» об'єднує десятки неприбуткових організацій, які регулярно організують «республіканські гала-концерти», видають українські газети і підтримують роботу недільних шкіл¹⁰⁸. Ця діяльність дійсно значуща для української діаспори, проте її вплив на життя Казахстану є радше мінімальним.

Водночас професіоналізм українців, які живуть у Казахстані або працюють з казахстанськими компаніями, можна розглядати як важливу складову української «м'якої сили». У Казахстані цінують українських професіоналів зі сфер ресторанного бізнесу, маркетингу і реклами¹⁰⁹. Особливий попит на топ-менеджерів, які розвивають бізнес і мають сильну експертизу в технологіях і розумінні процесів: «Саме тому, що українці в Казахстані часто працюють топ-керівниками, це і формує імідж [української] нації»¹¹⁰. Багато українських IT-експертів працюють у Казахстані або співпрацюють із казахстанськими компаніями віддалено¹¹¹. Існує думка, що українці відповідально ставляться до своєї роботи і є надійними партнерами в бізнесі¹¹². Проте журналіст обізнаний із декількома історіями про незадоволення казахстанських корпорацій

Професіоналізм українців, які живуть у Казахстані або працюють з казахстанськими компаніями, можна розглядати як важливу складову української «м'якої сили».

¹⁰⁴ Посольство України в Республіці Казахстан. (2020, лютий 24). В український недільний школі «Рідне Слово» відбувся конкурс читців віршів Шевченка. Режим доступу <https://kazakhstan.mfa.gov.ua/news/v-ukrayinskij-nedilnij-shkoli-ridne-slovo-vidbuvsya-konkurs-chitciv-virshiv-shevchenka>

¹⁰⁵ Самобытная украинская культура. (2019, октябрь 29). Вечерняя Астана. Режим доступа <http://vechastana.kz/samobytnaya-ukrainskaya-kul-tura/>

¹⁰⁶ Посольство України в Республіці Казахстан. (2017, январь 31). Украинская диаспора. Режим доступу <https://kazakhstan.mfa.gov.ua/ru/embassy/5010-jetnichni-ukrajinci-v-kazahstani>

¹⁰⁷ «Как и чем живут украинцы Казахстана? (2015, март 25). Central Asia Monitor. <https://camonitor.kz/15728-kak-i-chem-zhivut-ukraincy-kazahstana.html>

¹⁰⁸ Посольство України в Республіці Казахстан. (2017, січень 16). Асоціація «Українці Казахстану». Режим доступу <https://kazakhstan.mfa.gov.ua/posolstvo/4995-asociacija-ukrajinci-kazahstanu>

¹⁰⁹ Айгуль Жарилгасова, колишня адвокаційна менеджерка People in Need, розмова від 29/2/2020

¹¹⁰ Полянська, Я. (2015, жовтень 9). Успішна кар'єра в Казахстані: є попит на топ-менеджерів з України. Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/27297408.html>

¹¹¹ Меруерт Махмутова, директорка Public Policy Research Center, розмова від 24/2/2020

¹¹² Айгерім Сейтенова, керівниця програмного департаменту ГО «Еркіндік Қанати», розмова від 4/3/2020

рівнем професіоналізму українських топ-менеджерів, яких наймали для роботи в Казахстані¹¹³.

Відтік українських експертів до Казахстану інтенсифікувався у 2014 році й уповільнився останніми роками. Казахстанський ринок вже наситився необхідними кадрами, а економічна криза спричинила падіння доходів навіть у великих компаніях Казахстану¹¹⁴. Серед причин повернення додому українців, які працюють у креативному секторі називають і бум вітчизняного кіновиробництва і книговидавництва^(ibid).

У 2020 році на казахстанському телеканалі TDQ42 почали показувати програму «UA|TV» про видатних українців¹¹⁵.

7. УКРАЇНСЬКІ БРЕНДИ

Українська продукція була оцінена на 6,8 бала з 10. Україна в Казахстані часом асоціюється з горілкою і салом¹¹⁶. За часів президентства Петра Порошенка в Казахстані було досить багато бордів із рекламою «Рошен», і цей бренд досі популярний серед казахстанців¹¹⁷. У казахстанських магазинах продаються українська молочна продукція і сири. Експертка шкодує, що Міжнародні авіалінії України (МАУ) зупинили польоти до Алмати: «Можна сказати, що авіалінія стала послом України — читаючи під час перельотів журнал МАУ, я мала можливість дізнаватися про українські товари і послуги, бізнес і культурні події»^(ibid). Для багатьох казахстанців футбол є брендом, який часто пов'язують із Україною, зокрема, добре знають команди «Шахтар» і «Динамо»¹¹⁸. «Замолоду я уявляв, що граю, як Олег Блохін»¹¹⁹.

Деякі казахстанці хорошої думки про платну медицину в Україні, особливо про стоматологічні та пологові клініки¹²⁰. Це створює певні передумови для розвитку медичного туризму з Казахстану в Україну.

Товарообіг між Україною і Казахстаном значно скоротився з 2013 року. Станом на кінець 2019 року відбулося майже дворазове зниження обсягів торгівлі між країнами і скорочення частки України у зовнішній торгівлі Казахстану в півтора рази¹²¹.

За 2019 рік товарообіг між країнами склав 817 млн доларів США (-2% проти показника 2018 року)¹²². Найбільшу частку в українських поставках до Казахстану

113 Розмова з казахстанським журналістом, на умовах конфіденційності (2/3/2020)

114 Розмова з представником українсько-казахстанської креативної агенції, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

115 Детектор медіа. (2020, квітень 13). Програми каналу іномовлення UATV показуватимуть у Казахстані. Режим доступу <https://detector.media/rinok/article/176334/2020-04-13-programi-kanalu-inomovlennya-uatv-pokazivatimut-u-kazakhstani/>

116 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

117 Меруерт Махмутова, директорка Public Policy Research Center, розмова від 24/2/2020

118 Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

119 Розмова з казахстанським політичним аналітиком на умовах конфіденційності (27/2/2020)

120 Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

121 Малтабаров, А. (2019, сентябрь 27). Казахстан – Украина: инвентаризация интересов. Капитал. Режим доступа <https://kapital.kz/economic/81540/kazakhstan-ukraina-inventarizatsiya-interesov.html>

122 Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

становлять продукти харчування, лікарські препарати, сільгосптехніка, вироби з гуми тощо¹²³. Через обмеження на транзит української продукції в Центральну Азію, які Росія запровадила у 2016 році¹²⁴, Україна припинила постачання соняшникової олії, тростинного цукру і м'яса птиці до Казахстану.

У 2019 році імпорт із Казахстану в Україну склав 450 млн доларів США (-2% проти показника 2018 р.)¹²⁵. Кількість спільних підприємств зросла з 600 у 2016 році до 1 000 у 2019 році¹²⁶. Експерти це пояснюють тим, що українцям вигідно мати спільні підприємства в Казахстані, адже такий бізнес відкриває двері до інших країн регіону (Китаю, Ірану тощо)¹²⁷. Казахстанські ж бізнесмени зацікавлені у тому, щоб мати кращий доступ до ринків Європейського Союзу, який уможливила Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Із 2016 року відбулося декілька поїздок в Україну казахстанців, які працюють у креативній сфері. Вони брали участь у тематичних турах, присвячених дизайну, маркетингу, фешн- та івентсферам, ресторанному бізнесу та індустрії краси¹²⁸. Такі нішеві тури мали попит, адже «За своїм розвитком ці сфери в Україні випереджають казахстанський ринок на кілька років. Понад те, європейський досвід довелося б адаптувати до наших реалій. Та українська експертиза вже опрацювала світові практики та трансформувала їх під особливості нашого регіону»^(ibid). Україна також має потенціал у подієвому туризмі — казахстанці сюди вже приїжджали на фінал Ліги Чемпіонів, концерт Євробачення, фестиваль «Atlas Weekend»^(ibid).

«За своїм розвитком дизайн, маркетинг, фешн- та івентсфери, ресторанний бізнес та індустрія краси в Україні випереджають казахстанський ринок на кілька років».

¹²³ Малтабаров, А. (2019, сентябрь 27). Казахстан – Украина: инвентаризация интересов. Капитал. Режим доступа <https://kapital.kz/economic/81540/kazakhstan-ukraina-inventarizatsiya-interesov.html>

¹²⁴ Покидаев, Д. (2019, сентябрь 13). Как Украина собирается восстанавливать экспорт в Центральную Азию. Курсив. Режим доступа <https://kursiv.kz/news/vlast-i-biznes/2019-09/kak-ukraina-sobiraetsya-vosstanavlivat-eksport-v-centralnuyu-aziyu>

¹²⁵ Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁶ Малтабаров, А. (2019, сентябрь 27). Казахстан – Украина: инвентаризация интересов. Капитал. Режим доступа <https://kapital.kz/economic/81540/kazakhstan-ukraina-inventarizatsiya-interesov.html>

¹²⁷ Покидаев, Д. (2019, сентябрь 13). Как Украина собирается восстанавливать экспорт в Центральную Азию. Курсив. Режим доступа <https://kursiv.kz/news/vlast-i-biznes/2019-09/kak-ukraina-sobiraetsya-vosstanavlivat-eksport-v-centralnuyu-aziyu>

¹²⁸ Розмова з казахстанською експерткою у сфері туризму, на умовах конфіденційності (13/5/2020)

7. «М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНИ В РОСІЇ: ЗАСПОКІЙЛИВА ДІЯ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

У Росії Україна має найнижчі показники привабливості поміж досліджених країн. Ставлення росіян до українців погіршилось після 2014 року із початком розв'язаної агресії проти України. Через вплив російських медіа, які відтворюють наративи російської влади, для більшості росіян постмайданна Україна уособлює політичну й економічну катастрофу і сприймається як агресивна країна, яка не дає вщухнути конфлікту на Сході України. В опозиційній російській спільноті образ України більш пов'язаний із демократичними перетвореннями. Такі росіяни визнають певні досягнення України у реформуванні й воліли б бачити в сусідній державі рольову модель для змін у Росії.

Результати українських президентських виборів 2019 року мали дещо заспокійливий вплив на російське суспільство. Наміри Володимира Зеленського відновити мир на Донбасі, зменшення патріотичної риторики й російськомовність українського президента змогли пом'якшити образ України, створений російською пропагандою, і допомогли покращити сприйняття українців багатьма росіянами. В опозиційній спільноті вільність і відкритість українських президентських та парламентських виборів вважались підтвердженням того, що Україна спроможна стати більш демократичною державою й оновлювати владу мирним шляхом.

Росія

1. УКРАЇНА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ: ДВІ КРАЙНОЩІ У СПРИЙНЯТТІ

За даними «Freedom House», Росія є «невільною країною»¹ з консолідованим авторитарним режимом². Після завершення Революції Гідності, яка змінила рух України з дрейфування в орбіту РФ, Росія анексувала Крим і розпочала гібридну війну на Сході України³. Через гостру критику української влади в російських медіа ставлення росіян до українців погіршилось⁴. Якщо у вересні 2013 року лише 3% росіян характеризували своє ставлення до України як «дуже погане», у травні 2014 року цей показник збільшився до 16%, а у листопаді 2018 року сягнув пікової позначки у 29%⁵. Реакція російської влади на українські революційні і постреволюційні події дозволила досягти в Росії «консервативної реконсолідації суспільства навколо влади» й мобілізувати патріотизм через неприйняття того образу України, який створила місцева пропагандистська машина⁶. У травні 2014 року 70% росіян вважали, що випуски новин на федеральних телеканалах об'єктивно висвітлюють події в Україні⁷.

На думку експерта, в Росії існують дві крайнощі у сприйнятті України⁸. Для більшості російських громадян, українська держава — це гігантське «не дай Боже!», що може спіткати країну, керування якою начебто здійснюють місцеві радикали і західні «куратори». Згідно з таким уявленням, реформи в постмайданній Україні неуспішні, адже держава неспроможна щось контролювати й ефективно змінюватись на краще. Курс України на інтеграцію з країнами ЄС і НАТО зображується як нав'язаний Заходом і такий, що не здобув значної підтримки серед українців. Більшість місцевих медіа змальовували й продовжують змальовувати військову відповідь України на російську окупацію Донбасу як агресивну політику, яку українська влада реалізує щодо своїх російськомовних громадян⁹. Російські медіа також представляли українських політиків, які прийшли до влади у 2014 році, переважно як націоналістів, котрі встановили режим русофобії (ibid).

Альтернативне бачення належить меншості й насамперед притаманне опозиційно налаштованим росіянам¹⁰. У цій спільноті українські революційні події 2014 року можуть сприйматись як повалення авторитарного режиму, яке відкрило шлях до більш демократичних відносин між владою і суспільством¹¹. Здійснення Україною

1 Freedom House. Freedom in the World. Russia 2020. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2020>

2 Freedom House. Nations in transit rating 2018. Russia. Retrieved from <https://www.ecoi.net/en/document/1429203.html>

3 Гудков, Л. (2014). Путинский рецидив тоталитаризма. Pro et Contra, 3–4 (63). Украинский кризис и Россия. (стр. 129 — 147). Режим доступа https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_63_all.pdf

4 Червоненко, В. (2016, январь 18). Украинцы vs россияне: революция или эволюция отношений? BBC. Режим доступа https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/01/160118_ru_s_ukraine_russia_attitude_change

5 Левада-центр. (2020). Российско-украинские отношения. Режим доступа <https://www.levada.ru/2020/02/13/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-7/>

6 Гудков, Л. (2014). Путинский рецидив тоталитаризма. Pro et Contra, 3–4 (63). Украинский кризис и Россия. (стр. 129 — 147). Режим доступа https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_63_all.pdf

7 Левада-центр. (2014). Российский медиа-ландшафт: телевидение: пресса: интернет. Режим доступа http://www.levada.ru/sites/default/files/levada_report_media_0.pdf

8 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

9 VoxUkraine. (2015). Ukraine's information war: tactics (part I). Режим доступу <https://voxukraine.org/en/ukraines-information-war-tactics-and-strategy/>

10 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

11 Ворожейкина, Т. (2014). Украина: неутраченные иллюзии. Pro et Contra, 3–4 (63). Украинский кризис и Россия. (стр. 6 — 25). Режим доступа https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_63_all.pdf

зовнішньополітичного вибору на користь євроінтеграційних процесів сприймалось як шлях українців до створення прозорих політичних і економічних інститутів, які були б підзвітні суспільству, а не олігархам^(ibid).

Деякі опозиціонери воліли б бачити в Україні певну рольову модель із демократичних перетворень, яку потенційно може наслідувати й Росія.

Деякі опозиціонери воліли б бачити в Україні певну рольову модель із демократичних перетворень, яку потенційно може наслідувати й Росія¹². Такі українські реформи, як реформа поліції¹³, декомунізація та відкриття доступу до публічної інформації, зокрема оприлюднення архівів КДБ¹⁴, здобули схвальну оцінку серед опозиційно налаштованих росіян. Декомунізація у цій спільноті вважається основоположною реформою, яка запустила зміни у світосприйнятті українців: «Ви не уявляєте, яке це

щастя — перетнувши українсько-російський кордон, усвідомити, що попереду тисячі кілометрів без згадок Леніна, Дзержинського тощо»¹⁵. Загалом процеси, які були ініційовані українським громадянським суспільством, включно з Революцією Гідності та реформами — це потужний ресурс «м'якої сили» України в Росії¹⁶. Однак, зауважують експерти, Україна не користується цим потенціалом ефективно, хоча могла б у цьому контексті конкурувати з РФ¹⁷. Навіть більше, в Україні є приваблива і життєствердна соціальна ідеологія, яка відрізняється від політики Кремля своєю «людиноцентричністю» на противагу російському пріоритизуванню ролі держави у житті особистості. Втім, і цим ресурсом українська держава не надто послуговується для розширення свого впливу в регіоні^(ibid).

Сучасні демократичні процеси в Україні нагадують опозиційно налаштованим росіянам той короткий період емансипації, який пережила Росія в 1990-ті: «У ті часи російське громадянське суспільство було активнішим, журналісти — вільнішими, ніж зараз. Але й корупція була всюдишущою»¹⁸. Водночас серед опозиціонерів також існує думка, що Україна провалила свою антикорупційну програму і досі не може досягнути цілей, які ставив перед собою Майдан: «Революція відбулась, люди загинули й гинуть, але суттєвих змін у державі не сталося»¹⁹. Щодо конфлікту навколо Донбасу російські опозиціонери здебільшого підтримували позицію України. Вони, зокрема, закликали Росію вивести свої війська з українських «південно-східних регіонів» і зупинити антиукраїнську пропаганду²⁰. Питання ж Криму розколює опозиційну аудиторію на тих, хто уникає висловлювань з цього приводу, прихильників визнання півострова українським та тих, хто підтримують анексію в тій чи іншій формі^{21,22}.

12 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

13 Вікторія Івлева, журналістка, розмова від 14/05/2020

14 Сергій Крівенко, член правління міжнародного товариства «Меморіал», розмова від 2/3/2020

15 Вікторія Івлева, журналістка, розмова від 14/05/2020

16 Гірорій Фролов, віцепрезидент, «Free Russia Foundation», розмова від 15/06/2020

17 Atlantic Council. (2019, May 2). Frolov, G. Time for Ukraine to compete with Russia. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-ukraine-to-compete-with-russia/>

18 Сергій Крівенко, член правління міжнародного товариства «Меморіал», розмова від 2/3/2020

19 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

20 Резолюція Марша Мира 21 сентября. (2014, сентябрь 16). Эхо Москвы. Режим доступа <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1400978-echo/>

21 Рыковцева, Е. (2016, ноябрь 22). «Его не полюбят даже в маске Путина». Радио Свобода. Режим доступа <https://www.svoboda.org/a/28133178.html>

22 Сбитый фокус. (2014, октябрь 15). Эхо Москвы. Режим доступа <https://echo.msk.ru/programs/focus/1417522-echo/>

2. УКРАЇНСЬКІ ВИБОРИ-2019: ПРОТИСТАВЛЕННЯ ЗЕЛЕНСЬКОГО ПОРОШЕНКУ

Експерти відзначали, що станом на 2019 рік пік впливу «істеричної пропаганди» на росіян минув²³. Українські новини викликають дедалі менше зацікавленості у росіян, медіапростір яких перенавантажений повідомленнями з України²⁴. Водночас казати про повну відсутність інтересу було б некоректним, і українські президентські вибори 2019 року це підтверджують: 68% росіян стежили за цією кампанією, причому 30% — із особливою увагою²⁵. Зацікавленість росіян українськими виборами можна пояснити тим, що кампанія була неординарною. Російська пропаганда була зосереджена на критиці Порошенка і в цілому підтримувала Зеленського^(ibid). Міжнародний російськомовний канал «Настоящее Время»²⁶ транслював дебати між Зеленським і Порошенком наживо та з російським перекладом²⁷. Трансляцію дебатів зробив на своєму Youtube-каналі і Алексей Навальний^(ibid).

Третина громадян Росії вважала перемогу Володимира Зеленського на виборах більш вигідною для Росії, ніж переобрання Петра Порошенка²⁸. Політичні діячі, від Володимира Жириновського до Сергея Лаврова, висловлювали підтримку кандидату у президенти Зеленському, якого вони знали завдяки його акторській роботі і який подобався їм через свої наміри відновити мирне життя на Сході України²⁹.

Плани щодо врегулювання конфлікту навколо Донбасу припали до душі й іншим росіянам. Особливо тим, які покладали на Порошенка відповідальність за кризу у відносинах між Росією та Україною і бачили в Зеленському «переможця дракона», який збалансує і пом'якшить чутливі для обох країн питання³⁰. Мешканцям Росії подобалось те, що висловлювання Зеленського були радше універсальні, ніж патріотичні, і тому сприймалися як менш агресивні щодо росіян. Ця заспокоїлива дія посилювалась й тим, що сам майбутній президент України — російськомовний українець, отже, мав добре розуміти, як живуть люди на Сході України і як змінити ситуацію на Донбасі на краще.

Російські опозиціонери схвально висловлювались про президентські вибори, віддаючи належне вільності й чесності виборчої процедури й підкреслюючи, що в Україні можлива змінюваність влади, а перемога несистемного кандидата багато говорить про ситуацію з правами і свободами в українській державі³¹. Деякі місцеві опозиціонери симпатизували Зеленському й

«В Україні можлива змінюваність влади, а перемога несистемного кандидата багато говорить про ситуацію з правами і свободами в українській державі».

²³ Руденко, Є. (2019, жовтень 21). Російський політолог Морозов: Порошенко був цвяхом у черевіку в Путіна. Українська правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/10/21/7229435/>

²⁴ Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

²⁵ СМІ Росії: «победитель дракона» Зеленский симпатичен россиянам. (2019, апрель 29). BBC. Режим доступу <https://www.bbc.com/russian/news-48089194>

²⁶ Новинні програми телеканалу «Настоящее время» зібрали понад 100 млн переглядів. Канал працює для російськомовної аудиторії РФ, країн Центральної й Східної Європи, а також Центральної Азії. – Настоящее время. Режим доступу https://www.currenttime.tv/about_us

²⁷ Atlantic Council. (2019, May 2). Frolov, G. Time for Ukraine to compete with Russia. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-ukraine-to-compete-with-russia/>

²⁸ СМІ Росії: «победитель дракона» Зеленский симпатичен россиянам. (2019, апрель 29). BBC. Режим доступу <https://www.bbc.com/russian/news-48089194>

²⁹ Кто и зачем поддерживает Владимира Зеленского в России? (2019, квітень 11). Радио Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/29875331.html>

³⁰ СМІ Росії: «победитель дракона» Зеленский симпатичен россиянам. (2019, апрель 29). BBC. Режим доступу <https://www.bbc.com/russian/news-48089194>

³¹ Барышева, Е. (2019, апрель 22). Реакции в РФ на победу Зеленского: «Нормальная демократия для нас как чудо». Deutsche Welle. Режим доступу <http://tiny.cc/2x43lz>

раділи його перемозі через те, що влада в Україні цього разу (на відміну від 2014 року) перезавантажилась легальним шляхом, не через революцію³². Попри те, що Петра Порошенка було обрано у цілковито законний спосіб, росіяни часом вважають, що він став президентом на революційній хвилі, не репрезентуючи всіх українців. У російській експертній спільноті існувала думка, що Зеленський та його команда демонстрували світу, що їхнє політичне змагання — це боротьба нового покоління проти радянської спадщини та олігархів: «Потенційний вплив «м'якої сили» Зеленського на населення Росії та пострадянського простору безмежний. Та чи скористається він ним, коли прийде до влади?»³³

На думку експерта, у певної частини опозиції миролюбні промови Зеленського викликали застереження, що український президент може стати проросійським політиком і піти на неприпустимі компроміси Росії в питанні миру на Донбасі³⁴. Такі росіяни нерідко підтримували у соцмережах прихильників Порошенка і поширювали їхній медіапродукт у себе на сторінках. Російський аналітик, який тривалий час мешкає в Києві, зауважував, що популярність Зеленського, творчий доробок якого добре відомий і на окупованих територіях України, міг би мотивувати багатьох українців з Донецька, Луганська та Криму переїхати у підконтрольні урядові регіони³⁵. Він не виключав, що Володимир Путін активізував паспортизацію в ОРДЛО, щоб запобігти переїзду українських громадян із окупованих територій на неокуповані (ibid).

Прикметно, що ані результати глибинних інтерв'ю, ані дані медіамоніторингу не дозволяють говорити про те, що значна кількість молодих росіян пов'язувала із феноменом Зеленського демократичні сподівання. Це можна пояснити значним рівнем аполітичності серед молоді (60% не цікавляться політикою³⁶), несприятливими умовами для формування протестного потенціалу в країні і високою популярністю Володимира Путіна серед молодих росіян³⁷.

Під час передвиборчих перегонів Зеленський був антиподом Порошенка, передусім, у комунікації питань щодо конфлікту навколо Донбасу³⁸. Однак в цілому ані його політична програма, ані його особистість не були чітко зрозумілими російському суспільству. Намагаючись передбачити порядок денний нової української влади, місцеві журналісти аналізували висловлювання Зеленського. Зокрема, в ефірі популярної передачі телеканалу «Росія-1» зробили висновок що, найпевніше, новий український президент продовжуватиме реформи, які були започатковані до нього і не змінюватиме підходів до боротьби з корупцією і мовної політики³⁹.

32 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

33 Atlantic Council. (2019, May 2). Frolov, G. Time for Ukraine to compete with Russia. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-ukraine-to-compete-with-russia/>

34 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

35 Atlantic Council. (2019, May 2). Frolov, G. Time for Ukraine to compete with Russia. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-ukraine-to-compete-with-russia/>

36 Friedrich Ebert Stiftung. (2019–2020). Российское «поколение Z»: установки и ценности. Режим доступа <https://www.fes-russia.org/pokolenie-z/>

37 Злобин, А. (2020, январь 9). Поколение Путина: Financial Times рассказала о взглядах россиян, выросших при действующем президенте. Forbes. Режим доступа <https://www.forbes.ru/obshchestvo/390839-pokolenie-putina-financial-times-rasskazala-o-vzglyadah-rossiyan-vyrosshih-pri>

38 Перцова, В., Сивашенков, А. (2019, апрель 1). Порошенко vs Зеленский: что показали выборы на Украине и кто победит во втором туре. Forbes. Режим доступа <https://www.forbes.ru/obshchestvo/373915-poroshenko-vs-zelenskiy-cto-pokazali-vybory-na-ukraine-i-cto-pobedit-vo-vtorom>

39 Рощина, В. (2019, апрель 19). «Игра в анализы»: российские СМИ — о предстоящих дебатах кандидатов в президенты Украины. Hromadske.ua. Режим доступа <https://hromadske.ua/ru/posts/igra-v-analizi-rossijskie-smi-o-predstoyashih-debatah-kandidatov-v-prezidenty-ukrainy>

В інших пропагандистських медіа писали про те, що від нової української влади не слід очікувати змін у зовнішньополітичному курсі — партнерство з ЄС і НАТО залишатимуться пріоритетними напрямками, тоді як на потепління у відносинах України з Росією сподіватись не варто⁴⁰. Попри те, що нового українського президента бачили як протилежність Порошенку в контексті тональності і риторики щодо конфлікту навколо Донбасу, в російських медіа часто згадували про те, що Зеленський підтримав Євромайдан, а згодом — і проведення АТО на Сході України⁴¹. Із цього виходило, що окрім стилю комунікації, значних відхилень від принципів, які сповідувала Україна у внутрішній і зовнішній політиці, від нової влади очікувати було не варто.

Сподівання, які російські громадяни покладали на діяльність Зеленського як президента України, сприяли зростанню їхніх симпатій до українців — із 34% у лютому 2019 року до 56% у вересні 2019 року⁴². Варто зазначити, що в російському суспільстві щодо Зеленського та України було поширене і негативне ставлення, яке поєднувало традиційні пропагандистські кліше про «неспроможну державу» і зневагу до відсутності політичного досвіду у нового очільника сусідньої країни. Наприклад, значна частина провладних медіа зображувала українського президента як «несамостійного клоуна»⁴³. Станом на 2019 рік для 26% громадян Росії Україна входила у топ-трійку країн, звідки росіянам загрожував військовий напад⁴⁴.

У російському суспільстві щодо Зеленського та України було поширене і негативне ставлення, яке поєднувало традиційні У російському кліше про «неспроможну державу» і зневагу до відсутності політичного досвіду у нового очільника сусідньої країни.

Вибори у Верховну Раду України не отримали тієї уваги, яка була прикута до президентської кампанії. В експертній спільноті парламентські вибори, разом із президентськими, зображувались як перша радикальна зміна влади в Україні («перша революція»), яка відбулась у цілковито легальний спосіб⁴⁵.

У російській пресі підкреслювалась важливість отримання проросійською партією «Опозиційна платформа — за життя» другого місця в українському парламенті. Мовляв, цей показник мав продемонструвати російському суспільству, як насправді українці ставляться до росіян: «Якщо президентські вибори — це боротьба особистостей, то вибори в Раду — боротьба смислів, коли стає зрозуміло, які реальні ціннісні та ідеологічні розклади існують в українському суспільстві, зокрема і щодо Росії»⁴⁶.

У пропагандистських мас-медіа результат проросійської партії на парламентських виборах також інтерпретували як запит українців на мир і на нормалізацію

⁴⁰ Бовдунов, А., Онищук, Е., Комарова, Е. (2019, апрель 19). «Даже ближайшее окружение уверено в поражении Порошенко»: чего ожидать от второго тура президентских выборов на Украине. RT. Режим доступа <https://russian.rt.com/ussr/article/622857-ukraina-vybory-prognoz-zelenskii-poroshenko>

⁴¹ Поляков, В. (2019, январь 14). Кто такой Владимир Зеленский, кандидат в президенты Украины? Аргументы и Факты. Режим доступа https://aif.ru/politics/world/kto_takoy_vladimir_zelenskiy_kandidat_v_prezidenty_ukrainy

⁴² Левада-центр. (2020). Российско-украинские отношения. Режим доступа <https://www.levada.ru/2020/02/13/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-7/>

⁴³ Руденко, Є. (2019, жовтень 21). Російський політолог Морозов: Порошенко був цвяхом у черевіку в Путіна. Українська правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/10/21/7229435/>

⁴⁴ ВЦИОМ. (2019). Друзья и враги. Режим доступа <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9971>

⁴⁵ Московский центр Карнеги. (2019, июль 26). Касьянов, Г. Первая революция. Как изменится Украина после парламентских выборов. Режим доступа <https://carnegie.ru/commentary/79571>

⁴⁶ Чунова, А. (2019, июль 22). Выборы в Верховную раду. Главное. Ведомости. Режим доступа <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/07/22/806962-vibori-glavnoe>

відносин із росіянами⁴⁷. Такі медіаресурси порівнювали Володимира Зеленського, партія якого отримала більшість у Верховній Раді, з Владіміром Путіним, який також спирався на парламентську більшість під час свого першого президентського терміну, вважаючи, що російський президент версії 2000 року має бути «ідеалом» для українського^(ibid). Деякі російські економісти дотримувались думки, що нова українська влада має унікальну можливість зруйнувати олігархічну систему і встановити верховенство права в Україні⁴⁸.

3. УРОК ДЛЯ РОСІЯН?

Після перемоги Зеленського влада РФ усвідомила, що його приклад може зашкодити стабільності російської політики, стати надто привабливим для росіян, які можуть захотіти вільніших виборів і відкритіших лідерів⁴⁹. Серіал «Слуга Народу» був знятий з ефіру ТНТ каналу через декілька днів після зустрічі Путіна з Зеленським у Парижі, після показу лише трьох серій⁵⁰. Наприкінці 2019 року у «The Guardian» написали: «Після обрання Зеленського активісти в Росії питали себе: «Чи може Україна стати уроком для нас? Невже росіяни не готові так само покінчити зі старим і випустити у своє життя нове?»⁵¹

«Чи може Україна стати уроком для нас? Невже росіяни не готові так само покінчити зі старим і випустити у своє життя нове?»

Місцеві експерти вважають, що Зеленський дійсно може надихнути деяких росіян на демократичні зміни в їхній країні, де також є запит на змінюваність влади, проведення виборів з непередбачуваним результатом й за участі кандидатів, які мають різні програми^{52,53}. Під час виборів російські опозиціонери відчули сплеск ентузіазму. Так само як опозиційна аудиторія, звичайні росіяни теж захоплено спостерігали, як Україна може — у цілком демократичний

спосіб — позбавитись тих політиків, які себе скомпрометували⁵⁴. Після обрання Зеленського президентом, «політизувались» декілька російських коміків, зокрема Максим Галкін і Тімур Батрудінов⁵⁵. Порівнюючи себе з Зеленським, Галкін сказав, що він би не зміг повторити досвід українського колеги по шоу-бізнесу: «У нас не Україна, пристрелять ще до інаугурації»⁵⁶.

47 Захаров, М. (2019, июль 24). Слуги народа из ниоткуда. Газета.ру. Режим доступа <https://www.gazeta.ru/column/zakharov/12516013.shtml>

48 Кравченко, Е. (2019, июль 23). «Это дает возможность разрушить олигархическую систему»: последствия выборов в Раду для украинской экономики. Forbes Russia. Режим доступа <https://www.forbes.ru/biznes/380511-eto-daet-vozmozhnost-razrushit-oligarhicheskuyu-sistemu-posledstviya-vyborov-v-radu>

49 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

50 Russian TV pulls plug on Ukrainian President's comedy series one day after premiere.(2019, December 12). Radio Free Europe. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/russian-state-tv-pulls-plug-on-ukraine-president-s-comedy-series/30321157.html>

51 Nougayrède, N. (April, 25 2019). Zelenskiy's election proves Ukraine is a healthy democracy. Putin hates that. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/apr/25/zelenskiy-ukraine-putin-russian>

52 Барышева, Е. (2019, апрель 22). Реакции в РФ на победу Зеленского: «Нормальная демократия для нас как чудо». Deutsche Welle. Режим доступа <http://tiny.cc/2x43lz>

53 Илларионов, А. (2019, апрель 22). Главные итоги украинских выборов для России и Беларуси. Эхо Москвы. Режим доступа <https://echo.msk.ru/blog/caillar/2412411-echo/>

54 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

55 Ragozin, L. (2020, January 12). How Ukraine's Zelenskyy is winning hearts and minds in Russia. Al Jazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/ukraine-zelenskyy-winning-hearts-minds-russia-200112151615079.html>

56 У нас не Украина, пристрелят еще до инаугурации: Максим Галкин ответил, готов ли сменить Путина (видео). (2019, ноябрь 30). Факты. Режим доступа <https://fakty.ua/326284-u-nas-ne-ukraina-pristreljat-ecshe-do-inauguracii-maksim-galkin-vyskazalsya-o-o-prezidentskih-ambiciyah-video>

Новорічне звернення Зеленського до українців стрімко набуло популярності й у Росії — як серед опозиціонерів, так і серед тих, хто підтримує Путіна. Надто помітним був контраст емоційної промови українського президента з сухим привітанням громадян російським главою держави⁵⁷. На відміну від путінського привітання стиль новорічного звернення Зеленського створював враження, що він залишається звичайною й живою людиною, яка налаштована розмовляти з громадянами своєї країни⁵⁸.

За версією «Левада-центру» Володимир Зеленський посідав друге місце (7% підтримки) в рейтингу «Людина року-2019», який був проведений серед росіян, і поступався тільки Владіміру Путіну (31% підтримки)⁵⁹. Водночас 46% росіян хотіли б бачити Путіна на посту президента й після 2024 (хоча 40% мешканців Росії не підтримують цю ідею)⁶⁰, а 72% населення Росії не бажає брати участь у протестних акціях⁶¹. В ельцинській епосі, яка нагадує деяким росіянам сучасну Україну, опозиціонери бачать насамперед громадянські свободи, тоді як для багатьох мешканців Росії цей період асоціюється з хаосом і нестабільністю, яка не принесла їхньому життю суттєвих покращень⁶².

Володимир Зеленський сприяв дерадикалізації сприйняття України в Росії. Більшість мешканців Росії побачила в ньому «свою людину», яка бажає миру на Донбасі й фокусується на гуманітарному, а не націоналістичному напрямі. Російські опозиціонери вважають обрання Зеленського президентом частиною загальних демократичних процесів України й підтвердженням спроможності сусідньої країни змінювати себе на краще. Утім, малоімовірно, що найближчим часом перша група захоче, а друга — зможе надихнутися прикладом українських виборів 2019 року настільки, щоб повірити і перевірити, що «усе можливо!»⁶³

Із боку опозиційно налаштованих росіян є запит на отримання інформації з України російською мовою: «Російськомовний контент із України сигналізував би, що українці, замість того, щоб залишити тих росіян, які їх підтримують, сам на сам із тоталітарним режимом РФ, бажають зберегти зв'язок із ними»⁶⁴. Комунікація з цією аудиторією російською мовою, без посередників у вигляді російських мас-медіа, також могла б допомогти росіянам краще розуміти, на які приклади трансформаційного досвіду України вони можуть орієнтуватись, а яких невдалих рішень, навпаки, варто уникати.

57 Ragozin, L. (2020, January 12). How Ukraine's Zelenskyy is winning hearts and minds in Russia. Al Jazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/ukraine-zelensky-winning-hearts-minds-russia-200112151615079.html>

58 Новорічне привітання президента України Володимира Зеленського. (2019, грудень 31). Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=4it6q-hQ7L4>

59 Левада-центр. (2019, декабрь 26). События и человек года. Режим доступа <https://www.levada.ru/2019/12/26/sobytiya-i-chelovek-goda/>

60 Левада-центр. (2020). Обнуление президентских сроков. Режим доступа <https://www.levada.ru/2020/03/27/obnulenie-prezidentskih-srokov/>

61 Левада-центр. (2020). Протестный потенциал. Режим доступа <https://www.levada.ru/2020/03/12/protestnyj-potentsial-11/>

62 Atlantic Council. (2019, December 19). Soltys, D. Putin's Russia is stagnating but there will be no «Moscow Maidan». Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/putins-russia-is-stagnating-but-there-will-be-no-moscow-maidan/>

63 Зеленський до пострадянських країн: Подивіться на нас – усе можливо. (2019, квітень 21). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2685936-zelenskij-do-postradanskih-krain-podivitsa-na-nas-use-mozливо.html>

64 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

4. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ

Серед прихильників Володимира Зеленського можна виділити категорію росіян, які насамперед знали його як актора⁶⁵, який грав у серіалі «Слуга народу» і стрічці «Кохання у великому місті», продюсера «Сватів» і «КВНівця», співзасновника шоу «95 квартал»⁶⁶. У першому півріччі 2019 року «Слуга народу» разом із «Грою престолів» і «Чорнобилем» входив у трійку найпопулярніших серіалів, які показували на стримінгових платформах у Росії⁶⁷. Серіал «Слуга народу» міг демонструвати росіянам, що в Україні є свобода висловлювання, гумору та творчості, адже українці можуть знімати фільми, які критикують владу⁶⁸.

Українські серіали сприймаються в Росії позитивно, якщо вони позбавлені національного колориту й уособлюють усереднений культурний продукт⁶⁹. Навіть більше, для деяких росіян актор Зеленський вважається «своїм», частиною спільного з Росією культурного простору⁷⁰. В очах тих росіян, які сприймали нинішнього українського президента винятково як актора, піднесення Зеленського до статусу політика відбулося під час саміту «нормандської четвірки», коли Володимир Путін розмовляв з Володимиром Зеленським як із главою іншої держави, рівним йому політиком^(ibid). Популярність культурних продуктів, створених за участю Зеленського, сприяла його привабливості як кандидата у президенти — принаймні серед тих росіян, які знали його як актора і продюсера. Та чи можна вважати таку впізнаваність через культуру проявом «м'якої сили» саме України, якщо шоумен Зеленський міг сприйматися такими росіянами як «свій»? Як показано нижче, згодом до мешканців Росії, які зараховували Зеленського до «своїх», прийшло усвідомлення, що він все ж не настільки близький росіянам, і його популярність у сусідній країні знизилась.

За результатами кількісного анкетування, експерти оцінюють популярність української масової культури на 5,6 бала з 10. Це доволі високий показник, адже у решті категорій оцінювання «м'якої сили» України в Росії середній бал становить 4,5. Російські громадяни ставляться позитивно не тільки до творчості Володимира Зеленського, а й до творчості інших українських артистів та фахівців креативного сектору, якщо вони не роблять політичних заяв⁷¹. До прикладу, можна припустити, що кар'єра Олександра Роднянського склалась у Росії й тому, що він відмовився від будь-яких амбіцій, пов'язаних з його українським громадянством^(ibid). У цьому контексті прикметною є популярність Святослава Вакарчука в Росії^{72,73}. Він співає українською, не приховує своїх політичних позицій, але багатьма росіянами не сприймається вороже⁷⁴. Це можна пояснити тим, що, на відміну від російськомовних українських виконавців, Вакарчука росіянам важко записати в «свої»^(ibid).

65 СМІ Росії: «победитель дракона» Зеленский симпатичен россиянам. (2019, апрель 29). BBC. Режим доступа <https://www.bbc.com/russian/news-48089194>

66 Хоменко, С. (2019, февраль 11). Кто такой комик Зеленский и как он стал фаворитом выборов на Украине. BBC. Режим доступа <https://www.bbc.com/russian/features-47095458>

67 Ragozin, L. (2020, January 12). How Ukraine's Zelenskyy is winning hearts and minds in Russia. Al Jazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/ukraine-zelenskyy-winning-hearts-minds-russia-200112151615079.html>

68 Григорій Фролов, віцепрезидент, «Free Russia Foundation», розмова від 15/06/2020

69 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

70 Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

71 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

72 Касперович, Л. (2019, сентябрь 21). Чтобы приехать на концерт в Минск, Вакарчук сбежал с заседания Рады. «Океан Ельзи» собрал полную арену. Tut.by. Режим доступа <https://afisha.tut.by/news/culture/654285.html>

73 Анна Шопіна, експертка із закупівель реклами, розмова від 18/05/2020

74 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

У лідері «Океана Ельзи» бачать скоріше європейця, який асоціюється з Галичиною і навіть Польщею; людину, якій цілком природно говорити не російською мовою. «Якби він народився і виріс у російськомовному регіоні України, його проєвропейські політичні погляди і україномовність могли б сприйматись у Росії як зрада своєї ідентичності»^(ibid).

Та випадок «Океану Ельзи» є радше поодиноким винятком сприйняття української музики в Росії, коли українська ідентичність зчитується як європейська і тому не спричиняє радикально негативної реакції. Загалом, які б потужні креативні проєкти не робили українці в Росії, якість їхньої роботи широка аудиторія наразі зможе оцінити лише за умов універсальності послання твору, який має бути позбавленим національних особливостей і не підкреслювати зв'язок із Україною⁷⁵.

Водночас серед вужчої аудиторії — росіян, які працюють у творчій сфері, українці часто асоціюються з успішністю та інноваційністю саме у креативній індустрії (медіа, маркетинг, зв'язки з громадськістю)^(ibid). У цій спільноті часом розглядають українські рекламні кампанії як кейси, які можуть надихати: «Позаяк в Україні не таке жорстке регулювання рекламної сфери, як у Росії, можна дивитись на приклади того, як вільно і влучно українські креативні агенції інтегрують свої кампанії в публічний простір і як глядач взаємодіє з такою рекламою»^(ibid).

Серед тих, хто добре сприймає українську культуру як таку (передусім, сучасне мистецтво), багато російських митців, критиків, кураторів тощо⁷⁶. Аудиторія поціновувачів українського сучасного мистецтва доволі вузька, а її учасники здебільшого солідаризуються з демократичними процесами в Україні та не підтримують російської окупації Криму й Донбасу⁷⁷. Одна з робіт мисткині Анни Енгельгардт присвячена будівництву Кримського мосту як символу колоніальної політики РФ⁷⁸. Багато російських митців з повагою ставляться до робіт своїх українських колег, очікуючи від них «протесту і політичних стейтментів через мистецтво»⁷⁹. Певною перешкодою кращому розумінню українських робіт є питання мови^(ibid). Переклад кураторських текстів, каталогів, субтитрування стрічок російською полегшило б сприйняття українського сучасного мистецтва в Росії⁸⁰. Учасникам російської мистецької спільноти відомий^(ibid) український ресурс «BirdInFlight»⁸¹, який трьома мовами (українська, російська, англійська) пише про події й тренди в українському і світовому мистецтві.

Які б потужні креативні проєкти не робили українці в Росії, якість їхньої роботи широка аудиторія наразі зможе оцінити лише за умов універсальності послання твору, який має бути позбавленим національних особливостей і не підкреслювати зв'язок із Україною.

Скандал, пов'язаний з концепцією Меморіального центру Голокосту «Бабин Яр»⁸² обговорювався як в Україні, так і в Росії. Прикметно, що автора

75 Анна Шопіна, експертка із закупівель реклами, розмова від 18/05/2020

76 Єлена Конюшихіна, кураторка й авторка текстів про мистецтво, розмова від 22/05/2020

77 Катеріна Крилова, незалежна кураторка, викладачка Вищої школи економіки, розмова від 22/05/2020

78 Анна Енгельгардт. Кримський мост. Режим доступу <https://crimeanbridge.info/intro-1>

79 Єлена Конюшихіна, кураторка й авторка текстів про мистецтво, розмова від 22/05/2020

80 Катеріна Крилова, незалежна кураторка, викладачка Вищої школи економіки, розмова від 22/05/2020

81 BirdInFlight. Режим доступу <https://birdinflight.com/uk/>

82 Бабин Яр. Музей жахів режисера Хржановського. (2020, квітень 27). Історична правда. Режим доступу <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/27/157398/>

контроверсійної ідеї з проведення соціальних експериментів над відвідувачами музею, Іллю Хржановського, в російській пресі рідко називають росіянином, частіше згадуючи, що він має українське походження⁸³. Дзеркальна ситуація в Україні, де для українських медіа Хржановський, передусім, росіянин, а про його українське коріння згадують побіжно, немов соромлячись. Через несприйняття багатьма експертами методів роботи Хржановського ані Україна, ані Росія не воліють зараховувати його до ресурсів своєї «м'якої сили».

Інша ситуація з російськомовними виконавцями з України, які часто гастролюють у РФ й отримують за це компліментарні відгуки від російських пропагандистських медіа⁸⁴. Такі українські артисти використовуються Росією для посилення своїх пропагандистських наративів, зокрема, й про те, що на перешкоді відновленню дружби українців і росіян стоїть лише неготовність українських політиків домовлятися (при цьому факт російської агресії в Україні не згадується).

5. ПІДСУМКИ ЗА РІК РОБОТИ НОВОЇ ВЛАДИ

Рік роботи нових президента і парламенту не призвів до суттєвих змін у сприйнятті українців росіянами⁸⁵. Кількість тих росіян, хто добре ставиться до України знизилась із 56% у вересні 2019 року (п'ятий місяць правління Зеленського) до 42% у січні 2020 року (дев'ятий місяць президентства Зеленського)⁸⁶. Для порівняння: на початку 2020 року 54% українців визначали своє ставлення до РФ як «добре» або «дуже добре»⁸⁷. Деякі експерти вважають, що нещодавнє погіршення ставлення росіян до українців можна пояснити тим, що значного компромісу по Донбасу між Україною і Росією так і не було досягнуто⁸⁸. Із Зеленським також пов'язують ефект новизни, який спрацював у перші місяці його роботи президентом і зміг повернути на свій бік прихильників у Росії, але згодом втратив цю свою силу^(ibid).

Російські медіа дедалі більше критикують українського президента, підкреслюючи його неготовність йти на суттєві поступки Кремлю в питанні миру на Донбасі і навіть звинувачують його у тому, що він перейняв поведінку Порошенка⁸⁹. Медіамоніторинг, проведений у рамках дослідження свідчить, що прокремлівські медіа доволі негативно оцінювали рік влади Зеленського. Зокрема, деякі пропагандистські медіа пишуть про те, що дарма «різні аналітики» у 2019 році казали, що «фактор Зеленського» зможе надихнути зміни і в

⁸³ Катеріна Крилова, незалежна кураторка, викладачка Вищої школи економіки, розмова від 22/05/2020

⁸⁴ Голубченко, А., Оганджанов, І., Чурсина, М. (2018, март 3). «Нелепо, чудовищно, необ'яснимо»: чому українським артистам хотять заборонити виступати в Росії. RT. Режим доступу <https://russian.rt.com/ussr/article/488353-ukraina-zakon-artisty-zapret>

⁸⁵ Барышева, Е. (2019, апрель 22). Реакции в РФ на победу Зеленского: «Нормальная демократия для нас как чудо». Deutsche Welle. Режим доступу <http://tiny.cc/2x43lz>

⁸⁶ Левада-центр. (2020). Российско-украинские отношения. Режим доступу <https://www.levada.ru/2020/02/13/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-7/>

⁸⁷ Вінкельмаєр, А. (2020, квітень 27). Опитування: українці краще ставляться до росіян, ніж росіяни – до українців. Deutsche Welle. Режим доступу <https://www.dw.com/uk/opytuvannia-ukraintsi-krashche-stavliatsia-do-rosiiyan-nizh-rosiiany-do-ukraintsiiv/a-53162315>

⁸⁸ Левада-центр. (2020). Социологи заметили ухудшение отношения россиян к украинцам. Режим доступу <https://www.levada.ru/2020/02/13/sotsiologi-zametil-uhudshenie-otnosheniya-rossiyan-k-ukraine/>

⁸⁹ Соловьев, В., Черненко, Е. (2019, декабрь 19). Владимир Зеленский сделал ход Петром. Коммерсант. Режим доступу <https://www.kommersant.ru/doc/4188951>

російському політичному житті, адже за рік своєї роботи український президент не зміг реалізувати жодної обіцянки, крім відкриття ринку землі⁹⁰.

Водночас багато росіян зберегли більш приязне ставлення до Зеленського, ніж до його попередника: «І пропутінська більшість, і антипутінська меншість сприймають українського президента радше позитивно»⁹¹. Експертне опитування свідчить, що в Росії ставлення до Зеленського сягає 6,3 бала з 10. Попри втрату ефекту новизни, український президент продовжує створювати інформаційні приводи для російських медіа: 36% від загальної кількості російських медіаматеріалів про Україну припадає на висвітлення діяльності Зеленського⁹². Його новорічне звернення до українців викликало нову хвилю захоплення з боку росіян⁹³. Український президент знову був в образі миротворця, який так сподобався російським громадянам під час його передвиборчої кампанії, і сприймався як політик, який здатен «об'єднати країну» (ibid).

**«І пропутінська більшість,
і антипутінська меншість
сприймають українського
президента радше позитивно».**

Ситуації на Донбасі російські медіа приділяють в середньому 10% загальної кількості матеріалів про Україну⁹⁴. Згідно з експертним опитуванням, здатність України врегулювати конфлікт сприймається росіянами на 3,5 бала з 10. В опозиційній спільноті поширеною є думка, що попри складні внутрішні і геополітичні обставини Україна здатна відстоювати свої інтереси: «Ви шість років такому ворогові опираєтесь!»⁹⁵. Прикметно, що здатність чинити опір (а також наявні успіхи в реформуванні) російські незалежні спостерігачі можуть пояснювати не стільки діями конкретних політиків, скільки системою взаємовідносин, яка склалась в Україні між громадянами і владою (ibid). Водночас окремі респонденти, опитані в рамках нашого дослідження, висловили думку, що деякі російські опозиціонери воліли б бачити більш тверду позицію Зеленського і агресивніше відстоювання ним державних інтересів у перемовинах із Путіним щодо Донбасу⁹⁶.

Успішність впровадження Україною реформ експерти оцінили на 4,2 бала з 10. Опозиційні росіяни намагаються стежити за українськими реформами, включно з деякими ініціативами Володимира Зеленського⁹⁷. Як вважає експерт (ibid), у цій спільноті підтримують аргументи тих українських активістів щодо законопроекту про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади⁹⁸, яким ідея поставити своїх префектів на місцях здається схожою на застосування практики із «смотрящими» (рос. – наглядачами).

⁹⁰ Корнилов, В. (2020, май 19). «Фактор Зеленского». Почему России больше не ставят его в пример. РИА Новости. Режим доступа <https://ria.ru/20200519/1571632512.html>

⁹¹ Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

⁹² Інститут Масової Інформації. (2020, січень 31). Голуб, О. Російський погляд на події в Україні. Режим доступу <https://imi.org.ua/monitorings/rosijskyj-poglyad-na-podiyi-v-ukrayini-i31476>

⁹³ Ragozin, L. (2020, January 12). How Ukraine's Zelenskyy is winning hearts and minds in Russia. Al Jazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/ukraine-zelensky-winning-hearts-minds-russia-200112151615079.html>

⁹⁴ Інститут Масової Інформації. (2020, січень 31). Голуб, О. Російський погляд на події в Україні. Режим доступу <https://imi.org.ua/monitorings/rosijskyj-poglyad-na-podiyi-v-ukrayini-i31476>

⁹⁵ Вікторія Івлєва, журналістка, розмова від 14/05/2020

⁹⁶ Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

⁹⁷ Сергій Кривенко, член правління міжнародного товариства «Меморіал», розмова від 2/3/2020

⁹⁸ Зеленський відкликав власний законопроект про децентралізацію. (2020, січень 16). Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyj-detsentralizatsiya-vidklykannya/30380679.html>

Очікувано, що більшість росіян вороже сприймають будь-які прояви національного становлення України. Та часом їхню думку підтримує й частина опозиційної аудиторії. Наприклад, не тільки пересічні росіяни, але, як зауважують експерти^{99,100}, й деякі громадяни, які не підтримують політику Путіна, негативно ставляться до двох українських законів — «Про забезпечення функціонування української мови як державної»¹⁰¹ і «Про освіту»¹⁰². І хоча ці законодавчі акти були схвалені ще за Порошенка, дискусії з приводу порушень прав російськомовних українців тривають у Росії й досі.

Зеленський не скасував цих законів, а отже також асоціюється із їхнім начебто негативним впливом на меншини. «Образ України серед росіян (включно з опозиційною аудиторією) поліпшиться, якщо українці змінять чинну мовну політику. Лібералізація статусу російської мови демонструватиме росіянам, що в Україні не все так погано, як про це розповідає пропаганда»¹⁰³. Варто зазначити, що далеко не всі опозиціонери (особливо ті, які мають змогу відвідати Україну і побачити ситуацію на власні очі)¹⁰⁴ поділяють думку про те, що права російськомовних українців страждають внаслідок дії цих законів або з інших причин.

Окрім статусу російської мови, є ще одне питання, яке досі негативно сприймається більшістю росіян, включно з частиною опозиції. Це існування радикально правих груп в Україні¹⁰⁵. «Для росіян основна колона ідентичності — це Велика Вітчизняна війна, перемога. Виходячи з цього, будь-який натяк на реабілітацію фашизму обурює російське суспільство»^(ibid). Варто зауважити, що в експертній спільноті є й усвідомлення, що масштаб діяльності радикальних груп значно завищений російськими медіа¹⁰⁶. Та спроби України боротися зі створеними пропагандою образами не дуже успішні^(ibid), і за рік роботи нової влади жодного поступу у цьому питанні непомітно. Як зазначає «Коммерсант», найбільш неприємною емоційною подією для Москви за минулий рік стали висловлювання Зеленського щодо Другої світової війни: «Болісно були сприйняті в Кремлі і спроби Києва розділити відповідальність за розв'язання Другої світової війни між нацистською Німеччиною і Радянським Союзом»¹⁰⁷.

Загалом деякі опозиціонери ладні вважати, що українська інформаційна політика щодо боротьби з російською пропагандою не достатньо ефективна¹⁰⁸. Наприклад, українська влада не реагує на те, що певні діячі, яких російські журналісти представляють як «українських експертів», регулярно надають коментарі і беруть участь у пропагандистських шоу в Росії¹⁰⁹. Ці «експерти» легітимізують російські наративи, а Україна на це не реагує, хоча могла

⁹⁹ Леонід Рагозін, журналіст, розмова від 13/3/2020

¹⁰⁰ Розмова з російським експертом на умовах конфіденційності (14/5/2020)

¹⁰¹ Верховна Рада України. (2019, квітень 25). Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

¹⁰² Верховна Рада України. (2017, вересень 5). Закон «Про освіту». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

¹⁰³ Розмова з російським експертом на умовах конфіденційності (14/5/2020)

¹⁰⁴ Вікторія Івлева, журналістка, розмова від 14/05/2020

¹⁰⁵ Леонід Рагозін

¹⁰⁶ Розмова з російським експертом на умовах конфіденційності (14/5/2020)

¹⁰⁷ Юсин, М. (2020, май 19). Зеленский боится конфликта с «патриотическим лагерем». Коммерсант. Режим доступа <https://www.kommersant.ru/doc/4348808>

¹⁰⁸ Вікторія Івлева, журналістка, розмова від 14/05/2020

¹⁰⁹ Фахрутдинов Р. (2019, октябрь 24). «Чуть не умер на днях»: украинский политолог попал в реанимацию. Газета.ru. Режим доступа <https://www.gazeta.ru/social/2019/10/24/12775634.shtml>

б виступати з заявами, які б засуджували такі дії «українських експертів». Відсутність реакції з боку української влади може сприйматися як прояв слабкості української держави¹¹⁰. Відтак українським мас-медіа варто більше розповідати про досягнення останніх шести років (а не тільки про провали) — такі історії могли б дещо підважити російські «страшилки» про Україну (ibid).

На думку опозиційно налаштованих росіян, українська зовнішня політика продовжує розвиватись із урахуванням принципів європейської і євроатлантичної інтеграції¹¹¹. Здатність України дотримуватись цього курсу була оцінена експертами на 5 балів з 10. За рік роботи нової влади помітного потепління у відносинах з Росією не відбулося і, загалом, повернення України під вплив Росії вважається малоімовірним (ibid). Послідовність і передбачуваність української зовнішньої політики, на думку експертів, склала 3,9 бала з 10.

Російські мас-медіа доволі стримано висвітлювали участь Зеленського у зустрічі «нормандської четвірки» у Парижі¹¹². Владімір Путін зазначав, що розмова з українським колегою вийшла конструктивною і утримувався від критики на адресу українського президента¹¹³. Російські журналісти писали про те, що Зеленський зберіг лінію поведінки, яка була притаманна Порошенку, а тому значних компромісів у домовленостях щодо Донбасу не очікувалося. Зазначалось і те, що сам Зеленський може бути відкритим до діалогу з Москвою, але інші політики, зокрема й так звана «партія війни», не дозволяють йому досягти компромісу на вигідних для Росії умовах¹¹⁴.

Скандал навколо можливого імпічменту Дональду Трампу був очікувано використаний багатьма провладними російськими журналістами як підтвердження залежності українських політиків, включно з Зеленським, від рішень США¹¹⁵. У пропагандистських мас-медіа оприлюднення розмови двох президентів висвітлювалось як прояв неповаги до українського президента з боку Трампа, і цей скандал мав підірвати імідж Зеленського у міжнародній спільноті¹¹⁶. Особливу увагу отримало помилкове згадування Зеленського як президента Росії. Російський сенатор, зокрема, вважав це підтвердженням того, що навіть для президента США Росія і Україна належать до спільного «русского мира»¹¹⁷.

110 Вікторія Івлєва, журналістка, розмова від 14/05/2020

111 Сергій Крівенко, член правління міжнародного товариства «Меморіал», розмова від 2/3/2020

112 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

113 Песков рассказал о впечатлении Путина от Зеленского. (2019, декабрь 10). Известия. Режим доступа <https://iz.ru/952780/2019-12-10/peskov-rasskazal-o-vpechatlenii-putina-ot-zelenskogo>

114 Аваков А. (2019, декабрь 4). Порошенко и Тимошенко объединились ради войны на Донбассе. МК. Режим доступа <https://www.mk.ru/politics/2019/12/04/poroshenko-i-timoshenko-obedinilis-radi-voyny-na-donbasse.html>

115 Евстигнеев А. (2019). Скандал с Трампом и Зеленским: Порошенко послал сигнал Байдену. Вести. Режим доступа <https://www.vesti.ru/doc.html?id=3194040>

116 Поплавский А. (2019, ноябрь 11). «Самый важный»: раскритикован первый разговор Трампа с Зеленским. Газета.ру. Режим доступа https://www.gazeta.ru/politics/2019/11/15_a_12814592.shtml

117 Пушков оценил оговорку Трампа о Зеленском и России. (2019, октябрь 29). Известия. Режим доступа <https://iz.ru/937319/2019-10-29/pushkov-otcenil-ogovorku-trampa-o-zelenskom-i-rossii>

Діяльність Верховної Ради часто висвітлювалась через коментарі українських проросійських політиків Вадима Рабіновича¹¹⁸, Віктора Медведчука¹¹⁹ і Юрія Бойка¹²⁰, які критикували чинну владу з будь-якого приводу і повторювали наративи російської пропаганди. За винятком видань, які намагаються об'єктивно висвітлювати події¹²¹, публікації в російській пресі не фокусувались на деталях законотворчої діяльності і її впливу на життя українців. Статті пропагандистських медіаресурсів пріоритизували скандальні вислови, емоційні дискусії¹²² і вказували на те, що закони нової влади начебто не здатні нічого змінити в країні¹²³.

6. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСОЛЬСТВА І ВПЛИВОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

За результатами кількісного опитування, діяльність Посольства України в Росії оцінюють на 3,4 бала з 10. Дипломатична установа регулярно публікує заяви щодо незаконних дій російської влади в Криму¹²⁴ і на Донбасі¹²⁵, засуджує насильство проти учасників мирних протестів у Москві¹²⁶, висловлюється на підтримку українських «в'язнів Кремля»¹²⁷ тощо. Вочевидь, враховуючи політичну ситуацію, посольство не проводить масштабних заходів і зазвичай відзначає національні свята без залучень широкого кола відвідувачів¹²⁸. У 2014 році Україна відкликала свого посла з РФ, і не планує призначати нового до кінця російської агресії в українській державі. За останній рік, поміж тим, вщухли дискусії щодо припинення дипломатичних контактів із Росією, які були достатньо популярними в Україні за часів президентства Порошенка.

¹¹⁸ Депутат Ради заявив, что украинская власть страдает от «абсолютной импотенции». (2020, февраль 26). Газета.ru. Режим доступа https://www.gazeta.ru/politics/news/2020/02/26/n_14083993.shtml

¹¹⁹ На Украине заявили о гибели промышленности. (2020, февраль 11). Рамблер. Режим доступа <https://finance.rambler.ru/economics/43654998-na-ukraine-zayavili-o-gibeli-promyshlennosti/?updated>

¹²⁰ Горшенин К. (2019, сентябрь 19). В Госдуме оценили призыв Бойко к Киеву пойти на компромисс по Донбассу. RT. Режим доступа <https://russian.rt.com/ussr/news/669768-gosduma-boiko-donbass>

¹²¹ Мусафорова О. (2019, сентябрь 12). Зеленый турборежим в Верховной раде. Новая Газета. Режим доступа <https://novayagazeta.ru/articles/2019/09/12/81943-zelenyy-turborezhim-v-verhovnoy-rade>

¹²² Фахрутдинов Р. (2020, март 2). «Швырнуть» бомбу на Москву: в Раде рассказали о войне. Газета.ru. Режим доступа <https://www.gazeta.ru/social/2020/03/02/12986437.shtml>

¹²³ Латышев А., Медведева А., Онищук Е. (2019, сентябрь 12). «Ярко выраженный популизм»: к каким последствиям может привести снятие неприкосновенности с депутатов Рады. RT. Режим доступа <https://russian.rt.com/ussr/article/667545-zelenskii-rada-neprikosnovennost>

¹²⁴ Посольство України в Російській Федерації. (2019, квітень 19). Заява МЗС щодо незаконних засуджень та затримань кримських татар в тимчасово окупованому Криму. Режим доступу <https://russia.mfa.gov.ua/news/10196-zajava-mzs-shhodo-nezakonnih-zasudzheny-ta-zatrimany-krimsykih-tatar-v-timchasovo-okupovanomu-krimu>

¹²⁵ Посольство України в Російській Федерації. (2019, листопад 8). Коментар МЗС України щодо чергового т.зв. «гуманітарного конвою» РФ. Режим доступу <https://russia.mfa.gov.ua/news/11038-komentar-mzs-ukrajini-shhodo-chergovogo-tzv-gumanitarnogo-konvoju-rf>

¹²⁶ Посольство України в Російській Федерації. (2019, липень 28). Коментар МЗС України стосовно придушення мирних протестів у Москві. Режим доступу <https://russia.mfa.gov.ua/news/10757-komentar-mzs-ukrajini-stosovno-pridushennya-mirnih-protestiv-u-moskvi>

¹²⁷ Посольство України в Російській Федерації. (2019, липень 24). Заява МЗС України щодо рішення Верховного суду РФ у справі громадянина України Павла Гриба. Режим доступу <https://russia.mfa.gov.ua/news/10736-zajava-mzs-ukrajini-shhodo-rishennya-verkhovnogo-sudu-rf-u-spravi-gromadyanina-ukrajini-pavla-griba>

¹²⁸ Посольство України в Російській Федерації. (2019, листопад 21). Відзначення Дня Гідності та Свободи. Режим доступу <https://russia.mfa.gov.ua/news/76107-vidznachennya-dnya-gidnosti-ta-svobodi>

Впливовість української громади в РФ оцінюється на 4,4 бала з 10. За різними даними, кількість українців, які мешкають у Росії, становить від 3¹²⁹ до 5¹³⁰ мільйонів осіб. Це найбільша українська діаспора у світі, і вона має потенціал до зростання через паспортизацію мешканців Донбасу. Окрім політичної складової видача російських паспортів вихідцям зі Сходу України (й українцям із інших регіонів) може бути потрібна Росії і для розв'язання власних демографічних проблем¹³¹.

Українська спільнота Росії не є однорідною і по-різному ставиться до українських подій. Українці, які зберегли свою національну ідентичність і воліли б проявляти її, нерідко стикаються з неповагою і агресивною поведінкою з боку росіян або проросійськи налаштованих українців¹³². Після перемоги Зеленського на виборах представники української діаспори звернулися до президента України. У відкритому листі йшлося про те, що вони вітають вільні й чесні вибори і пов'язують обрання Зеленського з продовженням Революції Гідності. Водночас представники української спільноти просили президента підтримати діаспору, яка зазнає утисків із боку російської влади: «Останнім часом [в Росії] було ліквідовано Об'єднання українців Росії, Український освітній центр, єдину в Росії Бібліотеку української літератури»¹³³.

У 2019 році російська влада додала Світовий Конгрес Українців (СКУ) у РФ до «небажаних організацій» за «дискредитацію керівництва країни...і створення іміджу Росії як держави-агресора»¹³⁴. На думку очільника СКУ Павла Грода, Росія намагається у такий спосіб залякати активних громадян: «Цей крок демонструє побоювання президента Росії Володимира Путіна, що демократичні принципи, які сповідує український народ, можуть призвести до знищення його клептократичного режиму»¹³⁵. Розмірковуючи про релігійні права української діаспори, колишній співголова Об'єднання українців Росії зауважує, що російська влада продовжує перешкоджати створенню української національної церкви¹³⁶.

Владімір Путін боїться, що демократичні принципи, які сповідує український народ, можуть призвести до падіння його клептократичного режиму.

¹²⁹ Скільки українців живе в Росії: Клімкін назвав цифру. (2018, квітень 23). 24 Канал. Режим доступу https://24tv.ua/skilki_ukrayintsiv_zhive_v_rosiyi_klimkin_nazvav_tsifru_n956786

¹³⁰ Бутко, К. (2019, липень 13). Росія може ввести штрафи і відкрити провадження за причетність ГО до Світового конгресу українців. ТСН. Режим доступу <https://tsn.ua/interview/rosiya-mozhe-vvesti-shtrafi-i-vidkriti-provazhennya-za-prichetnist-go-do-svitovogo-kongresu-ukrayinciv-1377624.html>

¹³¹ Гончаренко, Р. (2019, травень 29). «Нові росіяни», або Чи витягнуть українці Росію з демографічної ями. Deutsche Welle. Режим доступу <http://tiny.cc/t8i2mz>

¹³² Матусова, О. (2015, вересень 16). Українці в Росії: життя на тлі війни. Радіо Свобода. Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/27251430.html>

¹³³ Діаспора в Росії привітала Зеленського та нагадала про складне становище українців у РФ. (2019, квітень 13). Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2689515-ukrainska-diaspora-rosii-privitala-zelenskogo-ta-nagadala-pro-skladne-stanovise-ukrayinciv-u-rf.html>

¹³⁴ Кудрін, О. (2019, вересень 5). Тривожна ситуація з українською діаспорою у Росії. Відкритий лист. Укрінформ. Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2773986-trivozna-situacia-z-ukrainskou-diasporou-u-rosii-vidkritij-list.html>

¹³⁵ Бутко, К. (2019, липень 13). Росія може ввести штрафи і відкрити провадження за причетність ГО до Світового конгресу українців. ТСН. Режим доступу <https://tsn.ua/interview/rosiya-mozhe-vvesti-shtrafi-i-vidkriti-provazhennya-za-prichetnist-go-do-svitovogo-kongresu-ukrayinciv-1377624.html>

¹³⁶ Семененко В. (2020, січень 13). Як українцям відчувати себе українцями в Росії. Українська Правда. Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/13/7237165/>

За перше півріччя 2019 року в Росію на роботу приїхало 164,6 тисяч громадян України, ще 13,7 тисяч українців — на навчання¹³⁷. За кількістю заробітчан, що в'їхали на територію РФ із початку 2019 року, Україна посіла третю позицію. Однак, якщо до 2013 року українські трудові мігранти надавали перевагу Росії, то після Євромайдану основним напрямком стала Польща¹³⁸. Після 2014 року скоротилася кількість в'їздів-виїздів українців до/з Росії (з 11 до 8 мільйонів на рік), а кількість перетинів українсько-польського кордону зросла на 40% (з 14 до 20 мільйонів на рік)¹³⁹.

В Україну мігрують деякі росіяни, які працюють у сфері IT-технологій та медіа¹⁴⁰. Переїжджають і політичні аналітики, правозахисники, історики — інтерв'ю з такими росіянами регулярно публікують як українські¹⁴¹, так і російські медіа¹⁴². Російські правозахисники, які мігрували в Україну, повідомляли про те, що в Росії їм було важко або не можливо здійснювати свою діяльність через утиски з боку влади^(ibid). Серед російських мігрантів є такі, які зазначають, що в Україні краща ситуація з демократією і загалом вільніше: «Тут інше ставлення до влади, тому тут критикувати уряд, мітингувати і висловлювати свою думку — нормально»^(ibid). Водночас, на думку експерта, українська держава не створює належних умов для міграції російськомовних професіоналів із різних сфер (не тільки з Росії, але й з усього регіону)¹⁴³. Міграційна служба не реформована, правила перетину кордону сформульовані досить розмито і тому можуть інтерпретуватись у кожному окремому випадку за бажанням чиновника¹⁴⁴.

7. УКРАЇНСЬКІ БРЕНДИ

Популярність українських брендів в Росії оцінюється експертами на 5,6 бала з 10. Попри заборону ввезення українських товарів до Росії¹⁴⁵, українську продукцію досі можна знайти на полицях російських магазинів. Солодощі «Roshen» залишаються доволі затребуваними, хоча їх важко знайти¹⁴⁶. Крім солодощів експерти також відзначали популярність українських засобів для чищення¹⁴⁷.

137 Одні з лідерів: ФСБ порахувала кількість українських заробітчан і студентів у Росії. (2019, серпень 19). УНІАН. Режим доступу <https://www.unian.ua/society/10656171-odni-z-lideriv-fsb-porahuvava-kilkist-ukrajinskih-zarobitchan-i-studentiv-u-rosiji.html>

138 Ковальов, М. (2018, лютий 22). Українські заробітчани міняють Росію на Польщу. Український інтерес. Режим доступу <https://uain.press/articles/ukrayinski-zarobitchany-minyayut-rosiyu-na-polshhu-719474>

139 Український кризовий медіа-центр. (2018, квітень 25). 4 мільйони українців працюють за кордоном – дослідження Центру економічної стратегії. Режим доступу <https://uacrisis.org/uk/66428-research-on-labor-migration-ces>

140 Григорій Фролов, віцепрезидент, «Free Russia Foundation», розмова від 15/06/2020

141 Симакова, Т. (2018, декабрь 12). Москвичи, переехавшие в Киев. The Village. Режим доступа <https://www.the-village.ru/village/people/people/334817-moskvichi-uehavshie-v-kiev>

142 Мурашов, С. (2017, май 11). «Причина моего переезда — не Путин и не система, а само общество». Россияне о своей эмиграции в Украину. Сноб. Режим доступа <https://snob.ru/selected/entry/124311/>

143 Atlantic Council. (2019, May 2). Frolov, G. Time for Ukraine to compete with Russia. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-ukraine-to-compete-with-russia/>

144 Григорій Фролов, віцепрезидент, «Free Russia Foundation», розмова від 15/06/2020

145 Ембарго на українські товари в Росії: чого домігся Путін. (2019, січень 20). Сьогодні. Режим доступу <https://www.segodnya.ua/ua/economics/enews/embargo-ukrajinskih-tovarov-v-rossii-chego-dobilysya-putin-1208016.html>

146 Константін Скоркін, публіцист, автор Московського центру Карнегі, розмова від 25/2/2020

147 Сергій Кривенко, член правління міжнародного товариства «Меморіал», розмова від 2/3/2020

У Москві працює мережа ресторанів «Корчма «Тарас Бульба», яка у своєму інтер'єрі експлуатує радянські штампи про Україну¹⁴⁸.

Із 2014 року торговельний оборот Росії з Україною знизився майже втричі¹⁴⁹. Україна більше не належить до найбільших торговельних партнерів РФ, а українські виробники поступово зменшують залежність від російського ринку збуту. За 2019 рік товарообіг між країнами склав 10,1 млрд. доларів США (-13% проти показника 2018 року)¹⁵⁰. Експорт українських товарів до Росії сягнув 3,2 млрд. доларів США (-11% у порівнянні з обсягом 2018 року). Україна ввезла з РФ товарів на суму 6,9 млрд. доларів США (-11% проти показника 2018 року). Негативне сальдо українсько-російського товарообігу становить 3,7 млрд. доларів США^(ibid).

Попри те, що з червня 2019 року діють обмеження на постачання до України російського вугілля та нафтопродуктів, у січні та лютому 2020 року частка Росії в імпортних поставках енергетичного вугілля в Україну становила 61%¹⁵¹. Із травня 2020 року Україна запровадила мито у розмірі 65% на імпорту електроенергії та вугілля з Росії за винятком антрациту, бітумінозного та коксівного вугілля.

¹⁴⁸ Tripadvisor. Корчма Тарас Бульба. Режим доступа https://www.tripadvisor.ru/Restaurant_Review-g298484-d799205-Reviews-Korchma_Taras_Bulba-Moscow_Central_Russia.html

¹⁴⁹ Россия больше не крупнейший торговый партнер Украины – НБУ. (2019, вересень 27). ЛІГА. net. Режим доступу <https://biz.liga.net/ekonomika/all/novosti/rossiya-bolshe-ne-krupneyshiy-torgovyy-partner-ukrainy-nbu>

¹⁵⁰ Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2019 році. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

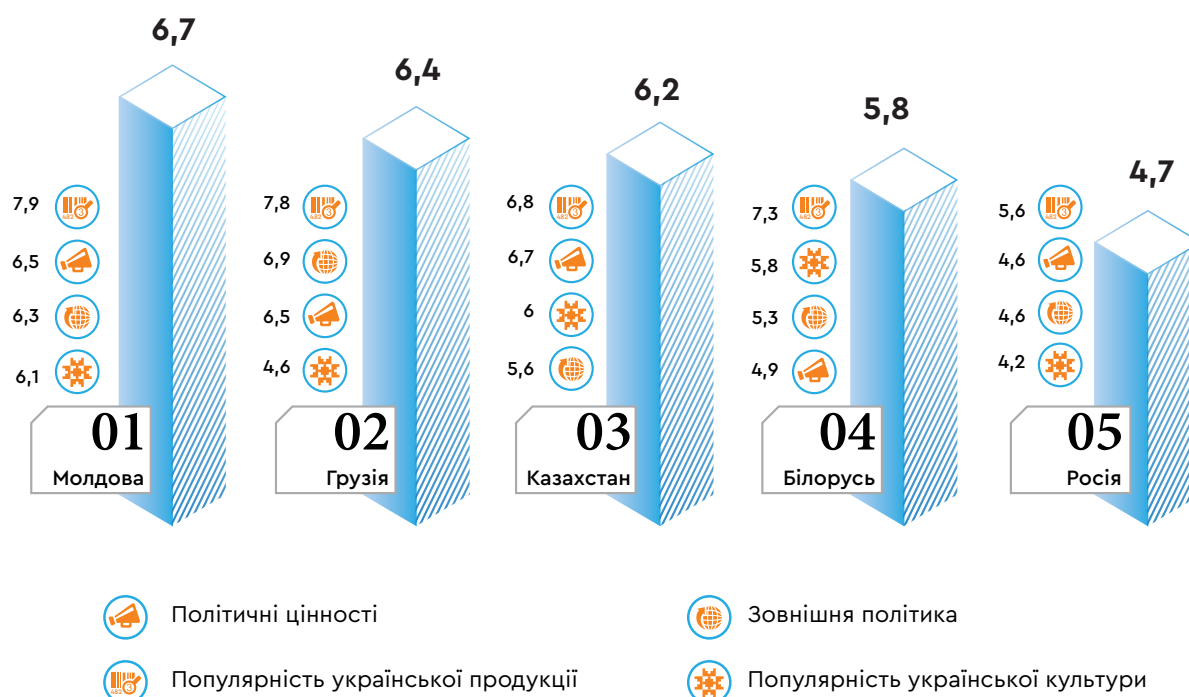
¹⁵¹ Захарова, А. (2020, березень 18). Імпорт електроенергії та вугілля з Росії: Україна вводить спеціальне мито. 24 Канал. https://24tv.ua/import_elektroenergiyi_ta_vugillya_z_rosiyi_ukrayina_vvodit_spetsialne_mito_n1299751

8. ВИСНОВКИ

Дослідження «М'яка сила» України в регіоні. Що змінилось за президентства Володимира Зеленського? Кейси Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану та Росії» дозволяє зробити такі висновки.

1 Президентство Володимира Зеленського загалом посилило привабливість України у досліджуваних країнах. Водночас цей ефект був найбільш помітним під час виборчої кампанії в Україні і не зміг належним чином закріпитись у перший рік президентства. Ефект посилення відбувся через залучення різних елементів «м'якої сили» президента у різних країнах.

- **Креативність: Білорусь.** Спостерігаючи за перебігом передвиборчої кампанії Володимира Зеленського, білоруси мали змогу дізнатися про те, як працює жива політична система — із креативною комунікацією з виборцями, жвавими дебатами, двома турами виборів і переконливою перемогою кандидата. Обрання Зеленського президентом посилило уявлення білорусів про те, що українська політика побудована не тільки навколо особистостей, але й спирається на певні усталені підходи, які дозволяють оновлювати політичні еліти.
- **Несистемність: Грузія.** Для багатьох грузинів Володимир Зеленський — представник нового покоління українських політиків, не з 90-их років, який зміг потрапити всередину політичної системи й декларує наміри змінити її. Президентська перемога Зеленського підкреслює прагнення українців до перезавантаження пострадянського політичного істеблішмента й розвитку більш демократичної системи управління державою.
- **Антикорупційна риторика: Молдова.** У багатьох молдован Зеленський асоціюється із намірами викоринити корупцію й здійснити деолігархізацію влади — тобто, розв'язати проблему, яка є державним пріоритетом й для молдовського населення. Антикорупційна риторика українського президента зміцнює образ України як країни, яка прагне демократичних змін.
- **Молодість: Казахстан.** Йдеться не так про біологічну, як про політичну молодість — багатьом казахстанцям Зеленський імponує через незабюрократизованість, неформальність та креативність своєї комунікації, нехтування стабільністю на користь можливості змінити життя країни на краще. Ця характеристика українського президента посилює бачення України як країни, яка здатна ламати старі формати та змінюватись.
- **Мирлюбна риторика: Росія.** Висловлювання російськомовного Володимира Зеленського щодо відновлення миру на Донбасі змогли дещо пом'якшити образ України, створений російською пропагандою і допомогли покращити сприйняття українців багатьма пересічними росіянами. Важливу ролі відіграла й популярність Зеленського в РФ як актора. Залучення цього елемента «м'якої сили» сприяло посиленню деяких наративів щодо України, включно із її сприйняттям як країни, де є свобода слова і можлива критика влади.

Графік 1. Рейтинг «м'якої сили» України у Білорусі, Грузії, Молдові, Казахстані та Росії

Наразі, згідно з експертними опитуваннями, здійсненими Центром «Нова Європа» у Білорусі, Грузії, Молдові, Казахстані та Росії, найвищим є індекс «м'якої сили» України у Республіці Молдова: 6,7 бала з 10. Прикметно, що за результатами дослідження «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики, яке здійснили наші аналітики майже 10 років тому, Україна теж сприймалась найкраще саме у Молдові. Для порівняння в Грузії привабливість України оцінюють на 6,4 бала, у Казахстані — на 6,2. У сусідній Білорусі цей показник склав 5,8 бала. Найнижчий індекс сприйняття Україна має в Росії (4,7 бала).

2 У низці пострадянських країн Володимир Зеленський може сприйматися як демократична **альтернатива авторитарним лідерам**, включно із Владіміром Путіним. Основними конкурентними перевагами українського президента є його позасистемність, дистанція від (пост)радянських політичних еліт та більш відкрита комунікація з громадянами. Успіх в перебиранні на себе позиції лідера залежатиме для Зеленського від того, якою мірою він зможе виправдати очікування, які поклали на нього як українці, так і громадяни пострадянських країн.

3 **Зацікавленість українськими подіями** у досліджуваних країнах різко зростає під час визначних подій в Україні, як от під час минулорічних президентських та парламентських виборів. Перезавантаження українського політичного істеблішменту 2019 року часто сприймалось як ще одна революція, яка цього разу відбулась шляхом голосування. Перемога на президентських виборах Володимира Зеленського та поява нових партій у Верховній раді продемонстрували громадянам Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану та Росії, що політичне життя в Україні динамічне і не узурповане однією політичною силою, а конкуренція між кандидатами мотивує політиків вдаватися до креативніших методів комунікації.

Перемога Володимира Зеленського — відомого на пострадянському просторі актора та кінопродюсера — дозволила також посилити образ українців як творчої нації. Аудиторією, яка в досліджуваних країнах виявилась найвідкритішою до позитивного сприйняття Зеленського були опозиціонери, проєвропейські налаштовані громадяни та експертна спільнота. Інтерес до виборів був пов'язаний і з тим, що для окремих досліджуваних країн актуальні ті ж виклики, що й для України: агресивна російська політика, безпекові питання, антикорупційна діяльність, деолігархізація тощо.

4 На нову українську владу (і особисто на Володимира Зеленського) покладають сподівання, що вона здатна відповісти на виклики, спільні для всіх досліджуваних країн — на користь не лише України, а й цілого регіону. Від здатності української держави чинити опір російській агресії залежить безпека інших країн, а демократичні зміни в Україні можуть задавати тон трансформаціям на всьому пострадянському просторі. Експерти, опозиціонери та проєвропейські налаштовані громадяни очікують, що, за умови успішної боротьби з означеними викликами, **українська держава перебере на себе роль регіонального лідера від Росії й стане привабливою рольовою моделлю для їхніх держав.** Результати дослідження свідчать, що в сприйнятті громадян Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану та Росії Україна вже має серйозні напрацювання в контексті «м'якої сили». Це активне громадянське суспільство, вільні медіа, відкритість політичної системи, лібералізація умов для ведення бізнесу, туристична привабливість та прогресивна креативна індустрія. Водночас цей потужний потенціал Україна використовує для посилення впливу в регіоні далеко не повною мірою.

9. РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЗМІНИ В КРАЇНІ

- Лише демократична, реформована Україна стане справжньою «м'якою силою» для громадян регіону. Політичні еліти мають розуміти, що високі очікування зі змінами в Україні пов'язують не лише українські громадяни. Успіх України в протидії корупції, деолігархізації, опорі російській агресії може перетворити державу на свого роду модель політичної поведінки іншими країнами. Якою б «заїждженою» і невиконуваною не видавалася рекомендація щодо рішучих дій у трансформації України, однак саме вона є ключовою для формування ефективної «м'якої сили» держави. «М'яка сила» України — це не про піар косметичних оновлень, але про інформування про докорінну перебудову країни.
- Одним із перших доказів змін для закордонних відвідувачів стане зміна підходів у роботі прикордонників і митників. У досліджуваних країнах досі поширюється інформація про невивічених українців на кордоні, які, до того ж, почасти вимагають хабарі.
- Українському керівництву у своїй комунікації для зовнішніх аудиторій слід звертати увагу на ті зміни, сильні сторони перетворень, які вже стали можливими. Про такі переваги чимало пострадянських держав можуть лише мріяти: громадяни мають право вільного волевиявлення на виборах; українці мають чималий вплив на ухвалення рішень політиками; громадяни не бояться брати на себе відповідальність, змінюючи корумпованих можновладців; українцям вдалося досягнути досить значної підтримки провідних держав світу як для здійснення внутрішніх змін, так і для протидії російській агресії.

БЕЗПЕКА

- Україна повинна підтримувати лідерські позиції щодо ведення діалогу з країнами регіону щодо протидії російській агресії — можливо, через створення різного роду платформ (урядовий, парламентський, на рівні міністрів закордонних справ або/і міністрів оборони). Насамперед це стосується тих держав, які самі стали об'єктами воєнних дій Росії — Грузії та Республіки Молдова. Безпековий діалог між Києвом, Тбілісі і Кишиневом може відбуватися у рамках Східного партнерства. У такому діалозі (чи неформальному обміні інформацією) не менше зацікавлені в Казахстані й Білорусі, які хоч і є формальними союзниками Москви, однак серйозно остерігаються воєнних провокацій із її сторони.
- Україна має використовувати активніші та важелі, які сприяють врегулюванню конфліктів у Грузії або Молдові. Наприклад, у випадку з Кишиневом Київ має актуалізувати питання спільного контролю на придністровській частині кордону і співпраці з протидії контрабанді в придністровському регіоні. Усе, що послаблює російський вплив, сприяє регіональній безпеці.
- Українські політики мають більш делікатно підходити до ухвалення рішень, публічних заяв, які можуть зачіпати питання, чутливі для наших природних партнерів. Необачність, необдумана зарозумілість породжує недовіру, послаблює усі країни, які йдуть шляхом демократизації і протидії російській агресії. Можновладцям в Україні варто взяти до уваги: найчастіше пасаж «українські політики часом обирають тон заяв, властивий більше росіянам» можна було почути від експертів у Молдові і Грузії. Зокрема, у Кишиневі

закликають Київ схвалити рішення, яке б мінімізувало негативний вплив української ГЕС на Дністрі на водні ресурси Молдови.

ЗОВНІШНЯ КОМУНІКАЦІЯ

- Важливо формувати своєрідний клуб друзів України в інших державах, до якого б входили лідери громадської думки — зокрема, журналісти, аналітики, блогери. Ініціатором створення такого осередку могли б стати наші посольства. Регулярні неформальні зустрічі надаватимуть можливість для отримання більш всеохопної інформації про українські реалії. Тематики для обговорень можуть бути і питання, які б були однаково цікавими як для українців, так і для партнерів із інших країн (чи це йдеться про Чорнобильську катастрофу, від якої також постраждала Білорусь; чи про творчість Тараса Шевченка, якого шанують у Казахстані).
- Ознайомчі візити для лідерів громадської думки — один із важливих інструментів представлення країни для зовнішніх аудиторій, коли впливові представники мас-медіа, аналітики, блогери чи активісти могли б отримувати інформацію з перших вуст. Закордонні аудиторії, які перебувають під значним впливом російської пропаганди, мають отримувати альтернативні наративи про Україну.
- Першим особам держави (передовсім президенту) варто брати участь у пресбрифінгах не лише для відомих мас-медіа країн ЄС чи США, але також і для журналістів регіону. Громадяни країн колишнього СРСР із великим інтересом ставляться до подій в Україні, часто сприймають державу як лідера регіону, однак при цьому подеколи відчують певну байдужість із боку офіційного Києва підтримувати діалог. Важливо здійснювати комунікацію з кореспондентами, які активно висвітлюють українські події (наприклад, «Белсат», «Настоящее время»).
- Український уряд може запропонувати невеликі винагороди (гранти) для діаспори, які б були спрямовані на розповсюдження новин про Україну, на підтримку громадської журналістики та блогерства.

БІЗНЕС

- У частині країн регіону Україна вже має репутацію «вольниці» для бізнесу — не настільки забюрократизована система, як, наприклад, у Білорусі. Ознайомчі бізнес-візити, дво- і багатосторонні бізнес-форуми, виставки могли б стати ще одним способом для приваблення інвестицій від підприємців інших країн. Серед сфер, які можуть бути цікавими для іноземних бізнесменів, — IT-сектор, туризм, медичні послуги, косметологія, організація заходів, реклама, дизайн.
- Уряд України має посприяти створенню інтернет-ресурсу, де була б зібрана вичерпна інформація для іноземних туристів (щонайменше трьома мовами — українська, англійська, російська). Дедалі більшою популярністю серед громадян регіону користується так званий подієвий і медичний туризм. Подієвий туризм передбачає відвідання великих заходів у спортивній чи музичній сферах (на зразок Євро-2012 або Євробачення). Висока якість медичних послуг у приватних клініках (особливо часто згадують стоматологічні) також стає частиною «м'якої сили» України, що потребує належної комунікації.

КРЕАТИВНА ІНДУСТРІЯ

- Зміни в Україні найкраще б могли презентувати креативні ініціативи. Традиційні, забюрократизовані культурні заходи лише утверджують образ типової пострадянської країни, яка не сприймає перетворень і експериментів. Існує контраст між тим образом України, який представляють етноцентричні заходи посольств і тим враженням («креативна нація», трендсеттер), яке складається в іноземців, які відвали державу або працювали з українцями. Чималий доробок українського кінематографу останніх років у цілому залишається маловідомим для аудиторій регіону. Українські фільми (у рамках «Тижнів кіно»), сучасні картини, виступи співаків/співачок, інші арт-ініціативи сприяли б творенню образу європейської країни, яка переживає буремний період змін.
- Креативність не повинна обмежуватися лише мистецтвом: «м'яка сила» України — це також і її кухня. Відтак гастрономічні, кулінарні фестивалі дозволили б спробувати привабливість України «на смак». Особливий інтерес могло б викликати представлення модерної української кухні, яка давно зацікавила іноземців, які відвідують українську столицю. Такі проєкти могли б впроваджувати посольства за підтримки української діаспори і бізнесменів, зацікавлених у просуванні своїх брендів.

Центр «Нова Європа»

<http://neweurope.org.ua/>

info@neweurope.org.ua

<https://www.Facebook.com/NECUkraine/>

https://Twitter.com/NEC_Ukraine

<http://neweurope.org.ua/>
[@info@neweurope.org.ua](mailto:info@neweurope.org.ua)
<https://www.facebook.com/NECUkraine/>
https://twitter.com/NEC_Ukraine